

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

LİTERATÜRDE BULUNAN SÖZSÜZ İLETİŞİM
BULGULARININ ÜLKEMİZDEKİ GEÇERLİLİĞİ VE
AGRESYON- EMPATİ BECERİLERİ İLE İLİŞKİSİ

Melike Ceylan

DİSİPLİNLERARASI ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. İ. Hamit Hancı

2015- ANKARA

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

LİTERATÜRDE BULUNAN SÖZSÜZ İLETİŞİM
BULGULARININ ÜLKEMİZDEKİ GEÇERLİLİĞİ VE
AGRESYON- EMPATİ BECERİLERİ İLE İLİŞKİSİ

Melike Ceylan

DİSİPLİNLERARASI ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. İ. Hamit Hancı

2015- ANKARA

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Disiplinlerarası Adli Bilimler Anabilim Dalı

Adli Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

çerçevesinde yürütülmüş olan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından

Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

25.08.2015

Jüri Başkanı

Prof. Dr. İ. Hamit HANCI

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

Üye

Prof. Dr. Aslıhan AVCI

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

Üye

Doç. Dr. Hatice DEMİRBAŞ

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	ii
İçindekiler	iii-vi
Önsöz	vii
Şekiller	viii
Çizelgeler	ix-x
1. GİRİŞ	1
1.1.Sözsüz İletişimin Çeşitleri	2
1.1.1. Amblemler	2
1.1.2. Göstergeler (Resimleme)	2
1.1.3. Manipülatörler	3
1.1.4. Regülatörler	4
1.1.5. Duygu İfadeleri	4
1.2. Duygular	5
1.2.1. Duygunun Tanımı	5
1.2.2. Duygu Aileleri	6
1.2.3. Duygunun Tarihsel Modelleri	7
1.2.4. Duygunun Psikolojik Modelleri	8
1.2.4.1. Tek Boyutlu Modeller	8
1.2.4.2. Çok Boyutlu Modeller	8
1.2.4.3. Devre Modelleri	9
1.2.4.4. Temel Duygu Modelleri	9
1.2.5. Duygu Kuramları	10
1.2.5.1. James-Lange Kuramı	10
1.2.5.2. Cannon Bard Kuramı	10

1.2.5.3. Arnold Linsey Kuramı	11
1.2.5.4. Bilişsel Kuram	11
1.2.5.5. Sosyobiyolojik Kuram	11
1.3. Yüz İfadelerinin Özellikleri	12
1.3.1. Mutluluk/ Keyifli Duygular	12
1.3.2. Üzüntü	13
1.3.3. Korku	14
1.3.4. Kızgınlık/ Öfke	15
1.3.5. İğrenme/ Tiksinti	16
1.3.6. Aşağılama/ Küçümseme	18
1.3.7. Şaşkınlık	18
1.3.8. Gurur	19
1.4. Duygu İfadelerinin Özellikleri	19
1.4.1. Evrensellik	19
1.4.2. Diğer Maymungillerde Görülmesi	21
1.4.3. Duyguya Özel Fizyoloji	21
1.4.4. Evrensel Öncül Olaylar	22
1.4.5. Duygusal Tepkilerde Tutarlılık	22
1.4.6. Anılık	23
1.4.7. Kısa Sürede Oluşması	23
1.4.8. Otomatik Değerlendirme Mekanizması	24
1.5. Empatinin (Eşduyum) Tanımı ve Empatiye Yaklaşımlar	24
1.5.1. Prososyal Davranış ve Empati	26
1.5.2. Empati Kuramları	27
1.5.2.1. Çıkarsama Kuramı	27
1.5.2.2. Rol Oynama Kuramı	28
1.5.2.3. Heyecan Yayılması Olarak Empati	28

1.5.3. Empatinin Bileşenleri	29
1. 6. Saldırganlık (Agresyon)	30
1.6.1. Saldırganlık Çeşitleri	32
1.6.2. Saldırganlık Kuramları	34
1.6.2.1. İçgüdüsel ve Psikoanalitik Kuram	34
1.6.2.2. Engellenme- Saldırganlık Kuramı	35
1.6.2.3. Bilişsel Yeni Bağlantıcılık Kuramı	36
1.6.2.4. Sosyal Öğrenme Kuramı	37
1.6.2.5. Biyolojik Kuramlar	37
1.7. Empati ve Saldırganlık Arasındaki İlişki	38
1.8. Empati ve Yüz İfadeleri Arasındaki İlişki	39
1.9. Saldırganlık ve Yüz İfadeleri Arasındaki İlişki	39
1.10. Çalışmanın Amacı ve Önemi	40
2. GEREÇ VE YÖNTEM	41
2.1. Çalışmanın Örneklemi	41
2.2. Gereçler	42
2.2.1. Demografik Bilgiler, Anket ve Ölçek Formları	42
2.2.2. Empatik Eğilim Ölçeği	43
2.2.3. Buss- Perry Agresyon Ölçeği	44
2.3. İstatistiksel Yöntem	45
3. BULGULAR	46
4. TARTIŞMA	76
4.1. Katılımcıların İletişim Becerileri, Sosyal Becerileri ve Yüz İfadelerini Tanıma Açısından Kendilerine Güvenleri	75
4.2. Katılımcıların Yüz İfadelerini Tanıma Oranları	75
4.3. Empatik Eğilim Düzeyi ve Yüz İfadelerini Tanıma	78
4.4. Saldırganlık Düzeyi ve Yüz İfadelerini Tanıma	81

4.5. Yüz İfadelerine Verilen Doğru Cevap Sayısı Toplamı ile Empatik Eğilim Düzeyi Arasındaki İlişki	84
4.6. Yüz İfadelerine Verilen Doğru Cevap Sayısı Toplamı ile Saldırganlık Düzeyi Arasındaki İlişki	85
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	86
ÖZET	88
SUMMARY	89
KAYNAKLAR	90 - 96
EKLER	
EK 1- Onam Formu	97
EK 2- Demografik Bilgiler	98
EK 3- Yüz İfadeleri Anketi	99- 103
EK 4-Empatik Eğilim Ölçeği	104
EK 5- Buss-Perry Agresyon Ölçeği	105
EK 6- Etik Kurul Onayı	106
ÖZGEÇMİŞ	107- 108

ÖNSÖZ

Adli bilimler alanında yüz ifadeleri ve beden hareketlerinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Yurtdışında yapılan çalışmalarda gerek psikoloji gerekse diğer disiplinlerarası alanlarda yüz ifadelerine dair çalışmaların yaygın olduğu görülmektedir. Ancak ülkemizde bu konuya dair pek fazla kaynak ve çalışma bulunmamaktadır. Yüz ifadeleri ve beden hareketlerinin kişilerarası iletişim açısından önemli olduğu bilinmektedir. Araştırmalar yapılarak, bu konu hakkında bilgi sahibi olunması ve ülkemizde uygulama alanlarının artırılması, hem adli bilimler hem de iletişim alanlarında yarar sağlanabileceği düşünülmektedir.

Tez çalışmam sürecinde bana yol gösteren ve araştırmalarım katkıda bulunan danışmanım **Prof. Dr. İ. Hamit HANCI**’ ya,

Veri toplama sırasında bana çok yardımları dokunan **Doç. Dr. Hatice DEMİRBAŞ**’ a ve **Prof. Dr. Aslıhan AVCI**’ ya

Maddi ve manevi olarak desteğini üzerimden eksik etmeyen annem **Nihal CEYLAN**’ a, babam **Birol CEYLAN**’ a ve kardeşim **Şebnem CEYLAN**’ a,

Araştırmalarım sırasında yanımdan eksik olmayan arkadaşlarım ve **Gökçe BAYKUZU**’ ya,

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ŞEKİLLER

Şekil 3.1.Katılımcıların yüz ifadelerini tanıma/anlama konusundaki kendilerine dair fikirleri (Kişilerin yüz ifadelerini tanıma/anlama konusunda ne kadar beceriklisinizdir?)

Şekil 3.2. Katılımcıların kendilerini sosyal açıdan kendilerine dair fikirleri (Kendizi sosyal bir insan olarak tanımlayabilir misiniz?)

Şekil 3.3.Katılımcıların iletişim becerileri açısından kendilerine dair fikirleri (İletişim becerileri açısından düşünüldüğünde kendinize güvenir misiniz?)

Şekil 3.4. Katılımcıların gurur ifadesini tanıma oranları

Şekil 3.5. Katılımcıların öğrenme ifadesini tanıma oranları

Şekil 3.6. Katılımcıların kızgınlık ifadesini tanıma oranları

Şekil 3.7. Katılımcıların korku ifadesini tanıma oranları

Şekil 3.8. Katılımcıların mutluluk ifadesini tanıma oranları

Şekil 3.9. Katılımcıların ifadesiz yüz ifadesini tanıma oranları

Şekil 3.10. Katılımcıların şaşırma ifadesini tanıma oranları

Şekil 3.11. Katılımcıların üzüntü ifadesini tanıma oranları

Şekil 3.12. Katılımcıların aşağılama ifadesini tanıma oranları

ÇİZELGELER

Çizelge 3.1. Katılımcıların Yaşlarına Göre Dağılımları

Çizelge 3.2. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

Çizelge 3.3. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılımları

Çizelge 3.4. Katılımcıların Eğitim Durumlarının Dağılımları

Çizelge 3.5. Katılımcıların Doğdukları İller

Çizelge 3.6. Katılımcıların Büyüdükleri İller

Çizelge 3.7. Empatik Eğilim Düzeyi Dağılımı

Çizelge 3.8. Cinsiyete Göre Empatik Eğilim Düzeyi Dağılımı

Çizelge 3.9. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Üzüntü Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.10. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Şaşırma Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.11. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine İfadesiz Yüze Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.12. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Mutluluk Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.13. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Kızgınlık Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.14. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre İğrenme Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.15. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Gurur Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.16. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Aşağılama Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.17. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Korku Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.18. Katılımcıların Saldırganlık Düzeylerinin Dağılımı

Çizelge 3.19. Cinsiyete Göre Saldırganlık Düzeylerinin Dağılımı

Çizelge 3.20. Saldırganlık Düzeylerine Göre Üzüntü Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.21. Saldırganlık Düzeylerine Göre Şaşırma Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.22. Saldırganlık Düzeylerine Göre İfadesiz Yüze Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.23. Saldırganlık Düzeylerine Göre Mutluluk Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.24. Saldırganlık Düzeylerine Göre Kızgınlık Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.25. Saldırganlık Düzeylerine Göre İğrenme Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.26. Saldırganlık Düzeylerine Göre Gurur Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.27. Saldırganlık Düzeylerine Göre Aşağılama Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.28. Saldırganlık Düzeylerine Göre Korku Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

Çizelge 3.29. Saldırganlık Düzeyi ve Verilen Doğru Cevapların Toplamlarının Korelasyonu

Çizelge 3.30. Empatik Eğilim Düzeyi ve Verilen Doğru Cevapların Toplamlarının Korelasyonu

Çizelge 3.31. Empatik Eğilim Seviyesi ve Agresyon Düzeyi Arasındaki Korelasyon

1. GİRİŞ

İnsanı insan yapan en önemli özelliklerden biri insanların aralarında sözel olarak iletişim kurabilmeleri ve dil gelişiminin olmasıdır. İletişim, sözlü ve sözsüz iletişim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sözsüz iletişim insan ve hayvan hayatında en az sözlü iletişim kadar önemli ve insan hayatında büyük ve önemli bir yer tutmaktadır. Sözsüz iletişim türlerinden yüz ifadeleri, jestler gibi beden hareketleri kontrollü olabilmekle birlikte bireyin kontrolü dışında da ortaya çıkabilmektedir. Bu ifadelerin ortaya kontrolsüz çıkmasının sebebi, insanların duygularını kontrol etmekte zorlanmasından dolayı meydana gelmektedir. Her ne kadar kişiler duyguları hakkında yalan söyleyebilseler bile, bunları yüz ifadelerine yansıtma kontrol etmeleri oldukça zordur. Kişiler yüz ifadelerini gönüllü olarak yaptığı durumlar olsa da bile yoğun duygular hissedilirken yüz ifadelerinin kontrolü zor olmaktadır. Bu sebepten dolayı sözsüz iletişimin ortaya koyduğu duygu ifadelerinin güvenilirliği sözlerle söylenen duygu kelimelerinden daha fazla olabileceği düşünülebilmektedir. Sözsüz iletişimin pek çok çeşitleri vardır ve bunlar arasında amblemler, göstergeler, manipölatörler, regölatörler, jestler, yüz ifadeleri sayılabilmektedir.

Aritoteles yüz ifadelerinin her birinin karakteristikleri olduğundan ve bunların kızgınlık, korku ve diğer güçlü duygular olabileceğinden bahsetmiştir (Aristotle, 1913). Bugünkü psikologlar, Aritoteles'in bahsettiği bu karakteristiklere katılmaktadırlar. Her ne kadar yüz ifadelerinin artık tartışılmayacağı ve yüz ifadelerinin evrensel olduğunu savunan araştırmacılar olsa bile, evrenselliğe dair kuşkuda olan bazı araştırmacılar vardır (Russel, 1994).

1.1. Sözsüz İletişimin Çeşitleri

1. 1. 1. Ambлемler

Ambлемler bir kültürdeki her üye ve bu kültürün alt kültürleri tarafından da bilinen hareketler olarak tanımlanmaktadır. Ambлемler sosyal olarak öğrenilmiştir ve bu sebepten dolayı kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir. Anlatılmak istenilenin bir kültürde ambлем olarak karşılığı olabileceği gibi aynı anlatılmak istenilen olgunun diğer bir kültürde ambлем olarak karşılığı olmayabilmektedir. Ambлемler genellikle eller kullanılarak meydana getirilir. Bunun yanı sıra, omuzlar, baş ya da yüz hareketleriyle de ortaya çıkabilmektedir. Ambлемler genellikle sunum pozisyonunda gerçekleştirilir. Dinleyicinin hemen karşısında, yapan kişinin beli ve başı arasında oluşmaktadır. Kişi yaptığı hareketin farkındadır ancak “ambлемatik parça” olarak tanımlanan ambлемin alt kategorisinde yer alan bir jest çeşidi, dil sürçmesi gibi farketmeden yapılan jestlerdendir. Sunum pozisyonundayken gerçekleştirilmez ve tam bir ambлем hareketinin bir bölümünün gerçekleştirilmesiyle oluşur. Bu dil sürçmesi gibi gerçekleşen jest, bastırılmış bir bilginin barındığına dair bir işaret olarak görülebilmektedir (Ekman ve Friesen, 1969).

1. 1. 2. Göstergeler (Resimleme)

Ekman ve Friesen (1969) bu terimi konuşmayı resimleyen hareketler olarak kullanmışlardır. Bu hareketler genellikle konuşmanın içeriğiyle yakından ilişkilidir ve söylenen cümleleri destekler niteliktedir. Efron (1968) gösterge terimini kullanmamıştır ancak bu beden hareketleri için 5 farklı gösterge olabileceğinden bahsetmiştir. İki adet gösterge çeşidi Ekman (1999) eklemiştir. Batonlar, özellikle bir kelime ya da bir cümlenin altını çizmek için kullanılır. Ritm tutmak batonlara örnek

olarak gösterilebilmektedir. İdeogramlar, akıldan geçen bir düşüncenin ya da yolun çizilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir objeyi göstermek için kullanılan gösterici hareketler, vücut hareketlerini anlatmak için kinetograflar, uzaysal ilişkiyi kurmak için kullanılan uzaysal hareketler, anlatılmak istenen resimleri çizmek için piktograflar ve bir olayın ritm ya da hızını anlatmak için ritmik hareketlerin kullanıldığını ifade etmişlerdir (Efron, 1968; Ekman, 1999). Bu göstergeler genellikle el hareketleri ile meydana gelmektedir ancak bazen baş ve ayaklar da dahil olabildiği belirtilmiştir (Ekman, 1999). Göstergelerin bir kategorisi olan batonlar, beden hareketleriyle yapılmasının yanı sıra yüz ifadeleriyle de ortaya çıkabilmektedir. Genellikle kaşları kaldırmak ve indirmek suretiyle yapılmaktadır. Olumlu sözcüklerde örneğin, iyi, aydınlık gibi, kaş kaldırma kullanılmakla birlikte, olumsuz, örneğin, kötü, karanlık gibi, kaş indirme hareketi görülmektedir. Kaş indirme hareketi olumsuz kavramlarla birleştiğinde, kaş kaldırma hareketi ise olumlu kavramlarla birleştiğinde anlamlı olduğu görülmektedir. Korku, üzüntü, stres, kızgınlık gibi durumlarda kaş indirme hareketi görülmekte ancak ilgi, şaşırma gibi durumlarda kaş kaldırma hareketi görüldüğü belirtilmiştir: Örneğin, Linda Camras 'ın yaptığı bir çalışmada, kişi sorulan sorunun cevabını biliyorsa kaşlarını kaldırdığı ancak sorunun cevabını bilmiyorsa kaşlarını indirdiğini aktarılmıştır (Camras, 1992).

Göstergeler sosyal olarak öğrenilen hareketlerdir. Efron (1968)' un, Litvanya Yahudileri ve Sicilyalılar arasında yaptığı bir çalışmada bu tür göstergelerin farklılaştığını ancak her iki kültürden de New York' ta büyümüş bebeklerde bu farklılıkların ortadan kalktığını gözlemlemişlerdir.

1.1.3. Manipulatörler

Bu hareketlerde, yüz veya vücudun bir bölümünün başka bir bölümünü manipule etmesi (değişimleme) olarak tanımlanabilmektedir. Sıvazlama, bastırma, kaşınma, yalama, ısırma gibi hareketler manipulatör olarak kullanılabilir. Ayrıca bir obje bu dikkat dağıtma durumunu gerçekleştirmek için

kullanılabilmektedir. Manipulatörlerin ayrıca yalan söyleme durumunda kullanıldığı tespit edilmiştir (Ekman ve ark., 1980; Ekman, 1992). Ancak bu, çoğu insan için güvenilir bir tespit edebilme hareketi değildir. Yalan söylenildiğini anlamak için daha fazla ipucu gerektiği belirtilmiştir.

1.1.4. Regulatorler

Regulator terimi, dikkat çekmek için kullanılan hareketler için kullanılmıştır. Göstergeler ve amblemler konuşmanın akışını etkilerken, regulatorler sadece bu amaçla hareketlerin kullanılmasına verilmiştir. Schefflen (1965), örneğin duruş değiştirmeler ve aynalama gibi, regulatorler hakkında pek çok araştırma yapmıştır. Dittman (1972), dinleyici tepkileri hakkında yaptığı çalışmada konuşmacının söylediklerine devam etmesi için yapılan hareketlere odaklanmıştır. Kafa sallama, kabul gülüşü, öne eğilme, kaş kaldırma gibi bir çok hareket yapıldığını ortaya koymuştur. Ekman (1979) bunlara, kabul eden dinleyici tepkileri adını vermiştir.

1.1.5. Duygu ifadeleri

Ekman (1997) duygu ifadelerini, diğer insanlara önemli bilgiler veren istemsiz sinyaller olarak açıklamıştır. Bu ifadeler, evrim sırasında seçilmiş ve belirginleşmiş olan sosyal iletişim araçlarındandır. Duygu ifadeleri bir duygunun o anda oluştuğuna dair sinyalleri belli etmektedirler. Düşünceler gizlenebilir olmasına rağmen duyguların gizlenmesi pek mümkün olmamaktadır. Ekman (1992) duygu ifadelerinin reflekslerden, duygu halinden, duygusal karakter ve duygu bozukluklarından bazı karakteristiklerle ayrılabilceğinden bahsetmiştir.

1. 2. Duygular

1.2.1. Duygunun Tanımı

Duygu ifadelerini açıklamaya geçmeden önce duygunun tanımı ve bazı özelliklerini açıklamak, duygu ifadelerini anlayabilme konusunda yardımcı olacaktır.

Duygu, psikofizyolojik bir değişim olarak ele alınan ve içsel ve dışsal etkilerin birleşmesiyle doğan bir değişimdir. Duygular kişiyle bir bütün oluşturmakla birlikte, kişinin aynı zamanda sağlık durumunu da etkilemektedir. Duygular sosyal algılar üzerinde pek çok etkiye sahip olabilmektedir. Algı, yargılama, hafıza, problem çözme, görev performansı gibi kişinin pek çok fonksiyonunu etkileyebilmektedir (Akt.: Forgas, 1995). Ayrıca duyguların tutum değişiminde de önemli bir rolü olduğu savunulmaktadır (Breckler, 1993). Hissedilen duygular sosyal etkileşimi pek çok yönden etkileyebilmektedir. Örneğin bir kişi korkuttuğunda farklı kızdığında ise farklı tepkiler verecektir. Bunun yanı sıra, duygular sosyal ilişkiler açısından önemli rol oynamaktadır. Kısacası duygular yaşamımızda etkili olan ve harekete geçmemiz gereken olaylara karşı verdiğimiz geçici psikolojik, biyolojik ve sosyal tepkilerdir. Pek çok psikolog duyguların *epizodik (dönemsel)* özelliği üzerinde fazlaca durmuştur (Ekman, 1992; Scherer, 1993). Bu özelliğin yararlı yanı, tetikleyici bir olay meydana geldiğinde organizmada gözle görülür bir değişiklik oluşmasıdır. Bu değişim içsel ya da dışsal olarak meydana gelebilmektedir. İçsel olaylar organizmanın düşünceleri olmakla birlikte dışsal olaylar organizmanın davranışları olmaktadır.

Duygusal epizodun gerekli ve önemli bileşenlerini farklı modaliteler oluşturmaktadır. Çoğu teorisyen çok bileşenli tanıma katılmaktadır. Bu bileşenler “tepki üçlüsü” olarak adlandırılmaktadır. Tepki üçlüsü, fizyolojik uyarılma, motor ifade ve nesnel hisler olarak tanımlanmaktadır. Bazı teorisyenler bu tanımlı meydana gelen olayları değerlendirmede ve devam eden duygusal süreci regüle etmede rol

oynayan aksiyon eğilimi ve bilişsel süreçleri de ekleyerek genişletmektedir (Buck, 1985, 1993; Ellsworth, 1991; Frijda, 1986 ; Scherer, 1993).

Tanımsal olarak ortak görülen olan başka bir nokta ise duyguların içsel ve dışsal uyarıcılarla veya olaylarla oluşmasıdır. Bu tanım *bağıntılılık algılayıcıları* (*relevance detectors*) olarak adlandırılmaktadır (Frijda, 1986). Bağıntılılık algılayıcıları değerlendirme yapabilmek için organizmaya anlamlı gelen uyarıcılara ve olaylara gereksinim duyar. Pek çok teorisyen bu değerlendirmenin organizmanın duygusal epizod sırasında yaşanan işlevsel tepkisine ve bilişsel değişimlerine bağlı olduğu fikrindedir. Bununla birlikte, duygusal epizodun oluşması için birbirine bağlı ve senkronize değişimlerin organizmada meydana gelmesi gerekmektedir (Scherer,1993).

1.2.2. Duygu Aileleri

Duyguları, duygu durumu, ifadelerde ortak özellikler, psikolojik aktivite ve ortak değerlendirme biçimlerine sahip duygular şeklinde ayırarak duygu aileleri oluşturabilmek mümkündür. Örneğin, kızgınlık ailesi rahatsız olmaktan, öfkeden kontrolü kaybetmeye kadar geniş bir yelpaze olarak genişleyebilir. Aslen kızgınlık olan ancak içinde üzüntü de bulunan kırgınlık duygusu, başka birinin kötü müdahalesi sonucu hissedilen intikam duygusu gibi duyguları kızgınlık duygusu içinde bulunmaktadır. Duygu ailelerinin paylaşılan özellikleri o duygunun temasını oluşturmaktadır. Ailenin farklı bireyleri o temanın çeşitlerini meydana getirmektedirler (Ekman, 1992). Shaver ve arkadaşları (1987) aynı argümanı duygu sözlüğü olarak ifade etmiştir. Duygu sözlüğü duygu kelimeleriyle değil, duyguların değerlendirme süreçleri, motor tepkiler ve otonom sinir sistemi aktivitesinin etkileşimleri bulunarak meydana getirilmiştir.

Bir kültürün dilinde herhangi bir duyguya ait kelime bulunmaması, o duygunun bulunmadığı anlamına gelmemektedir (Lutz an Abu-Lughod, 1990). Levy (1984),

Tahitililerin üzüntü için bir kelimeleri bulunmadığı ancak yakınlarını kaybettiklerinde üzüntü deneyimlediklerini savunmuştur.

1.2.3. Duygunun Tarihsel Modelleri

Plato, ruhun üç temel bileşeni olduğundan, bunların ayrı olarak bulunduğunu ve bunların biliş, duygu ve motivasyon olduğunu savunmuştur. Bu bilişsel- duygusal tartışma olarak adlandırılmıştır (Akt. Penner, 1971). Descartes (1989), ise duygu psikolojisi ve felsefesine yeni bir akım getirerek bilişsel ve fizyolojik süreçleri aynı anda ele almıştır. Sonrasında Darwin (1872) 'in kitabıyla duygulara karşı bakış açısı modern standartlara gelmeye başlamıştır: Yüz, beden ve sesin yanısıra pek çok duygu ifadesini çalışmıştır. En önemlisi, yaptığı gözlem ve araştırmalarla duyguların evrenselliğinden ve duygu ifadelerinin psikobiyolojik altyapıya sahip olduğundan bahsetmiştir. Her ne kadar Darwin psikobiyolojik faktörlerden bahsetse de, buna karşı duranlar da vardır. Mead (1975), duyguların sosyokültürel faktörlerden etkilendiğini savunmuştur. Her iki karşıt görüşe karşı, duyguların hem psikobiyolojik hem sosyokültürel faktörlerden etkilendiği belirtilmektedir (Ekman, 1977, 1992; Mesquita, Frijda ve Schherer, 1997). James (1884) devrimsel bir şekilde duyguları farklılaşmış vücuttaki değişimlerin algılanması olarak tanımlamıştır. duygunun hislere eşit olduğundan ve dışavurumlar ve fizyolojik tepkilerle şekillendiğinden bahsetmiştir (James, 1884).

1.2.4. Duygunun Psikolojik Modelleri

1.2.4.1. Tek Boyutlu Modeller

Tek boyutlu duygu modellerinde önemli analitik ayrımlar yapılması için tek bir boyut yeterli görülmüştür. Araştırmacılara göre aktivasyon/uyarılma ya da birleşme değeri tek boyutu tanımlamaktadır. Tek boyutlu modellerin arkasında yer alan temel düşünce,, duygular oluşurken hissedilen uyarılmanın göreceli derecesidir. Pek çok erken dönem psikologu memnuniyet-memnuniyetsizlik boyutunu en önemli duygu belirleyicisi olarak görmüştür. Bu yaklaşım, duygu ayrımı yaparken birleşme değeri olarak ele alınan değerler olarak kötüden, kabul edilemez veya memnuniyetsizliğe aynı şekilde iyiden, kabul edilebilir ya da memnuniyet kutubu olarak ayrılır. Bu boyut duyguları olumlu ve olumsuz olarak iki uca ayırmaktadır. Olumlu ve olumsuz duygu durumu olarak ayırma sosyal psikoloji ve sosyal biliş alanlarında fazlaca kullanılmaktadır (Clore ve Parrot, 1991).

1.2.4.2. Çok Boyutlu Modeller

Çok boyutlu sistem için ilk öneri Wundt (1905) tarafından gelmiştir. Introspektif ve deneysel metodlar kullanarak duyguları fizyolojik açıdan çalışmıştır. Duygu durumunun üç ayrı boyuttan oluştuğundan ve bunların memnuniyet-memnuniyetsizlik, dinlenme-aktiflik ve rahatlama-dikkat olarak ayrıldığından bahsetmiştir. Bu modelin erken dönem duygu psikolojisine çok büyük etkisi olmuştur. Sonrasında Schlosberg (1952) iki boyutlu modeli ortaya atmış ve daha sonra çok boyutlu modeller Plutchik (1980) ile birlikte rağbet kazanmıştır. Boyutsal modeller fizyolojik ve nöropsikolojik altyapısı olan modellerdir.

1.2.4.3. Devre Modelleri

Devre modellerinde, duygulara nöropsikolojik yaklaşım benimsenmiştir. Devre modelleri, evrimsel olarak gelişmiş nöral devrelerin duyguları belirlediği yönünde bir yaklaşımdır. İlk olarak Canon (1927), Papez (1937) ve Arnold (1960) tarafından beyindeki duygusal devreler gösterilmiştir. Bu gösterilen devreleri destekleyen önemli araştırmacılar ise Gray (2001) ve Panksepp (1989) 'dır. Panksepp dört adet önemli devrelerin varlığından ve bunların öfke, korku, beklenti ve panik olduğundan bahsetmiştir. Korkunun amigdala, basal ganglia, öfkenin, medial amigdala ve hipotalamus, beklentinin, hipotalamus ve paniğin ise anterior singulat ve hipotalamusun rol oynadığından bahsedilmiştir (Akt.: Panksepp, 2011).

1.2.4.4. Temel Duygu Modelleri

Bu modeli benimseyen araştırmacılar evrimsel süreç boyunca adaptif duygu modellerinin geliştiğinden bahsetmişlerdir. Pek çok duygu modelleri Darwin (1972) 'in İnsan ve hayvanlarda duygu ifadeleri adlı kitabından geliştirilmiştir. Özellikle Tomkins (1962) Darwin'in ortaya attığı teorileri geliştirmiş ve temel duyguların evrimsel olarak nöromotor programlar şeklinde sabit kaldığını savunmuştur. Bu kavram rağbet kazanmış ve pek çok araştırmacıyı etkilemiştir. Bu ekölü ele alan en önemli araştırmacılardan Ekman (1994) duygu aileleri olduğundan ve Izard (1994) ise duyguların kültürlerden etkilendiğinden bahsetmiştir.

1.2.5. Duygu Kuramları

1.2.5.1. James- Lange kuramı

James ve Lange (1884) ayrı yerlerde ancak aynı kuramı ortaya atan bilim adamlarıdır. Bu kuram, bedenimiz çevre tarafından gelen uyarılara tepki vermekte ve bu uyarıların algıladığımızda heyecan duymaya başlamamızın duyguları oluşturduğu fikri üzerine kurulmuştur.

1.2.5.2. Cannon- Bard Kuramı

Cannon- Bard kuramında hipotalamusun görevi ön planda çıkarılmakla birlikte, hipotalamusun aynı anda hem fizyolojik hem de beyin kabuğuna sinirsel akımlar göndererek duyguların ortaya çıkmasından bahsedilmektedir (Akt. Scherer, 2000).

1.2.5.3. Arnold- Linsey Kuramı

Arnold- Linsey kuramı, duygu ifadelerinin içsel olduğundan ve bu duygu ifadelerinin herhangi bir uyaran olmaksızın ortaya çıkabildiğini ortaya atmışlardır (Akt. Scherer, 2000).

1.2.5.4. Bilişsel Kuram

Schachter (1991) bedenimizde olup biten fizyolojik değişimlerin çevreden gelen uyaranlarla ilişkilendirildiğinden bahsetmiştir. Schachter, yaptığı deneyde deneklere sempatetik sistemi, adrenalini vererek uyarmış ve bunun sonucunda kişilerin bedenlerindeki değişimin kişilerin bulunduğu ortama atfettiklerini farketmiştir.

1.2.5.5. Sosyobiyolojik Kuram

İnsanların sosyal çevrelerinde ifade ettikleri duygu ve davranışların olumlu ve olumsuz olumlayıcılar sonucunda doğal bir seçim sürecinden geçip en yararlı olanların günümüze kadar geldiğini savunan bir kuramdır. Her bir duygu ifadesinin sosyal çevreye karşı uyumsal bir görevi olduğu savunulmaktadır (Cüceloğlu, 1991).

1. 3. Yüz İfadelerinin Özellikleri

Sözsüz iletişimin en önemli unsurlarından biri duyguların en yoğun olarak gösterildiği yüz ifadeleridir (Tomkins, 1962). Hissedilen duygular en çok yüz aracılığıyla gösterilmektedir ve yüz ifadelerinde ise en çok ilgi çeken bölge gözlerdir. Yüz ifadelerinin belirli özellikleri vardır ve bu karşımızdaki bireylerin hangi duyguyu hissettiğini ayırt etmemizi sağlamakla birlikte bir durumdan kaçınmamız gerektiği (size doğru koşan öfkeli bir kişi) ya da eşlik etmemiz gerektiği (gülümseyen bir kişi) hakkında bilgi verir.

Duygu ifadelerinin büyük bir çoğunluğu iki saniye kadar sürmektedir. Ancak bazı ifadeler yarım saniyeden az bazıları ise dört saniyeye kadar uzayabilmektedir. Ekman (2003), temel duygu ifadelerinin yedi adet olduğundan, bunların ise mutluluk, üzüntü, korku, şaşırma, kızgınlık, aşağılama ve iğrenme olduğundan bahsetmiş ve bu ifadelerin özelliklerini ayrı ayrı tanımlamıştır. Bu duygu ifadelerine ek olarak Tracy ve Robins (2008) gurur ifadesinin de temel bir duygu ifadesi olduğunu savunarak, bu duygu ifadesine ait özellikleri tanımlamıştır.

1.3.1. Mutluluk/ Keyifli Duygular

Eğlenme, heyecan, rahatlama, hayret keyifli duygular arasında sayılır. Eğlenme, keyifli duyguların en basitlerindendir. Eğlenme hafiften aşırı yoğuna, kahkahaya kadar çeşitlilik gösterir. Heyecan ise Tomkins (1962) tarafından ilgi duygusunun en yoğun biçimi olarak düşünülmektedir. Heyecanın kızgınlık patlamaları gibi duygularla birleşmesi de mümkündür. Rahatlamanın ise güçlü bir şekilde uyanan bir duygunun yok olması ile oluştuğu belirtilmiştir. Rahatlama genelde tek başına bir duygu olarak görülmez ve genelde başka bir duyguyu takip eder. Ekman (2003), hayretin korkudan ayrı tutulması gerektiğini belirtmiştir.

Hayretin belirleyici özelliklerinin ise akıl almaz bir şey tarafından şaşkına dönmek ve nadirliktir.

Zorlu bir şey başardıktan sonra tatminin ötesinde yaşanan bir duygu olarak “fiero” Poggi tarafından ele alınmıştır (Akt. Ekman, 2003). Bu kelimenin tam karşılığı Türkçe veya İngilizce olarak bulunmamaktadır. Ancak tanımlanacak olunursa, zorlu bir spor yarışmasını kazanma ya da entellektüel bir problem çözme ile hissedilebilecek bir duygudur. Ekman (2003) fiero’ nun kendine has bir özelliği olduğunu ve keyifli duygular içinde kabul edilebileceğini savunmuştur. Bu duygunun ne duygusal hazlara, ne rahatlamaya, ne de eğlenceye benzediğini belirtmiştir.

Fransız nörolog Duchenne (1862), gerçek bir gülümsemenin sahte bir gülümsemeden nasıl ayırt edilebileceğine dair araştırmaların öncüsü olma niteliğini taşır. Duchenne, yüzdeki samimi bir neşe duygusunu yüzdeki büyük elmacık kası ve gözkapaklarının çevresindeki kasların kasılmasıyla karakterize eder.

Mutluluk, göz etrafındaki kasların kasılmasıyla gerçekleşen kırışıklık (kaz ayağı oluşması), elmacık kemiklerinin belirginleşmesi, yanakların kalkması ve dudak kenarlarının simetrik olarak yukarı doğru kıvrılması olarak tanımlanabilmektedir.

1.3.2. Üzüntü

Ekman (1967) ‘ın Papua Yeni Gine’de yaptığı araştırmada kişilerin “çocuklarının öldüğünde” nasıl hissedeceklerini sorduğunda aynen Amerika’daki büyümüş bireylerin yüz ifadesini gözlemlemiştir. Üzüntüyü pek çok olay tetikleyebilmektedir. Örneğin, bir arkadaş tarafından reddedilmek, kendine güvenin düşmesi, sağlığın bozulması gibi olaylar üzüntüye yol açabilmektedir. Üzüntüyü tanımlayabilmek için pek çok kelime bulunmaktadır: hayal kırıklığına uğramak, kederli, keyifsiz, depresif olmak, bezgin, mahzun, acılı, çaresiz gibi kelimeler kullanılabilir (Ekman, 2003). Üzüntünün uzun süren duygulardan biri olduğu belirtilmiştir. Friesen ve Ekman (1969), bu duygunun iki farklı tarafı olduğundan

bahsetmektedir. Bunların üzüntü ve acı çekme (agoni) olarak iki uç nokta olabileceği öne sürülmüştür. Kızgınlığın acı çekmeye karşı bir savunma mekanizması olabileceği düşünülmektedir. Kayıp yaşandığında buna karşı hissedilen uzun süreli üzüntü ve agoninin içe atılan kızgınlık olduğundan bahsetmişlerdir. Eğer bu durumdan rahatsız olan kişi kızgınlığını direkt olarak dışa vurursa üzüntü veya acı çekmenin yok olacağı düşünülmüştür. Üzüntü ve acı çekmenin işlevi, kişinin yaşadığı kaybı anlamlandırmasıdır. Eğer kişi, yaşanan kayıp sonrasında acı hissetmeseydi kaybın ne anlama geldiğini bilememektedir (Ekman, 2003).

Üzüntü duygusu yaşanırken, ağız istemsiz bir şekilde açılmakta, dudakların köşeleri aşağı doğru bükülmektedir. Kaşların iç kenarları yukarı doğru kalkmakta, göz kapakları düşmekte ve dudak kenarları aşağı doğru kıvrılmaktadır. Bunların yanı sıra gözlerin aşağı doğru bakması görülebilmektedir.

1.3.3. Korku

Bir tehdit oluşturan ve kişinin acı çekmesine sebebiyet verebilecek her türlü karşılaşılan uyarana karşı verilen tepkiler korku biçiminde ifade edilmektedir. Korku duygusu araştırmacılar tarafından sıkça çalışılan bir duygu olmuştur. İnsanlarda ve hayvanlarda korkuyu meydana getirmek oldukça kolaydır. Korku hissederken o esnada kişi korktuğunun farkındaysa başka bir şey hissetmek ya da düşünebilmek zordur. Ani bir tehdit varsa, o tehdit ortadan kalkana kadar odaklanmış bir şekilde kalırız. Psikolojik veya fizyolojik zarar gelme tehdidi korkuyu duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, yılan korkusu öğrenilmemiş evrensel bir korku tetikleyicisidir. Hatta öyle ki yılan, silah ve bıçaklardan daha çok korku yaratmaktadır. Yaşanan korku deneyimleri üç faktöre ayrılabilir: yoğunluk, zaman ve başa çıkabilme (Ekman, 2003). Ne yazık ki, bu üç faktörü aynı anda ölçebilen bir araştırma bulunmamaktadır. Korkunun merkezinde olası bir fiziksel ya da psikolojik acı çekme sonucu yatmaktadır. Acı çekmenin duygu olup olamayacağı konusu pek çok araştırmaya konu olmuştur. Ancak Tomkins (1962) acının duygu olamayacak kadar kendine özgü olduğunu ifade etmiştir.

Korku hissetmenin hayatta kalma açısından yararı, bir tehdit yaklaştığını farketmişimiz anda neler olabileceğine dair duyduğumuz endişe bizi koruyabilir, uyarabilir ve daha tetikte olmamızı sağlayabilir. Çoğu hayvan bir tehlike ile karşılaştığında farkedilme olasılığını azaltabilmek için donmayı tercih eder. Farklı tehditler farklı davranışlara yol açabilmektedir. Korktuğumuz zaman pek çok şey yapabilmekte ya da hiçbir şey yapamamaktayız. Tehlike durumunda iki davranış sayesinde hayatta kalabilmekteyiz. Biri savaşmak diğeri ise kaçmaktır. Saklanmak ya da kaçma gerçekleşmiyorsa, bunun yerini kızgınlık alır ve saldırma tercih edilir (Öhman ve Mineka, 2001). İki duyguyu aynı anda yaşabildiğimize dair bir kanıt olmasa bile, bir tehlike durumunda korkunun ardından gelen kızgınlık ve saldırma dürtüsü hayatta kalma açısından mantıklı gelmektedir. Saklanma ya da kaçma durumu evrim sırasında tehlikeye karşı hayatta kalmak için kullanışlı davranışlar olduğu için korku duygusuyla özdeşleşmiştir (Ekman, 2003).

Korku duygusu, üst göz kapakları yukarı doğru kalkar ve alt göz kapakları hafifçe gerilir tarif edilmektedir. Bunlarla birlikte, çene aşağı düşerek açılmakta ve dudaklar kulaklara doğru yatay olarak gerilmektedir. Kaşlar olabildiğince yukarı kalkar ve birleşir. Gözler ise odaklanıp ileri doğru bakar.

1.3.4. Kızgınlık/Öfke

Biri bir kişiye fiziksel olarak zarar vermek istediğinde hissettiği kızgınlık ve korku ortaya çıkan duygulardır. Çok değer verilen ve sevilen bir kişi tarafından hayal kırıklına uğramak da bir kişinin kızgınlık duygusunu hissetmesine sebep olabilmektedir. En sevdiklerimizin en çok hayal kırıklığına uğratmasının ve bunun üzerine kızgınlık hissetmemizin sebebi bizim korku ve zayıflıklarımızı en iyi onların bilmesinden geldiği savunulmuştur. Kızgınlık duygusunun pek çok çeşidi vardır. İçerleme; haksızlıktan dolayı oluşan kızgınlık, somurtma; pasif olan kızgınlık, çileden çıkma, öç alma gibi kızgınlık çeşitleri vardır. Kızgınlık genellikle tek başına yaşanan bir duygu değildir. Korku genellikle kızgınlığı takip eden bir duygudur.

Kızgınlıkla verilebilecek olan zarara ve kontrolü kaybetmeye bağlı korku ortaya çıkabilmektedir (Berkowitz, 1993). Kişinin kızgınlığının farkına varabilmesinin önemli bir rolü vardır. Kızgınlığın farkına varılması verilebilecek olan tepkileri bastırma ve bu tepkilerden doğabilecek sonucu engellemeyi sağlamaktadır. Ancak kızgınlığı bastırma ve kontrol etme her ne kadar önemli görülse de bu kızgınlığın kullanışlı veya uyumlu olmadığı anlamına gelmemektedir. Toplayıcı ve avcı olan atalarımızın pek çok alanda işine yaramıştır. Günümüzde kızgınlık doğru yönlendirildiği takdirde oluşan olumsuz koşulları değiştirmemize yardımcı olabilmektedir. Öte yandan bizler öfkemizi diğer canlılara göre daha akıllıca yönlendirmekteyiz. Örneğin, bir kişiye kızdığımız zaman o kişi bizden daha güçlüyse veya ona göstereceğimiz fiziksel zarar bizi olumsuz yönde etkileyecekse, öfkemizi daha farklı şekillerde ortaya koymaktayız.

Engellenmişlik hissine kapılmak, kızgınlığa yol açabilmektedir (Cüceloğlu, 1994). Bir kişinin fiziksel olarak zarar vermeye çalışması kızgınlık ve korkunun işaretlerindendir. Kızgınlığın en tehlikeli özelliği bulaşıcı olmasıdır. Bir kişinin bize karşı kızgınlığı bir kızgınlık nedeni olmaktadır. İnsanlar hiç tanımadığı kişilere karşı kızgınlık hissedebilmektedir. Örneğin; bizi rencide eden eylem ve inançları savunan kişilere karşı o kişileri tanımasak da kızgınlık hissedebilmekteyiz.

Öfke, yüz ifadelerinden, ses tonundan rahatlıkla anlaşılabilir. Çatık ve alçalmış kaşlar birbirlerine doğru yaklaşır, göz kapakları yukarı kalkar ve gözler dik bakmakta, içe doğru bükülmüş dudak kenarları ve bastırılmış dudaklarla kendini göstermektedir.

1.3.5. İğrenme/Tiksinti

Sadece tad, koku, dokunma, düşünce, görüntü değil insanların görüntüsü hatta düşünceler iğrenme duygusunu ortaya çıkarabilmektedir. İğrenme tahmin edilebileceği gibi olumsuz duygudur. Hisseden kişide olumsuz bir his ortaya çıkarır.

Bazı insanlar görüntü itibariyle bazı insanlara kötü duygular hissettirebilmektedir. Kan görmek, cerrahi bir işleme tanık olmak gibi durumlar da kişilerde iğrenme duygusunu yaratabilmektedir. Ancak konu yiyeceklere geldiğinde hangi yiyeceklerin iğrenme duygusunu yarattığı hakkında kültürler arası büyük farklar vardır (Ekman, 2003). Örneğin, Çin’de köpek eti çok lezzetli bulunurken Türkiye’de bunun düşünülmesi bile çoğu insan için iğrenme hissi yaratmaktadır. Bununla birlikte evrensel olarak iğrenme hissini tetikleyecek durumlar bulunmaktadır. Rozin ve arkadaşları (1989) evrensel tetikleyicilerin vücut salgıları olduğundan bahsetmiştir. Dışkı, kusmuk, mukus, idrar ve kan bunlar arasında sayılabilmektedir. Dört ve sekiz yaşları arasına kadar iğrenme farklı bir duygu durumu olarak ortaya çıkmamaktadır. Hoşlanmama, beğenmeme, tadı kötü olan şeyleri geri çevirme gibi durumlar vardır ancak iğrenme görülmez. Rozin ve arkadaşları (1989) çocuklardan ve yetişkinlerden dışkı şeklinde çikolataya dokunmalarını ve yemelerini istemiştir. Dört ve yedi yaşlar arasındaki çocuklar hiç duraksamazken çoğu yetişkin bu isteği gerçekleştirmemiştir (Rozin ve Fallon, 1987)

O’Sullivan ve Ekman’ ın (2003) yaptığı araştırmada iğrenmeyi en çok tetikleyen durumun ahlaka aykırı davranışlar olduğu belirtilmiştir. Örneğin; halka açık bir mekanda kişilerin cinsel içerikli eylemlerde bulunması kişilerin iğrenme duygusunu tetikleyebilmektedir. Ahlaka aykırı davranışların yarısı ise cinsel içerikli eylemler olduğu bulunmuştur. İğrenmenin toplumsal bir işlevi olduğundan bahsedilmiştir. Bir kişiye karşı iğrenmenin durdurulması, yakınlığın kurulmasını sağlar. Karşıdaki kişiye karşı iğrenmenin yok olması kişiye karşı sadece sevginin işareti değil o sevginin güçlenmesi anlamına da gelebilmektedir. İğrenmenin bir diğer işlevi ise bireyleri tiksindirici olabilecek şeylerden uzak tutmasıdır. Bozuk, çürük, kötü kokulu olan yiyecekleri yemenin sağlık açısından faydalı olmayacağı ortadadır. Bu açıdan bakılacak olunursa, toplumsal iğrenme de kişileri sakıncalı olduğu düşünülen durumlardan uzak tutar.

İğrenmeye ait yüz ifadesi üst dudağın ve alt dudağın yükselmesi ve alt dudağın hafif dışarı çıkması, burun deliklerinin üstünden dudak kenarlarına doğru derin bir çizgi oluşması ve ters U şekli oluşması şeklinde tanımlanmıştır. Burun deliklerinin halkaları yükselmekte ve bu yükselme yanlarında çizgilerin ve burunda bir köprü

oluşmasına sebebiyet vermektedir. Yanakların yükselmesi ve kaşların aşağı inmesiyle de göz kenarlarında kaz ayakları oluşmaktadır.

1.3.6. Aşağılama/Küçümseme

Aşağılama iğrenme ile ilişkili ancak iğrenmeden farklı bir duygudur. Aşağılama, sadece insanlar için hissedilen bir duygudur. İğrenme gibi tad, koku veya dokunma ile hissedilmez. Köpek dışkısına basmak iğrenme duygusunu ortaya çıkarır ancak küçümseme hissedilmez. Ancak iğrenç bulunan bir şeyi yiyen bir insan için küçümseme duygusu oluşabilir. William Miller aşağılama hakkında ilginç bir gözlem yapmıştır. Başka bir insandan kendimizi daha üstün hissettiğimiz takdirde ya da bir kişiyi kendimizden daha önemsiz gördüğümüz takdirde aşağılama duygusu ortaya çıkmaktadır. Ergenlerin yetişkinleri aşağılaması, erkeklerin kadınları küçük görmesi, patronların çalışanları küçümsemesi bazı örneklerdendir (Akt. Ekman, 2003). Aşağılama diğer duygular gibi güç veya yoğunluk olarak değişiklik gösterebilmektedir. Aşağılamanın olumsuz bir duygu olup olmadığına dair bir fikir birliği bulunmamaktadır. Aşağılamayı hissettikten sonra kişi kendini üstün de görebilir ancak bu duyguyu hissettiği için utanma da gerçekleşebilmektedir. Küçümseme çoğunlukla kızgınlıkla birlikte ortaya çıkmaktadır.

Aşağılama duygusu, dudağın bir kenarının geriye ve aşağı doğru asimetric bir şekilde gerilmesi şeklinde ifade edilmektedir.

1.3.7. Şaşkınlık

Şaşkınlık en kısa süren yüz ifadesidir. Birkaç saniye sürer. Şaşkınlık sırasında birkaç saniye duyguyu yaşadktan sonra ne olduğunu anlamaya çalışırız ve bu da

gösterilen yüz ifadesinin kısa sürmesine sebebiyet vermektedir. Yaşanan olaya göre şaşkınlık, sonrasında korku, rahatlama, kızgınlık ya da herhangi başka bir duyguyla birleşebilir. Şaşkınlıktan sonra gelen ifade, kişinin neye şaşırdığıyla ilgilidir.

Şaşırma bir duygu durumudur ancak duygu olmayan irkilme ile karıştırılmaktadır. İrkilme şaşırmanın tam tersi bir durumdur. Aynı şekilde görülmezler. İrkilme durumunda gözler sıkıca kapatılır, kaşlar düşer, dudaklar gerilir. İrkilme şaşkınlıktan 3 yönden ayrılır. İrkilmenin süresi şaşkınlıktan daha kısadır. İkinci olarak kişiye irkileceğini söylemek irkilmesini azaltmaktadır. Üçüncü olarak ise irkilme tepkisinin önüne geçilemez. Kısaca irkilme duygudan çok fiziksel bir reflekstir. İrkilme ve korku ifadeleri arasındaki farkın, irkilmenin şaşkınlığın daha ileri aşaması olmasıdır (Ekman, 2003).

Şaşkınlık yüz ifadesi, gözlerin tamamen açılması, kaşların tamamının ve gözkapaklarının yukarı doğru kalkması ve çene düşerek ağzın açılması şeklinde tanımlanmaktadır.

Ekman, şaşkınlık ve korku ifadelerinin birbirine çok benzediği için sık sık karıştırıldığından bahsetmiştir. Bunun yanısıra okuryazar olan ülkelerde bunun ayırt edilmesinin daha kolay olduğunu belirtmiştir (Ekman, 2003).

1.3.8. Gurur İfadesi

Ekman (2003) gurur duygusunu keyifli duygular içinde yer aldığından bahsetmiştir. Ancak Tracy ve Robins (2008) gurur duygusunun temel duygu ifadelerinden olduğunu savunmaktadır. Araştırmalar gurur ifadesinin Amerikan kültürü dışında da farkedilebilir olduğunu göstermiştir.

Gurur duygusu hafifçe geriye yaslanmış bir baş (20 derece kadar), yüzde hafif gülümseme ve kolları bele koyarak arkaya doğru gerinme olarak Tanımlanmıştır.

1.4. Duygu İfadelerinin Özellikleri

1.4.1. Evrensellik

Darwin (1872) 'in duygu ifadelerinin evrimin ürünü olmasını ortaya koyduğu üzere, bu görüş duygu ifadelerinin evrensel olduğunu desteklemektedir. Ortony ve Turner (1990) ve Ellsworth (1991) duyguların oluşturduğu tek bir kas hareketinin evrensel olabileceği ancak bu kas hareketlerinin kombinasyonlarının kültürden kültüre farklılık gösterebileceğinden bahsetmişlerdir.

Ekman (1967) yaptığı ilk çalışmada beş değişik kültürden (Şili, Arjantin, Japonya, Brezilya, Amerika) insanlarla çeşitli fotoğraflar göstererek, onlara bu fotoğraflardaki her bir yüz ifadesinin hangi duyguya ait olduğunu sormuştur. Beş değişik kültürden çoğunluğu ortak yanıt vermiştir ve bu duyguların evrensel olabileceğini belirtmiştir. Izard (1994) da aynı çalışmayı yapmış ve benzer sonuçlar elde etmiştir.

Birdwhistell (1970) ise üzgün oldukları zaman bazı kültürlerde insanların gülümsediğini farketmiş ve yüz ifadelerinin evrensel olamayacağını düşünmüştür. Bunun üzerine Ekman gösterme kuralları (display rules) fikrini ortaya atarak duygu ifadelerinin evrensel olduğu ancak bazı ifadelerin toplum içinde yapılmasının uygun görülmediğinden maskelenebileceği, bu sebepten dolayı ise üzüldüğünde gülen bir kişinin böyle bir davranış gösterdiğini açıklamıştır. Ekman' ın 'Yeni Gine' de izole bir kabilede yaptığı çalışmada bireylere duygu ifadelerine ait anlattığı hikayeler sonrasında bir kaç duyguya ait ifadelerin fotoğraflarını göstermiş ve aralarından hikayeye en uygun fotoğrafı seçmelerini istemiştir. Alınan sonuçlar mutluluk, kızgınlık, iğrenme ve üzüntü ifadeleri için netti. Ancak korku ve şaşkınlık ifadesinin birbirlerinden ayırt edilmesinde sorunlar farketmişlerdir. Daha sonra Yeni Gine' deki bireylerin yüz ifadelerinin fotoğraflarını çekip Amerika' daki öğrencilere göstermiştir. Sonuç olarak Amerika' da ki bireyler Yeni Gine' de yaşayan bireylerin

ifadelerini anlayabilmiş ve böylece duygu ifadelerinin evrensel olabileceği fikri desteklenmiştir.

1.4.2. Diğer Maymungillerde Görülmesi

Korku, kızgınlık ve hatta üzüntü ve mutluluğa dair yüz ifadelerinin primatların yüzünde oluştuğuna dair görüşler vardır (Chevalier- Skolnikoff, 1973). Bu görüş evrimsel temellere dayanmakta ve maymungillerin duygu ifadelerinin insanların yüzlerinde oluşan duygu ifadeleriyle benzerlik gösterdiği savunulmaktadır. Evrimsel dayanakların yanısıra, biyolojik altyapının duygu ifadelerinin oluşmasında da rol oynadığı düşünülmektedir. Bu sebepten dolayı benzer yüz ifadeleri gerçekleşmesi olası görülmektedir. Ancak her duygunun hayvanlarda hissedilmesi mümkün olamamaktadır. Örneğin, gurur, utanma, minnettarlık gibi duygularda hayvanlarda görülmediği belirtilmiştir (Lazarus, 1991).

1.4.3. Duyguya özel fizyoloji

Kızgınlık, korku ve iğrenme için Otonom Sinir Sistemi (OSS) aktivitesi olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır (Levenson, Ekman ve Friesen, 1990). Ayrıca üzüntü için ayrı bir Otonom Sinir Sistemi deseni olabileceğinden bahsedilmiştir (Levenson, Carstensen, Friesen ve Ekman, 1991). Bu bulgulara karşıt olarak Stemmler (1989) 'ın duygunun nasıl ortaya çıktığına göre OSS deseninin farklılaşabileceğini savunmuştur. Ancak bu çalışmada metodolojik problemlerin olduğu, duygu oluşuktan sonra ölçüm yapıldığı, duyguların yeterli derecede yoğunlaşmadığı ve katılımcıların duyguları yeterince hissetmedikleri araştırmaları sınırlamaktadır. Bulunan OSS deseni bulguları sosyal oluşturma görüşüne karşıt bir bulgudur. Sosyal oluşturma, duygu ifadelerinin sosyal bir şekilde öğrenildiğini

ve evrimin bir ürünü olmadığını savunmaktadırlar. Ancak evrensel duyguların aynı OSS aktivitesiyle meydana geldiği, eğer sosyal bir şekilde öğrenilseydi farklı kültürlerin farklı OSS aktivitesi olması gerektiği savunulmuştur. Ekman, Levenson, ve Friesen (1990) 'ın doğu kültürlerinde yaptığı çalışmada da aynı OSS aktivitesinin olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, evrimsel bakış açısını destekler yönde bir bulgudur.

1.4.4. Evrensel Öncül Olaylar

Eğer duygular hayat olaylarıyla başa çıkmak için evrimleştiyse, duyguların belirli olaylar gerçekleştiğinde ortaya çıkması gerektiği öngörülebilir.

Johnson-Laird ve Oatley (1970) batıda olmayan kültürlerde duygu öncüllerinde ortak özellikler keşfetmişlerdir. özgündetaylar olmasa bile, duygu öncüllerinde evrensellikten bahsedilebileceğini vurgulamışlardır. Örneğin, kişinin önemli bir yakınıni kaybetmesinin üzüntüye yol açması ancak kişiden kişiye önemli bir yakınının farklılık gösterebileceği vurgulanmıştır.

1.4.5. Duygusal Tepkilerde Tutarlılık

Yüzde oluşan duygu ifadelerinin merkezi sinir sistemi üzerinde her biri için bir deseni olduğundan bahsedilmektedir. Böylece merkezi sinir sistemini üzerinden gelen duygu ifadelerinin sosyal olarak yapılan duygu ifadelerinden, kendiliğinden meydana gelmesiyle ayrıştırılabilmektedir. (Akt. Ekman, 1992)

1.4.6. Anilik

Duygu doğası gereği, çok ani hatta kişi fark etmeden başlayabilmektedir. Anilik duygularda adaptif açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Ekman ve Friesen (1990) yüz ifadeleri duyguyu harekete geçiren uyarıcıdan milisaniyeler sonra başlayabilmektedir. Ancak duygular her zaman milisaniyeler içinde oluşmamakta duygudan duyguya farklılık gösterebilmektedir.

1.4.7. Kısa sürede oluşması

Bir duygunun kişiyi harekete geçirmesi her ne kadar ani olabilse de bu harekete geçirme olayı çok fazla uzun sürmeyebilir. Bir duygu saniyeler sürebilir ancak o duygu dakikalar ya da saatlerce sürmemektedir. Duygu ifadelerini ve fizyolojisi incelendiğinde duygusal olayların kısa bir zaman diliminde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Önemli olan duygu ifadelerini ruh halinden ayırmak gerekmektedir. Ruh hali saatler hatta günlerce sürebilmektedir. Ancak duyguların zamansal olarak daha kısa sürdüğü belirtilmektedir (Ekman and Friesen, 1990). Duyguların zamansal olarak ne kadar sürdüğüne dair belli bir kanıya varılmamıştır. Motor hareketler, bir duygunun ne zaman başladığı ya da ne zaman bittiğine dair ipuçları verebilir. Bununla birlikte, otonom sinir sistemi değişimleri bazı duygularda daha uzun bazı duygular daha kısa sürebilmektedir. (Akt. Ekman, 1992)

1.4.8. Otomatik Değerlendirme Mekanizması

Ekman (1977) otomatik ve geniş olmak üzere iki adet değerlendirme mekanizması bulunduğundan bahsetmiştir. Otomatik olan, bilinçsiz ve reflektif olmayan bir şekilde, diğeri ise bilinçli ve isteyerek gerçekleşmektedir. Lazarus (1991) psikobiyolojik ilkelerin duygularda evrenselliği sağladığından bahsetmiştir. Bir kere değerlendirme yapıldıktan sonra duygusal tepkiler biyolojik olarak gerçekleşmektedir. Ancak Lazarus (1991) bunun sadece biyolojik olarak değil sosyal öğrenmeyle de desteklendiğini savunmuştur. Stein ve Trabasso (1992) da bu görüşe katılan araştırmacılardandır.

Otomatik değerlendirme sosyal öğrenmeyle birlikte gelişir ve sosyal öğrenmeyle birlikte detaylanır (Ohman, 1986). Bir uyarana karşı verilen tepki, öğrenmeye bağlı olarak kültürden kültüre ve kişiden kişiye değişiklik gösterebilmektedir. Her ne kadar farklı uyaranlara verilen tepkiler insanlar arasında farklılık gösterse bile duygusal ifadelerde değişiklik görülmemektedir.

1.5. Empatinin (Eşduyum) Tanımı ve Empatiye Yaklaşımlar

Empati çok fazla araştırılan ve bilimsel makalelere konu olan bir kavramdır. Empati kavramı alan yazında pek çok şekilde tanımlanmış ve pek çok araştırmacı tarafından farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır (Wiseman, 1996). Empatinin farklı şekillerde tanımlanmasının sebebi bilişsel ve duyuşsal boyutları olduğunun düşülmesidir (Moore, 1990). Buna karşın Feshbach ve Roe (1968) ise empatinin duyuşsal yönüne odaklanmış ve empatiyi, karşıdaki kişinin duygusal deneyimlerini algılama ve buna uygun tepkiler verme olarak tanımlamışlardır. Mehrabian ve Epstein (1972) da aynı şekilde empatinin duyuşsal yönünün ağır bastığının altını çizmişlerdir. Eisenberg ve Lennon (1983) ise empatinin duyuşsal yönünün önemini

vurgulayarak bir başkasının durumuna verilen duyuşsal tepkiler olarak tanımlanmıştır.

Lipss(1907), empatiyikarşıdaki duygusal olarak taklit ederek anlama ve yorumlama olarak tanımlar. Buna ek olarak, bunun bir varlığı gözlemlerken, birey ve varlık arasında ilişki kurulması ve kendini o varlığa yansıtması olarak da tanımlanmıştır. Lipps (1907) empatinin altında taklit (mimicry) yattığını savunmuştur (Hatfield ve ark., 1994; Meltzoff ve Moore, 1977; Preston ve de Waal, 2002). Taklit etmenin doğuştan geldiği belirtilmiş ve yeni doğmuş bebeklerde de görüldüğü araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır (Meltzoff ve Moore, 1977). Bazı araştırmalarda ise taklidin yüksek olduğu bireylerde empati kurmanın da yüksek olduğu ortaya konulmuştur (Svensson, 2003).

Kohn (1990), empatinin başka bir kişinin bakış açısını anlama süreci olarak tanımlamıştır. Kohn, perspektif almayı empatinin bilişsel bir bileşeni olarak düşünmüş ve kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyabilme ve onun bakış açısını anlayabilmek olarak ele almıştır. Başka bir kişinin bakış açısından görebilme empatik kaygıyı arttırmakta ve bunun da duygusal bulaşıcılık ve iletişimsel cevap verebilme yeteneğini sağladığı vurgulanmıştır..

Empatinin her ne kadar duyuşsal ya da bilişsel boyutlarına çoğunlukla odaklanılmış olsa da günümüzde bu bakış açıları yerini çok boyutlu yaklaşımlara bırakmıştır. Çok boyutlu bakış açısının günümüzdeki tanımı Carl Rogers' a aittir. Rogers bu kavramı psikoterapi ve empati üzerine dikkat çekmek için kullanmıştır. (Dökmen ve Dökmen , 1998)

Rogers (1975) 'a göre empati, bir kişinin karşısındaki bireyin duygu durumunu anlaması ve anladığı bu durumu bireye iletebilmesidir. Rogers, empatinin oluşabilmesi için üç farklı ögenin meydana gelmesi gerektiğinden bahsetmiştir. İlk olarak kişi karşısındaki birey ile konuya ilişkin empati kurmalıdır. Sonrasında kişi karşısındaki bireyin hissettiklerini hissetmeli ve bunu o kişiye iletebilmelidir. Rogers yaptığı bu tanımla, bilişsel tanımların üzerine duyuşsal bir boyut eklemiştir.

Ekman (2003) şefkat ve empatinin bir duygu olmadığını savunmuştur. Empati, başka insanların duygularına karşı tepkilerimizi göstermeye yarar. Duygusal

empatide kişilerin gerçek duygularını hisseder, şefkatli empatide ise o insana bulunduğu durumla başa çıkma da yardımcı olmak isteriz. Empatiye sahip olabilmemiz için öncelikli bilişsel empati sahibi olmamız gerektiğinden bahsetmiştir. (Ekman, 2003).

1.5.1. Prososyal Davranış ve Empati

Prososyal davranışın öncelikli amacı başkalarına fayda sağlamaktır Bu davranış gösterilirken gönüllü olmak esastır (Staub, 1979; Eisenberg, 1986). Kişinin kendine fayda sağlaması ve hiçbir çıkar gözetmeksizin bu davranışı gerçekleştirmesi ile oluşmaktadır (Twenge, 2007). Yardım etme davranışı prososyal davranış olarak ele alınabilmektedir. Empati kurma, prososyal davranışın en önemli bileşeni olarak görülmektedir (Staub, 1979; Eisenberg ve Fabes, 1998).

Araştırmacılar empati ve prososyal davranış arasında ilişki olduğunu savunmaktadırlar. Prososyal davranış ayrıca “olumlu sosyal davranış” olarak da adlandırılmaktadır. Prososyal davranış paylaşma, teselli, işbirliği, yardım etme gibi sosyalliğe dayalı ve bireye maliyeti olan davranışları kapsamaktadır (Bekkers ve Graaf, 2005). Buna ek olarak, eğitim düzeyi arttı prososyal davranışın da arttığına dair araştırmalarla ortaya konulmuştur. Örneğin; eğitim düzeyi yüksek insanların daha fazla gönüllülük esasına dayanan işlere katıldıkları, hayırseverlilik yaptıkları görülmüştür (Wilson ve Musick, 1997).

Prososyal davranış dört farklı şekilde grlebilmektedir (Carlo ve Randall, 2001). Kişinin yardım ederken bir maliyetle karşılaştığı davranış olarak bilinen özgecilik prososyal davranış türünden biridir (De Wall, 2005). Özgeci davranış, yardım etme, sempati ve başka kişileri nemsemeyle bağlantılı bir davranış biçimidir. Özgeci davranış gönüllülük esasına dayalıdır. Prososyal davranış biçiminden bir diğeri olan itaatkar sosyal davranış, karşıdaki bireyin ricası üzerine gerçekleştirilen davranışlardır. Prososyal davranışın bir başka çeşidi olan duygusal

sosyal davranış, başkalarından takdir edilme endişesiyle ortaya çıkan sosyal ortamlarda gösterilen prososyal davranış türüdür.

Prososyal davranış ve empati arasındaki ilişkinin altında, empatiye bağlı sempati ve kişisel sıkıntı bulunduğu ve bunun da kişiye duygusal yük bindirdiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, sempatinin daha çok çıkar gözetmeksizin yardım davranışı gösterilmesi olduğu ancak kişisel sıkıntı sonucu kendini rahatlatmaya bağlı bir yardım davranışının ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir (Batson, 1998).

1.5.2. Empati Kuramları

Ünal (1972), empatiyi açıklayan üç temel kuram olduğundan bahsetmiştir. Bunları, çıkarsama, rol oynama ve heyecan yayılması olarak ele almıştır.

1.5.2.1. Çıkarsama Kuramı

Çıkarsama kuramı yansıtma olarak ele alınmıştır. Hissettiğimiz duygulara bağlı gösterdiğimiz yüz ifadelerimiz ya da beden hareketlerimiz başka bir kişide gerçekleştiğinde bu duyguların varlığını o kişiler için de anlamlandırmış oluruz. (Ünal, 1972). Buna bağlı olarak Konrad ve Hendl (2001), empatik beceri geliştirmenin en temel ilkesini kişinin kendi duygularını doğru algılama olduğunu belirtmişlerdir. Eğer kişi ne hissettiğini tam olarak algılayabilirse ve kendi duygularıyla başa çıkmayı öğrenebilirse başkalarının da duygularını algılayabileceği ön görülmüştür. Çıkarsama kuramı, bir kimse kendi duygu ve davranışlarını başka

bir insanda görmesi ve bunun sonucu olarak o kişinin duygu ve davranışlarını anlamlandırma olarak açıklanabilir.

1.5.2.2. Rol Oynama Kuramı

Rol oynama kuramında, çocukluktan itibaren çevrede gözlemlenen davranışların anlam verilip yorumlanmasıyla empatinin mümkün olduğu savunulmuştur. Bireyler çocukluktan itibaren çevredeki insanların davranışlarını taklit etmekte ve başkalarının rollerini oynayarak hissedilen duygulara ve düşüncelere zamanla anlam kazandırmaktadırlar (Ünal, 1972). Bunu empati açısından açıklayacak olursak, kişi çocukluktan itibaren hangi durumda hangi tepkiyi vermesi gerektiğini karşısındaki insanlardan öğrendiği için, zamanla bu durum içselleştirilir ve bu davranış başka bir insanda gördüğünde anlamlandırabilir. Çocuğun bu rol almaları fiziki olup, zaman geçtikçe bilişsel süreçler de dahil olur (Alver ve diğerleri, 1998). Bu sayede insan her yerde varolan durumu çok çabuk sezip kavrama ve ona göre uyum yapma imkanı bulur (Özbek ve Leutz, 2003).

1.5.2.3. Heyecan Yayılması Olarak Empati

Heyecan yayılması kuramı, anne ve çocuk arasındaki bağı göz önünde bulundurmakta ve bebeğin doğumdan sonra annesine (caregiver) olan bağlılığını ön plana koymaktadır. Sullivan, bu kurulan bağı heyecana dayalı bir bağ olduğunu savunmuştur. Kurulan bu duygusal bağı ise empati olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda empati, çocuk ile ona bakan kişi arasında bir iletişim sağlamaktadır. Buna bağlı olarak da empatinin en çok önem taşıdığı dönem, ilk altı ay ile yirmi yedi ay arasındaki dönemdir (Akt: Ünal, 1972).

1.5.3. Empatinin Bileşenleri

Richendoller ve Weaver (1994) tarafından empatinin üç bileşeni olduğundan bahsetmiştir.

Bunların empatik tepki, perspektif alma ve sempatik tepki olduğu belirtilmiştir. Empatik cevap verme, bir kişinin gerçek veya beklenen duygusunun gözlemlenmesi sonucu açıkça verilen duygusal tepkidir (Stiff, Dillard, Somera, Kim, & Sleight, 1988, p. 199). Perspektif alma, kendini başka bir kişinin yerinde hayal edebilme süreci olarak tanımlanmaktadır (Davis, 1980, 1983a, 1983b; Zillman, 1991). Goldie (1999 p.397), hayalinde canlandırma için karşıdaki kişinin bakış açısının benimsenmiş olması gerektiğini bildirmiştir. Sempatik tepki ise, karşıdaki kişinin duyguları hissedilmese bile o kişinin problemine karşı sempati hissetmek olarak açıklanmıştır (Weaver & Kirtley, 1995).

Davis (1983) ise empatinin bileşenlerinin bilişsel ve duyuşsal bileşenler olarak ikiye ayrıldığını savunmuştur. Bunların Empatinin bilişsel kısmını ,diğer insanların yaşadıklarını, düşündüklerini, hissettiklerini hayal gücüne dayanarak anlayabilme olarak tanımlamıştır. Empatinin duyuşsal kısmı ise bilişsel kısmının aksine otomatik, düşünmeden, içgüdüsel ve farkında olmadan (Mehrabian ve Epstein, 1972) karşıdaki kişinin hissettiğini anlama ve bunun sonucunda kaygı ve sempati duymayla sonuçlanan bir süreç olduğundan bahsetmiştir (Eisenberg ve diğerleri, 1991). Öte yandan, Dökmen (1996) kişinin empati kurabilmesi için bazı basamakların olduğundan bahsetmiştir. Öncelikle empati kuracak kişinin karşıdaki kişinin rolüne girilmesi ve dünyaya onun bakış açısıyla bakılması gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca karşıdaki kişiyle empati kurmuş olmamızın en önemli şartlarından birinin o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru anlamaktan geçtiğini belirtmiştir. Bilişsel ve duygusal bileşenler bunu gerçekleştirmede rol oynamakta olduğunu vurgulamıştır. Empatinin bilişsel kısmı karşıdaki kişinin rolüne girmek, duygusal kısmı ise hissettiklerini hissetmek olarak tanımlanmıştır. Son olarak ise empati kuran kişi, zihninde kurduğu empatiyi kişiye yansıtabilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

1.6. Agresyon (Saldırganlık)

Agresyon (saldırganlık) genel olarak kızgınlık, öfke, nefret dolu, tahrip edici davranış olarak tanımlanmaktadır (Abay ve Tuğlu, 2000). Saldırganlık, kişinin zarar görmesini amaçlayan sözel, fiziksel ya da dolaylı bir davranış biçimidir. Saldırganlık hafif ve ağır şeklinde olmak üzere bir spektrum üzerinde değerlendirilebilmektedir.

Saldırganlık farklı araştırmacılarca pek çok şekilde tanımlanmıştır. Örneğin; bir grup ya da kişi tarafından zarar verme davranışı, birine bir kişiye acı çektirme olarak tanımlanabilmektedir (Kağıtçıbaşı 1999). Buss (1961) saldırganlığı, bir organizmaya yönelik tahrip edici ve yıkıcı bir davranma şekli olarak tanımlamıştır. Ancak genel olarak tanımlanacak olunursa başkalarını inciten ya da incitmeye yeltelenilen davranış olarak davranışçı ve öğrenmeci yaklaşımclar tarafından tanımlanmıştır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 2003). Saldırganlığa farklı bakış açılarından bakıldığında tanımsal olarak değişiklik gösterebilir. Örneğin, duygusal tanımlara göre öfke duygusunun yol açtığı davranış, güdüsel tanıma göre bir davranışın saldırgan davranış olarak tanımlanması için niyetin önemli olduğu ve davranışsal tanıma göre ise niyetten bağımsız olarak bir kişiye verilen her tür zararın saldırganlık olabileceği yönünde tanımlanmıştır (Erkuş, 1994). Calhoun (1984), davranışçı bir bakış açısıyla öfkenin davranış ile tanımlanabileceğini savunmuştur. Bilişsel davranışçı bakış açısından bakılacak olunursa, saldırganlığın biliş ve davranışın birbirinden etkilenmesi sonucunda ortaya çıkan durum olarak tanımlanabilir (Balkaya, 2001).

Saldırganlık özellikle şiddet terimleriyle karıştırılabilmektedir. Saldırganlık sonucu şiddet oluşabilse bile, şiddet fiziksel saldırganlık olarak tanımlanabilmektedir. Saldırganlık şiddet içermeyebilir ve farklı yollarla ortaya çıkabilmektedir. Şiddet, saldırganlık sonucu oluşan aşırı zarara verilen isimdir. Her tür şiddet saldırganlık sayılabilir ancak her saldırganlık şiddetle sonuçlanmayabilir (Ekman, 2003).

Saldırganlık davranışı şiddet ve zarar verici nitelik taşıyan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Boxer ve Tisak 2005). Ancak bakış açısına göre şiddet ve zarar

verici nitelik taşıyan davranışlar değişebilmektedir. Örneğin; sosyal veya davranışçı yaklaşımlara göre zarar vermeyi amaçlayan her türlü davranış saldırganlık olarak kabul edilmektedir (Freedman, Sears & Carlsmith, 2003).

Köknel (1996) saldırganlığın dürtüsel ve canlıların yaşamlarını sürdürmeleri için temel olan içgüdülerden biri olduğundan bahsetmiştir ve bu durumu kızgınlıkla ve öfkeyle ortaya çıkan yüz mimikleriyle, sözcüklerle yansıtıldığından bahsetmiştir.

Cüceloğlu (1994) ise saldırganlığın engellenme durumlarında ortaya çıkan bir davranış olduğundan bahsetmiştir. Ortaya çıkan bu durumda kişinin ya engellenmeye uyum sağladığını ya da uyumsuzluk gösterdiğini söylemiştir. Uyumsuzluk ortaya çıktığında ise uyumsuzluğun yarattığı bu enerjiyi kızgınlık şeklinde ortaya konulduğu ve bir nesneye yönlendirildiğini savunmuştur. Akbaba (2004) saldırganlığın öfkenin ürünü (Akbaba, 2004) olduğundan ve engellenme sebebiyle ortaya çıktığından bahsetmiştir.

Çevrenin etkisinin saldırganlık üzerinde büyük bir etkisi olduğu savunulmuştur. Bandura (1977) sosyal model almanın saldırganlık ve öfkede büyük bir yeri olduğundan ve çevre- insan etkileşiminin önemli olduğundan bahsetmiştir.

Saldırganlığın, ölüm içgüdüsünün dışavurumu olarak gören Freud (1994), ayrıca süper egonun saldırganlık için bir koruma sağladığını savunmuştur.

Psikolojik kuramların yanısıra biyolojik etkenler de saldırganlığın oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Serotonin hormonunun saldırganlık ile ilişkisi bilinmekte ve ikili ilişkilerde saldırganca tavırlar sergileyen kişilerde serotonin hormonu düzeyinin düştüğü ileri sürülmüştür. Sonuç olarak, saldırganlığın hem psikolojik, çevresel ve biyolojik etkenlerin birbiriyle etkileşimi sonucu ortaya çıktığı savunulabilmektedir.

1.6.1. Saldırganlık Çeşitleri

Saldırganlık, Buss (1961) tarafından ise fiziksel ve sözel, aktif ve pasif, doğrudan ve dolaylı olarak ayrılabilceğinden bahsetmiştir. Fiziksel saldırganlıkta kişi karşısındakine fiziksel olarak bir tepki göstermekte bununla birlikte sözel saldırganlıkta ise kişiyi psikolojik olarak çökertmek esas alınmaktadır. Fiziksel saldırganlığın vurmak, ısırarak gibi fiziksel güce dayalı davranışlar olduğu belirtilmektedir. Sözel saldırganlıkta ise sözlü iletişim kullanılarak karşıdaki kişiye zarar vermek hedeflenmektedir. Aktif saldırganlık, kişinin karşısındaki kişiye açıkça acı çektirmesi ve canını yakması, pasif saldırganlıkta ise bir kişiye belli etmeden kişinin amacını gerçekleştirmesine engel olmak şeklinde tanımlanabilmektedir. Doğrudan saldırganlıkta direkt olarak kişiye zarar verilmesi ancak dolaylı saldırganlıkta ise kişiye belli etmeden ve saldırganlıkmiş gibi görünmeyen yollarla kişiye saldırmaktır (Walker & Richardson, 1998).

Megarge ve Hakanson (1970)'a saldırganlığın fiziksel, sözel, aktif ve pasif saldırganlık olmak üzere 4' e ayrılabilceğinden bahsetmiştir. Fiziksel saldırganlığın kişinin bir herhangi bir aracı kullanarak karşısındaki kişiye zarar verme girişimi olduğu ve bu davranışın sonucu olarak ortada bulunan engeli kaldırması durumudur. Bu eylem sonucunda zarar gören kişinin saldırganlığı uygulayan kişi olmadığı belirtilmiştir. Sözel saldırganlık davranışı gösteren kişi ise karşılaştığı tehdide karşı sözel yolları kullanarak karşısındaki kişiyi tehdit etme ve varlığını reddetme yollarını kullanır. Aktif saldırganlık davranışında ise kasıtlı olarak karşısındakine zarar verme durumu oluşmaktadır. Aktif saldırganlığın aksine pasif saldırganlıkta ise zarar verilemek istenen kişiyi engelleme durumu söz konusudur (Megarge ve Hakanson, 1970).

Feshback (1970), saldırganlığın 2' ye ayrıldığından bahsetmiştir. Bunlar fiziksel ya da sözel saldırıya karşı verilen tepki ve üstünlük kurmayı amaçlayan davranışlar olduğunu belirtmiştir. Duygusal ve tepkisel olan saldırganlık, fiziksel ya da sözel saldırıya karşı verilen tepkiler olarak açıklanmıştır. İkinci saldırganlık çeşidi

olarak bahsedilen üstünlük kurmayı amaçlayan davranışlar ise araçsal ve proaktif saldırganlık olarak tanımlanmıştır.

Dodge ve Coie (1987), saldırganlığı 2'ye ayırmıştır ve bunları tepkisel saldırganlık (reactive aggression) ve proaktif (proactive aggression) saldırganlık olarak açıklamıştır. Tepkisel saldırganlık; karşılaşılan bir tehdide karşı gösterilen savunma amaçlı davranış olarak tanımlanmıştır. Bu savunma davranışının amacı karşı karşıya gelinen tehditten kurtulmak olduğu belirtilmiştir. Öte yandan, proaktif saldırganlıkta herhangi bir tehdit olmaksızın avantaj sağlamaya çalışmak ve üstünlük kurmak amaçlanmaktadır (Marcus & Kramer 2001).

Berkowitz (1993), saldırganlığın 2 çeşit olduğundan bahsetmiştir. Bunları düşmanca saldırganlık (hostile aggression) ve araçsal saldırganlık (instrumental aggression) olarak belirtmiştir. Düşmanca saldırganlık, öfkeyle ortaya çıkan, saldırgan kişiye karşı yapılan tahrikler sonucu güdülenen, hedefe zarar verme odaklı bir davranış olarak tanımlanmıştır. Düşmanca saldırganlık ayrıca reaktif davranış, afektif ve dürtüsel saldırganlık olarak da isimlendirilmektedir. Araçsal saldırganlık ise, karşıdaki kişiye direkt olarak zarar vermektense başka bir hedefe ulaşmak amaçlı zarar vermeyi ifade etmektedir. Proaktif saldırganlık olarak da isimlendirilmektedir. Araçsal saldırganlık, karşıdakinin yaptığı hareketlerden etkilenmemekte ve öfke barındırmamaktadır. Düşmanca saldırganlıktan farklı olarak araçsal saldırganlıkta amaç zarar vermek değildir ve tepkiseldir (Aronson, Wilson & Akert, 2005; Berkowitz 1993; Geen 2001). Öte yandan Bushman ve Anderson (2001) bu tanımları modifiye etmişlerdir. Örneğin, hırsızlık ve aşağılama saldırganlığın çeşitlerindendir. Ancak hırsızlık kazanç amaçlı yapıldığından yani, kesin hedefi olan bir saldırganlık olduğundan dolayı, aşağılama ise dolaylı şekilde zarar verme amaçlı yapıldığından dolayı birbirlerinden farklılaşmaktadırlar.

Ferris ve Grisso (1996) ise saldırganlığın olumlu ve olumsuz olarak ayrılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu ayrımı savunmasının sebebinin ise olumlu saldırganlığın kişinin dış etkenlere karşı kendini koruyarak varlığını sürdürmeyi sağlaması, sosyal çevresince kabul görebilmesi ve üstünlük sağlayabilmesine yarar sağlaması olduğu belirtilmiştir. Böylece olumlu saldırganlığı buna benzer amaçlara ulaşmayı kullanarak araçsal bir nitelik taşıdığı sonucuna

varılmıştır. Olumlu saldırganlığın aksine olumsuz saldırganlık ise her iki tarafa da zarar vererek, travmalarla sonuçlanabilecek olaylara yol açan bir saldırganlık türü olarak açıklanmaktadır.

Ergenler üzerinde yapılan araştırmalarda ise kızların erkeklere göre dolaylı saldırganlığı daha fazla kullandıklarını ve sosyal becerilerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Erkeklerin ise öfke duygusunu hissettiklerinde fiziksel saldırganlık davranışı görüldüğü ancak kız ve erkekler arasında sözel saldırganlık davranışında bir farklılık olmadığı ortaya konulmuştur (Akt: Walker & Richardson, 1998).

1.6.2. Saldırganlık Kuramları

1.6.2.1. İçgüdüsel ve Psikoanalitik Kuram

Darwin (1872) tarafından ortaya konulan düşüncede saldırganlık acı veya heyecanla motive edilen bir durumdur, buna göre saldırganlık evrimsel bakış açısından bakıldığında uyumsal bir davranıştır. Bu bakış açısına göre saldırganlık içgüdüsel ve pek çok uyumsal işlevi vardır. Etraftaki kaynaklara olabildiğince sahip olmak, genleri bir sonraki nesle aktarabilmek gibi olayları gerçekleştirebilmek için türlerin saldırgan olmalarında avantaj olduğu görülmüştür. İçgüdüsel, otomatik saldırgan davranışların varlığı pek çok türde görülmektedir (Lorenz, 1966).

Psikoanalitik kuram saldırganlığın çevresel koşullardan bağımsız olarak içsel güdülerce kontrol edildiğini savunmaktadır. Freud (1965) tüm insan davranışlarının kökeninin kendini korumaya dayalı bir içgüdüye bağlı olduğundan bahsetmiş ve buna eros ismini vermiştir. Ancak daha sonra bu fikri geliştirmiş ve bütün bu motivasyonun aslında kendini yok etmeye bağlı bir içgüdüye bağlı olduğunu açıklamış ve buna da thanatos adını vermiştir. Freud'a göre, ölüm içsel gerginliğin

tümüyle sıfırlanmasını sağladığı için canlılar yaşam içgüdüsünün neden olduğu gerginliği ölümle sonlandırmak isterler (Akt. Berkowitz, 1993).

Freud, saldırganlığı kişinin kendisine karşı olan tahrip edici meyillerin kendisi dışına yansıtılmasıdır (Akt: Geçtan, 1989). Saldırganlık, ölüm içgüdüsüyle bağdaşmakta ve herhangi bir tehditle karşılaşıldığında dışa vurulmaktadır. Saldırganlığın kişinin kendisine yöneldiği durumlarda kişi özkıyım gibi davranışlar sergilemekle birlikte saldırganlığın dışa vurulduğu durumlarda ise çevresine ve kişilere zarar vermekle sonuçlanabilmektedir (Baron ve Byrne, 2000). Bu sebepten dolayı saldırganlığın farklı alanlara yönlendirilmesi ve kişinin kendine veya çevreye zarar vermesi engellenebilir. Bu durumda çeşitli ilgi alanlarıyla saldırganlık yönlendirilmekte ve zarar en aza indirgenmeye çalışılmaktadır (Berkowitz, 1993).

Sonuç olarak psikanalitik kuram açısından bakıldığında, kişinin dürtüleri ve bu dürtülerin işleyişlerinin yarattığı çatışmalar önem kazanmakta ve saldırganlık bu yönden açıklanmaktadır.

1.6.2.2. Engellenme-Saldırganlık Kuramı

John Dollard ve arkadaşları (1998) tarafından ortaya konulan engellenme-saldırganlık kuramı, saldırganlığın engellenmeye tepki olarak ortaya ortaya çıktığından bahsetmektedir. Ortaya atılan engellenme-saldırganlık kuramında, engellenme sonucu yaşanan gerilimin, engellenmeye neden olan kaynağa yönlendirilerek saldırganlığın ortaya çıktığı ve böylece gerilimi azaltılmaya çalışıldığından bahsedilmiştir. Eğer engellenmenin kaynağına karşı gösterilen saldırganlık kişinin gerilimini azaltmaktan çok zarar sağlayacağı düşünülürse, saldırganlık yön değiştirebilmektedir (Dollard ve arkadaşları, 1998). Bu kurama göre yaşanan tüm engellenmelerin saldırganlıkla sonuçlanabileceği ve yaşanan gerilimin saldırganlıkla azaltılabileceği araştırmacılar tarafından belirtilmiştir (Franzoi, 2003).

Berkowitz (1993) ise aslında birey tarafından deneyimlenen bütün hoşnut olmayan olayların saldırganlığa yol açabileceğinden bahsetmiştir. Ancak gösterilecek olan saldırganlık davranışı sosyal olarak kabul görmez ya da engellenme kaynağına ulaşamazsa saldırganlık davranışı bastırılabilir ya da yön değiştirebileceği savunulmuştur. Birey doyuma ulaşmak için bir amaç peşinde koşar ve bu doyumunu engelleyen durumlar gerilim yaratır. Sonuç olarak ise birey saldırganca davranarak engeli aşmak ve gerilimi yok etmek ister (Berkowitz, 1993). Bu durum ise araştırmacılar tarafından engellenme kuramı ile açıklanmaktadır. Öyle ki, kişiler engellenme hissettikleri durumlarda kızgınlık, korku gibi duygular ortaya çıkmaktadır. Engellenmenin oranı bu duyguların ortaya çıkmasında ve saldırganlığın artmasında belirleyici rol oynamaktadır. Ancak çıkacak saldırganlığın cezasının boyutu, saldırganlığın dışavurumunu arttırmakta ya da azaltmaktadır (Dollard ve arkadaşları, 1988). Saldırganlık olumsuz bir durum olarak görülse bile başa çıkma yöntemi olarak kullanılabilir. Bu sebepten dolayı kişiler her engellenme durumunda saldırganlığa başvurmayıp başka çözümler arayabilmektedir.

1.6.2.3. Bilişsel Yeni Bağlantıcılık Kuramı

Bu kuramda saldırgan düşüncelerin, duyguların ve davranışların belleğe bağlı olduğu savunulmaktadır (Collins ve Loftus, 1975). Bu kuramda, değerlendirme ve atıf gibi yüksek düzey bilişsel süreçler yer almaktadır. Eğer kişi saldırgan bir davranış gösteriyorsa, nedensel atıflar yapıp böyle hissetmesine neyin neden olduğunu anlayabileceklerini savunmuşlardır.

1.6.2.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Erken dönem öğrenme kuramcıları saldırganlığın tamamen klasik ve edimsel koşullanmaya bağlı olduğunu savunmuşlardır. Edimsel koşullanmayı geliştiren Thorndike (1901) ve Skinner (1957) bir davranışın ödüllendirilmesi ya da cezalandırılması o davranışın tekrarlanıp tekrarlanmayacağını belirler der. Klasik koşullanmada öne çıkan isim Pavlov (1927) ise koşullu ve koşulsuz uyarının tekrarlarla birbirleriyle eşleşme sonucu koşullu tepki vererek öğrenmenin gerçekleştiğini belirtmiştir.

. Sosyal öğrenme kuramına göre, Bandura (1977) insanlarda saldırganlığın içsel veya engellenmeye bağlı olmadığını aksine sosyalleşme sürecinde öğrenildiğini savunmuştur. Öğrenme kuramında çok çeşitli sebeplerle saldırganlığın oluşabileceğini ve koşullara göre bu saldırganlığın azaldığı veya arttığı görüşü ortaya konmuştur. Çeşitli nedenlerden dolayı saldırganlığın artması ve azalması görülmekle birlikte bu nedenlerin arasında saldırganlığa maruz kalma, saldırgan modellerle karşılaşmış olma, çevresel koşullar, biyolojik faktörler sayılabilmektedir. Ancak doğrudan olumlama ve cezalandırma, saldırganlığı öğrenmeye sebep olabilecek önemli etkenler arasında sayılmaktadır. Bandura yaptığı çalışmalarda, çocukluk çağından itibaren saldırganlığın model alınarak öğrenildiğini tespit etmiştir. Sonuç olarak öğrenme kuramına göre davranışlar çevresel uyarılarla şekillenir. Temel refleksler hariç insanlar doğuştan gelen davranışlara sahip değildir ve bu davranışlar öğrenilerek kazanılmaktadır.

1.6.2.5. Biyolojik Kuramlar

Saldırganlığa öğrenme, içgüdü, engellenme gibi nedenlerin yanısıra insanın biyolojik yapısı da sebep olabilmektedir. Biyolojik kuramlar saldırganlığı merkezi

sinir sistemi, endokrin sistemine dayandırarak açıklamaya çalışırlar. Bu kuramsal yaklaşıma göre beyinde amigdala ve hipotalamus duyguların merkezidir ve saldırganlık bu alandan uyarılmaktadır. Montagu (1973), insanın hayvani yönler taşımakta olduğunu ve saldırganlığın açıklanmasında genetik faktörlerden de yardım alınabileceğinden bahsetmiştir. Genetik kuramcılar, saldırganlığın biyolojik bir mekanizmayla ilgili olduğunu ve beyin ve merkezi sinir sisteminin saldırgan davranışlar sergilenmesinde rol oynadığından bahsetmektedirler. Bunun yanısıra saldırganlığın kimyasal, hormonal ve genetik bir altyapısı olduğunu da savunanlar olmuştur (Bilgin, 1995). Ayrıca genetik faktörlerin, kromozomların da etkileyici rolünden söz edilmektedir. Bazı beyin tümörlerinin saldırganca davranışlara yol açabileceği ayrıca frontal ve temporal lob bozukluklarının da saldırgan davranışlarda rol oynadığı savunulmuştur (Schiamberg, 1988). Hormonel olarak düşünüldüğünde saldırganlıktan sorumlu olan hormon testesteron olarak bilinen erkeklik hormonudur. Çalışmalara bakıldığında şiddet suçlularında testesteron düzeyinin yüksek olduğu bulgular arasındadır (Abay ve Tuğlu, 2000).

1.7. Empati ve Saldırganlık Arasındaki İlişki

Empati becerisi yüksek olan kişilerde saldırganlığın arttığı görülmektedir. Pek çok araştırma sonucunda saldırganlık ve empati arasında olumsuz bir ilişki olduğu saptanmıştır (Lovett ve Sheffield, 2007). Empatinin saldırgan davranışları azalttığı, bağlanma şeklinin saldırganlıkla ilişkisi olduğu ve empati düzeyi düşük olan kişilerde saldırgan davranışın arttığı araştırmalarla ortaya konmuştur (Akt: Kaplan ve Aksel, 2013). Kaplan ve Aksel (2013) yaptığı çalışmada ise empati puanları yüksek olan kişilerin saldırganlık puanlarının yüksek olduğu, empati ve saldırganlık arasında istatistiksel yönden anlamlı ve olumsuz yönde bir ilişki bulunmuştur. Roberts ve Strayer (2004) ise empati becerisi yüksek olan çocukların öfke, fiziksel şiddet gibi saldırganlık düzeylerinin düştüğünü saptamışlardır.

1.8. Empati ve Yüz İfadeleri Arasındaki İlişki

Ickes (1993), empatinin kişilerin duygularını anlamada önemli bir rolü olduğundan bahsetmiştir. Meltzoff ve Moore (1977) yüz ifadelerinin doğuştan geldiğini, sonradan oluşmadığını savunan araştırmacılardandır. Ayrıca Lipss (1907) ise empatinin diğer kişilerin davranışlarını mimiklemeye yarayan bir özelliği olduğundan bahsetmiştir. Bu bilgilerin sonucunda ise empatinin yükselmesiyle kişilerin yüz ifadelerini ve beden hareketleri daha kolay bir şekilde tanınması beklenmektedir.

1.9. Saldırganlık ve Yüz İfadeleri Arasındaki İlişki

Saldırganlık ve yüz ifadeleri arasındaki ilişkiye bakıldığında Hudson ve arkadaşları (1993), cinsel suç işleyen kişilerle yaptığı bir çalışmada cinsel içerikli suç işleyen kişilerde, kızgınlık, iğrenme, şaşırma ve korku gibi duygulara karşı daha az duyarlı olduğunu saptamışlardır. Bu bulguların korkunun şaşırma ile karıştırılması ya da iğrenmenin kızgınlıkla karıştırılmasıyla ilgisi olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan antisosyal ve saldırgan davranışlara sahip ergenlerde ise korkuya dair yüz ifadelerini anlayabilme yetisinin az olduğu görülmektedir (Blair and Coles, 2000).

1.10. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Yapılan bu çalışmada kaynaklarda bulunan (Ekman, 2003; Tracy ve Robins, 2008) sözsüz iletişim bulgularının (mutluluk, üzüntü, korku, kızgınlık, iğrenme, aşağılama, ifadesiz yüz ve şaşımaya ait yüz ifadeleri ve gurur duygusunun yüz ve bedensel ifadesi) Türkiye’ de tanınmasına bağlı olarak geçerliliği ölçülecektir. Ekman (1977), temel duygu ifadelerinin evrensel olduğunu ve bunların her kültürde aynı şekilde ifade edildiğini savunmuştur. Türkiye’ de yüz ifadesiyle ilgili yapılan çalışmaların yetersiz olması nedeniyle, katılımcılara Ekman’ ın savunduğu temel duygulara ait yüz ifadelerinin çizimleri ve Tracy ve Robins ‘in temel bir duygu ifadesi olduğunu savunduğu gurur ifadesine ait yüz ve bedensel ifadesine ait çizimler katılımcılara gösterilecektir. Ekman ‘ın savunduğu üzere Türkiye’ de de bu temel duygulara ait yüz ifadelerinin geçerli olması beklenmektedir. Ayrıca bu duyguların tanınmasının empati ve saldırganlık ile ilişkisi ölçülecektir. Empatik eğilimin yükseldikçe duygu ifadelerinin tanınmasının artması ve saldırganlığı yükselmesiyle duygu ifadelerinin tanınmasının düşmesi beklenmektedir.

Bu çalışmanın ileri aşamalarda adli bilimlere polis, jandarma, kolluk kuvvetleri gibi birimlerde suçlu ve kurban kişilerin yüz ifadeleri kullanılarak gerçek duygularını anlaşılması ve bu sayede doğru bilgiler elde edilmesine yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2. 1. Çalışmanın Örneklemi

Bu çalışma Eylül 2014- Mayıs 2015 arasında Ankara Üniversitesi Adli Bilimleri Enstitüsü Adli Psikoloji Bölümünde yürütülmüştür.

18 yaş üstü, kadın ve erkek olmak üzere en az 340 kişiye anket uygulanmıştır. Katılımcıların 210' u kadın, 130'u erkektir. Tıp, psikoloji, beslenme-diyetetik ve mühendislik bölümlerinde okuyan üniversite öğrencileri örneklemi oluşturmuştur. Veri toplanılan grubun yaş ortalaması 20 olup en yüksek yaş 48 ve en düşük yaş 18' dir. Katılımcıların 333 kişisi bekar, 6 kişisi evli ve 1 kişisi boşanmış olarak belirlenmiştir.

Ankete katılacak kişilerin hayatını engelleyecek kadar görme bozukluğu olup olmadığı, psikolojik bir tanı alıp almadığı ve bilişsel herhangi bir problemi olup olmadığı sorulmuştur. Bilişsel veya görme engeli bireyin karşısındaki kişinin yüzdeki ifadelerini anlayamama durumuna sebep olabileceğinden araştırmaya 18 yaş üstü ve herhangi bir bilişsel, görme engeli olmayan ve gönüllü bireylerin katılımı sağlanmıştır.

2.2. Gereçler

2.2.1. Demografik Bilgiler, Anket ve Ölçek Formları

Ders öncesinde izin alınarak üniversite öğrencilerine, Ek- 1’ de bulunan bilgilendirilmiş onam formu verildikten sonra katılımcılara demografik özelliklere ait sorular ile birlikte sosyal iletişim, iletişim becerileri ve yüz tanıma becerileri açısından kendilerini nasıl gördüklerine dair sorular sorulmuştur.

Ekman (2003), (mutluluk, üzüntü, kızgınlık, korku, iğrenme, şaşırma, aşağılama ve nötr) ve Tracy ve Robins (2008), (gurur) tarafından temel duyguların dışavurumu olarak kabul edilen yüz ifadelerine dair çizimlerin bulunduğu bir anket çoktan seçmeli sorular sorularak katılımcılardan cevaplandırılması istenmiştir. Gerçek kişilere ait fotoğrafların etik kurul tarafından onayı olmaması sebebiyle, duyguların görsel olarak tanımlandığı bölümde atıf yapılan kaynaktaki resimler kullanılmayıp, aynı duygu ifadelerini içeren çizimler eklenmiştir.

Dokuz adet yüz ifadesinin sorulduğu anketin ardından “Buss- Perry Agresyon Ölçeği” (Madran, 2012) ve “Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ)” (Dökmen, 1988) katılımcılar tarafından cevaplandırılmıştır.

Kişide bulunan empati ve saldırganlığın, temel duygulara ait yüz ifadelerini tanıyabilmedeki etkisi araştırılmıştır. Buna ek olarak kaynaklarda bulunan temel duygulara ait yüz ifadelerinin Türkiye’ deki geçerliliği bu yüz ifadelerinin tanınıp tanınmamasına bağlı olarak araştırılmıştır.

2.2.2. Empatik Eğilim Ölçeği

Dökmen (1988) tarafından kişilerin günlük yaşamlarında empati kurma becerilerini ölçen bir ölçek olarak geliştirilmiştir.

20 maddelik likert türü bir ölçek olarak hazırlanan Empatik Eğilim Ölçeğinin maddelerinin yaklaşık yarısı, bireylerin evet deme eğilimlerini önlemek için negatif yazılmıştır. Bireylerden her bir maddenin yanındaki 1'den 5'e kadar olan sayılardan birisini işaretlemeleri ve verilen maddeye ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bireylerin maddeleri okuduktan sonra işaretledikleri sayılar o maddeye ilişkin puanları oluşturmaktadır. Ters yazılmış olan maddeler ters olarak puanlanmaktadır. Tamamen katılıyorum cevabına 1 puan, hiç katılmıyorum ise cevabına ise 5 puan verilmektedir. Testten alınabilecek en düşük puan; $1 \times 20 = 20$ ve en yüksek puan ise $5 \times 20 = 100$ olarak belirlenmiştir. Puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğu, düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğu anlamına gelmektedir.

Empatik Eğilim Ölçeği, Dökmen (1988) tarafından güvenirlik katsayısı .82 olarak bulunan test, 70 kişilik bir öğrenci grubuna üç hafta arayla iki defa uygulanmıştır. Testi yarılama yöntemiyle katılımcıların testin tek ve çift maddelerinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon katsayısı ise 0.81'dir. Tekrar test edilen ölçeğin güvenirliği test tekrar yöntemiyle incelenmiştir. 2 hafta arayla yapılan bu tekrar testi ile arasındaki korelasyon 0.78 bulunmuştur. Geçerlik çalışması için Ölçeği ve Edwards Kişilik Tercih Envanteri' nin "Duyguları Anlama" bölümü arasındaki ilişkiye bakılmış ve 0.68 düzeyinde bir korelasyon vardır.(Dökmen, 1988). Bu araştırmada Empatik Eğilim Ölçeğinin güvenirlik katsayısı 0.72 olarak bulunmuştur.

2.2.3. Buss- Perry Agresyon Ölçeği

Buss-Perry Agresyon Ölçeği (BPSÖ) (Buss ve Perry, 1992) tarafından geliştirilen saldırganlık ölçeği Buss-Durkee Düşmanlık Envanteri'nden (BDDE) (Buss ve Durkee, 1957) uyarlananan bir ölçektir. 5' li likert tipi olan bu ölçek 29 maddeden oluşmaktadır. Buss ve Perry (1992), saldırganlığı “sözel saldırganlık”, “fiziksel saldırganlık”, “öfke” ve “düşmanlık” olmak üzere 4 alt ölçeği vardır. Fiziksel saldırganlık alt ölçeği, başkalarına fiziksel olarak zarar verme ile ilişkili 9 soru; sözel saldırganlık alt ölçeği, başkalarını sözel yolla incitmeyi içeren 5 soru; öfke alt ölçeği, saldırganlığın duygusal boyutunu ölçmeyi hedefleyen 7 soru; düşmanlık alt ölçeği ise saldırganlığın bilişsel boyutunu ölçmeyi hedefleyen 8 soru içermektedir.

Fiziksel saldırganlığın ise motor davranışlarla ilişkili ve karşısındaki kişiye-objeye zarar verme amaçlı olduğu belirtilmiştir. İkinci davranışsal bileşen olan sözel saldırganlık ise, dışa vurulmuş öfke olarak tanımlanmıştır. Buss ve Perry (1992)' de saldırganlığın davranışsal, duyuşsal ve bilişsel bileşenlerinin birbirleri ile ilişkili olduğunu ve bu bileşenlerin yoğunluk, süreklilik ve yaşanma sıklığı açısından farklılıklar sergilediğini ifade etmişlerdir. Saldırganlığı, tüm boyutlarını içerecek biçimde tanımlayıp ölçmeye yönelik olarak 52 madde ve altı boyutlu olarak hazırlanan bu ölçek yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda 29 maddelik ve dört boyutlu bir ölçek haline getirilmiştir. Doğrulaması ise Doğrulayıcı Faktör Analizi ile yapılmıştır. Faktörler arasındaki korelasyon katsayılarının $r=0.25$ ile $r=0.48$ arasında olduğu gözlenmiştir. Cinsiyet farklılıkları açısından ise, öfke alt ölçeği dışında tüm alt ölçeklerde, erkeklerin kadınlardan anlamlı düzeyde daha yüksek ortalama puanlar aldıklarının (özellikle fiziksel saldırganlık alt ölçeğinden) gözlemlenmiştir. Test tekrar analizlerinde ise güvenilirlik katsayılarının 0.72- 0.89 arasında olduğu belirtilmiştir (Madran, 2012).

2.3. İstatistiksel Analiz

Elde edilen veriler öncelikle yaş, cinsiyet, katılımcıların doğdukları ve büyüdükları iller, medeni durumlarını, yüz ifadelerinin cevaplarının yüzdesini görmek için frekans analizi yapılmıştır. Bu analiz yapıldıktan sonra kişilerin empatik eğilim ve saldırganlık düzeyleri alınabilecek en düşük ve alınabilecek en yüksek puan baz alınarak bu puanlar eşit olarak “düşük, orta ve yüksek” olmak üzere 3’e ayrıştırılmış ve crosstab yöntemiyle her bir yüz ifadesi için ayrı ayrı tablo oluşturulmuştur. Ayrıca yüz ifadelerine verilen doğru cevaplar “1” puan yanlış verilen cevaplar “0” puan olmak üzere kodlanmış ve bu cevapların empatik eğilim düzeyi ve saldırganlık düzeyiyle korelasyonunu ölçmek için Pearson Korelasyon yöntemi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Katılımcıların yaş ortalaması $20,5 \pm 3,1$ olarak bulunmuştur (Çizelge 3.1). Katılımcıların %61,8'i (n=210) kadın, %38,2'si (n=130) erkek cinsiyetinde olduğu saptanmıştır (Çizelge 3.2). Medeni durumlarına bakıldığında % 96,5'sinin (n=328) bekar, %1,8'inin (n=6) evli, %1,5'nun (n=5) dul ve %0,3'ünün (n=1) boşanmış olduğu sonucu elde edilmiştir (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.1. Örneklemen Yaşlarına Göre Dağılımları

	N	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Std. Sapma
Yaş	340	18,00	48,00	20,5706	3,16195

Çizelge 3.2. Örneklemen Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	N	%
Kadın	210	61,8
Erkek	130	38,2
Total	340	100,0

Çizelge 3.3. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılımları

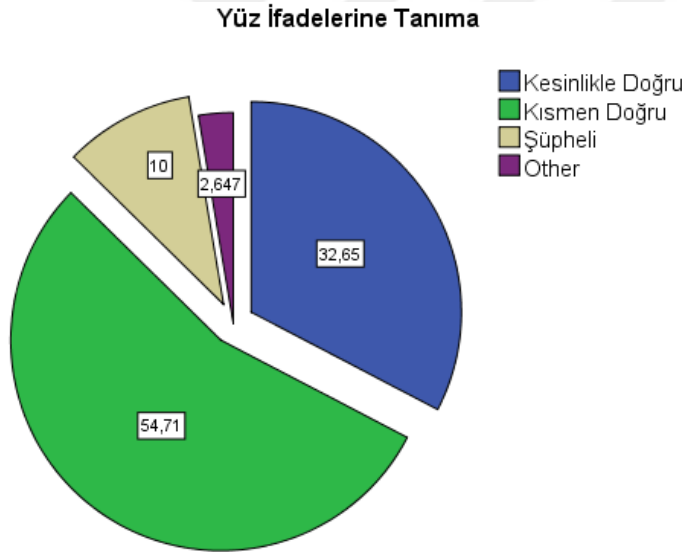
Medeni Durum	N	%
Evli	6	1,8
Bekar	328	96,5
Dul	5	1,5
Boşanmış	1	,3
Total	340	100,0

Katılımcılara doğdukları ve büyüdükları iller sorulduğunda doğum yerlerinin büyük bir bölümü %26,5(n=90)'u Ankara, %4,1 (n=14)'i İstanbul, %2,9 (n=10)'u Kayseri, %3,5 (n=12)'u İzmir, %3,5 (n=12)'u Konya ve %2,9'u (n=10) Sivas olarak tespit edilmiştir.

Katılımcıların büyüdüğü iller ise başta %20,6 (n=104) Ankara olmak üzere, %4,7 (n=16) İstanbul, %4,7(n=16) İzmir, %3,8(n=13) Bursa, ve %4,7(n=16) Konya çoğunluğun olduğu illerdir.

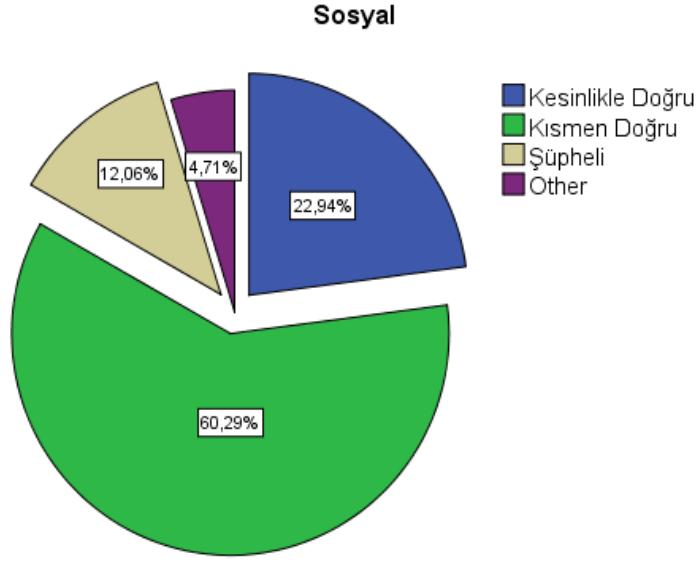
3.1. Katılımcıların Kendilerini İletişim Becerisi, Sosyal Beceri Ve Yüz İfadesi Tanıma Açısından Kendilerini Nasıl Gördükleri

“Kişilerin yüz ifadelerini tanıma/anlama konusunda ne kadar beceriklisinizdir?” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların %54,7(n=186)’si kısmen doğru, %32,6(n=111)’si kesinlikle doğru, %10(n=34)’ü şüpheli, %2,5(n=8)’u ise kısmen yanlış cevabını vermiştir (Şekil 3.1).

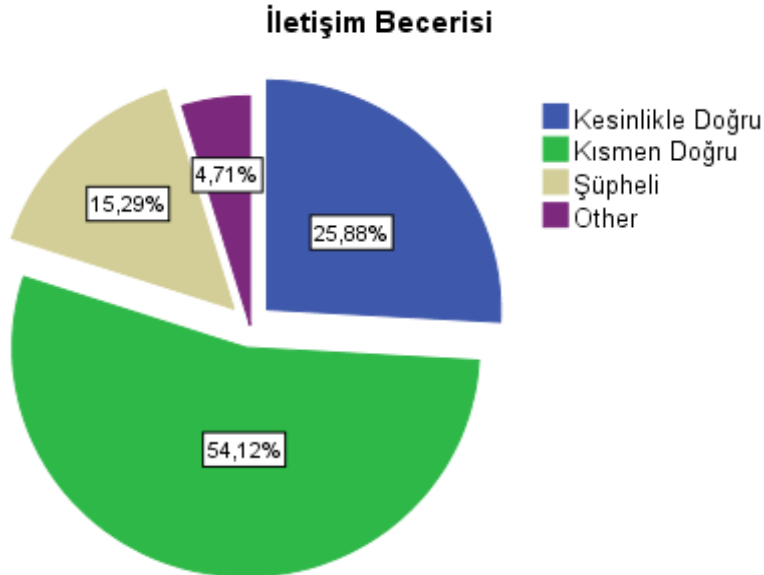
Şekil 3.1. Katılımcıların yüz ifadelerini tanıma/anlama konusundaki kendilerine dair fikirleri (Kişilerin yüz ifadelerini tanıma/anlama konusunda ne kadar beceriklisinizdir?)

“Kendinizi sosyal bir insan olarak tanımlayabilir misiniz?” sorusu yönetildiğinde katılımcıların %60,28(n=205)’u kısmen doğru, %22,9(n=78)’u kesinlikle doğru, %12(n=41)’si şüpheli, %3’ü kısmen yanlış ve %1,4(n=5)’ü kesinlikle yanlış cevabını vermiştir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Katılımcıların kendilerini sosyal açıdan kendilerine dair fikirleri (Kendizi sosyal bir insan olarak tanımlayabilir misiniz?)

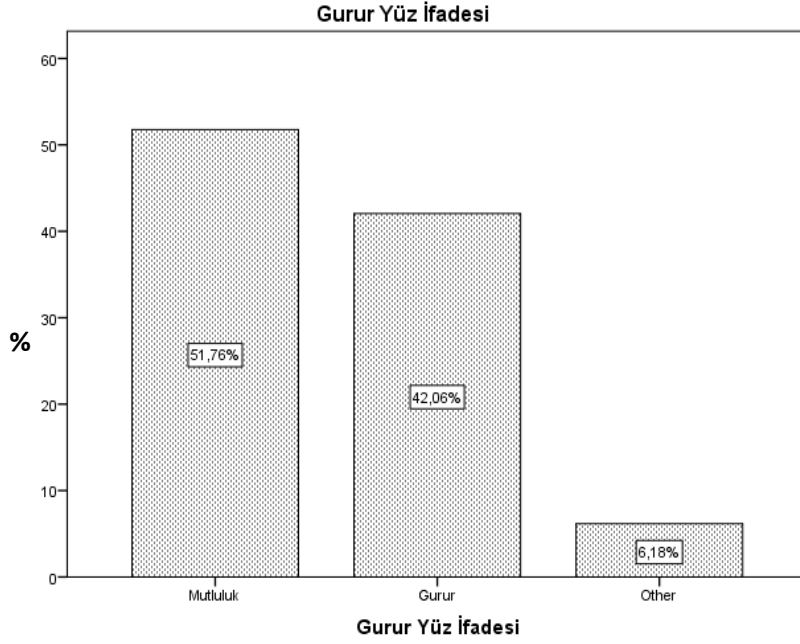
“İletişim becerileri açısından düşünüldüğünde kendinize güvenir misiniz?” sorusu yöneltildiğinde %54,1(n=184)’i kısmen doğru, %25,88(n=88)’i kesinlikle doğru, %15,29(n=52)’u şüpheli, %3,2(n=11)’si kısmen yanlış ve %1,4(n=5)’ü kesinlikle yanlış cevabını vermiştir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. Katılımcıların iletişim becerileri açısından kendilerine dair fikirleri (İletişim becerileri açısından düşünüldüğünde kendinize güvenir misiniz?)

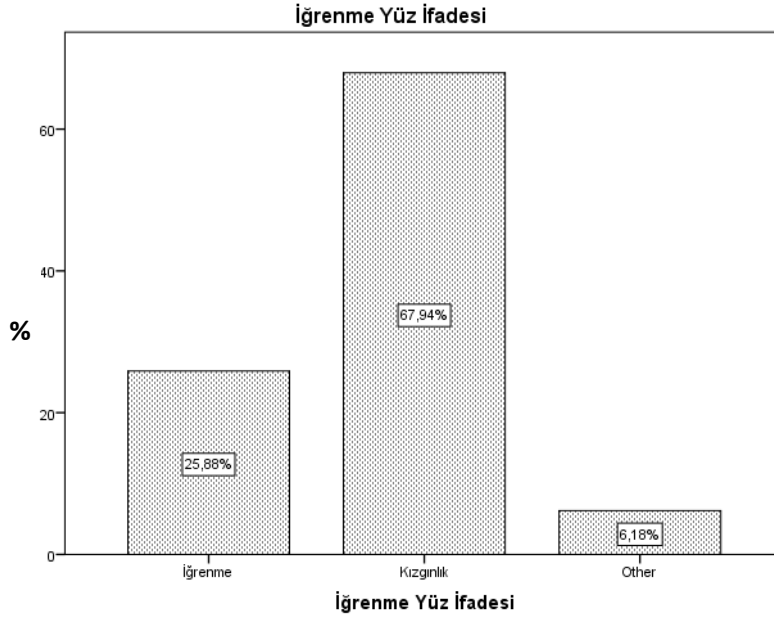
3.2. KATILIMCILARIN YÜZ İFADELERİNİ TANIMA ORANLARI

Katılımcıların %51,76 (n=176) 'sı gurur ifadesine mutluluk olarak cevap vermiştir. Katılımcıların %42,6 (n=143) 'sı ise gurur ifadesini tanımıştır (Şekil 3.4).

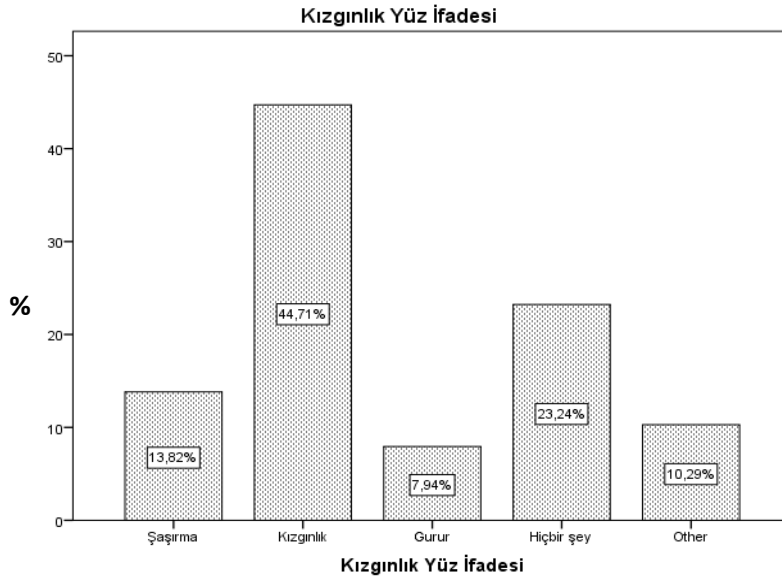
Şekil 3.4. Katılımcıların gurur ifadesini tanıma oranları

Katılımcıların %25,88 (n=88) iğrenme ifadesini tanımıştır. Ancak katılımcıların %67,9 (n=231) 'u kızgınlık ifadesine iğrenme olarak cevap vermiştir (Şekil 3.5).

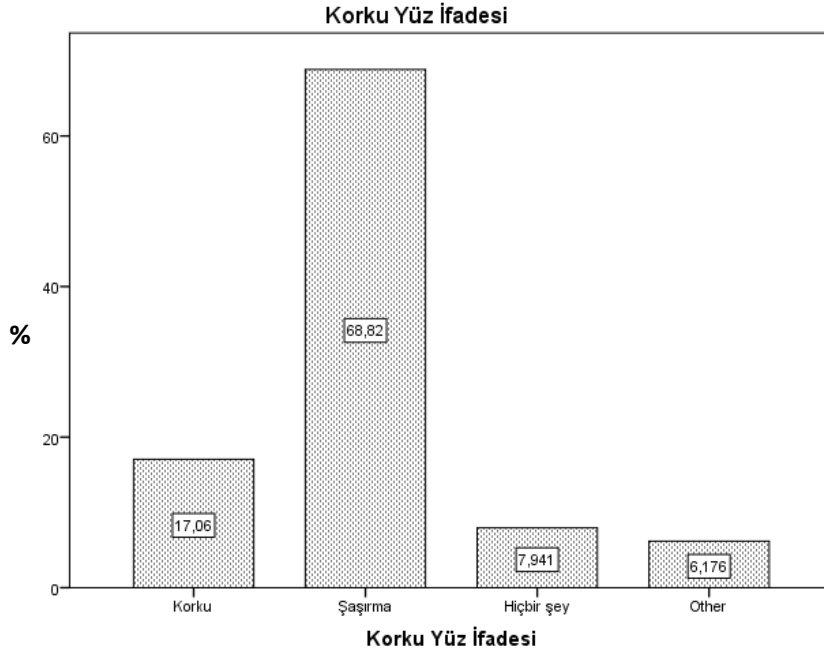
Şekil 3.5. Katılımcıların iğrenme ifadesini tanıma oranları

Katılımcıların %44,7(n=152)'i kızgınlık ifadesini tanımıştır. Bununla birlikte %23,2(n=79)'si ifadesiz yüzü seçmiş, %13,8(n=74)'i ise şaşırma olarak seçim yapmıştır (Şekil 3.6).

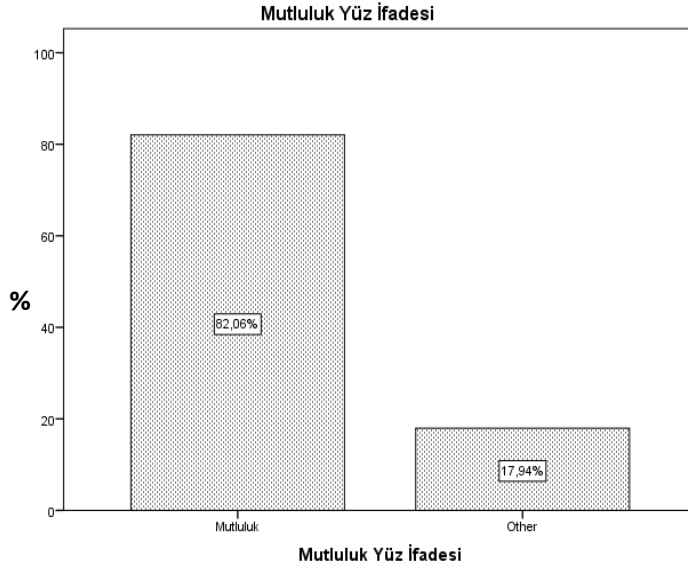
Şekil 3.6. Katılımcıların kızgınlık ifadesini tanıma oranları

Katılımcıların korku ifadesini bilme oranı %17(n=58) olarak tespit edilmiştir. Korkuya dair yüz ifadesi %68,2(n=232) şaşırma ifadesi olarak katılımcılar tarafından seçilmiştir (Şekil 3.7).

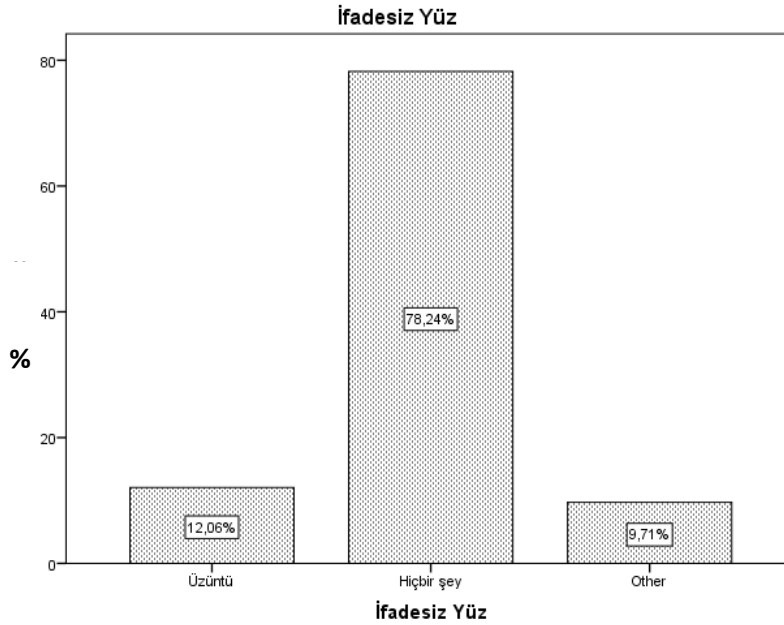
Şekil 3.7. Katılımcıların korku ifadesini tanıma oranları

Katılımcıların mutluluk ifadesine dair çizimleri tanıma oranları %82(n=279) olarak saptanmıştır (Şekil 3.8).

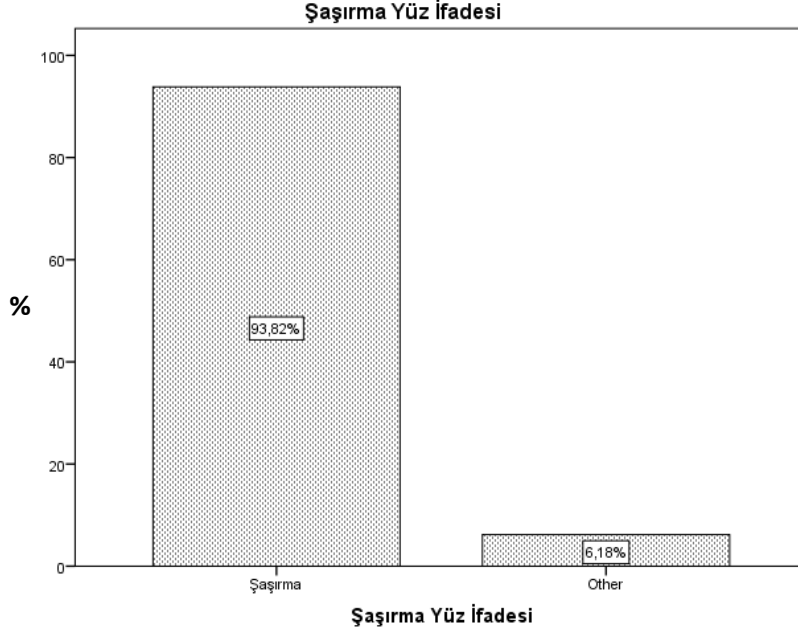
Şekil 3.8. Katılımcıların mutluluk ifadesini tanıma oranları

Katılımcılar tarafından ifadesiz olan yüz ifadelerini tanıma oranları ise %78,2(n=266) olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların %12(n=41) üzüntü ifadesinden yana seçim yapılmıştır (Şekil 3.9).

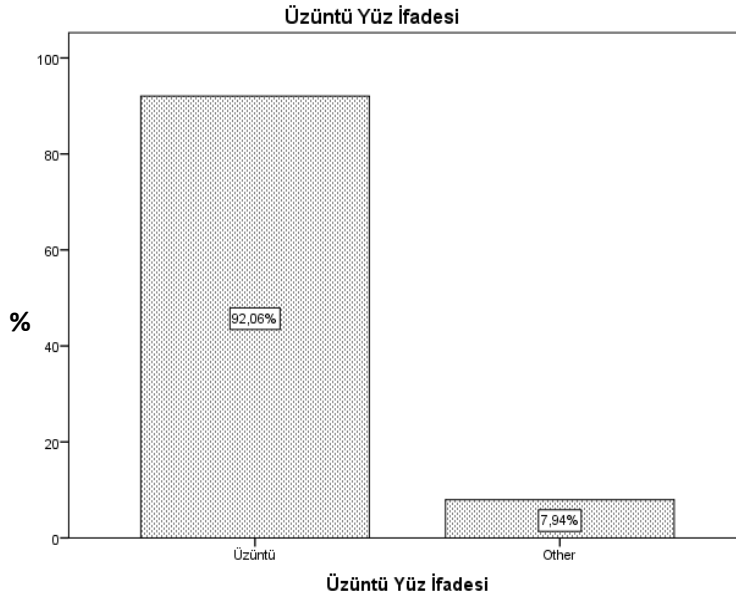
Şekil 3.9. Katılımcıların ifadesiz yüz ifadesini tanıma oranları

Katılımcıların %93,2' (n=319) si şaşırma ifadesini tanımıştır (Şekil 3.10).

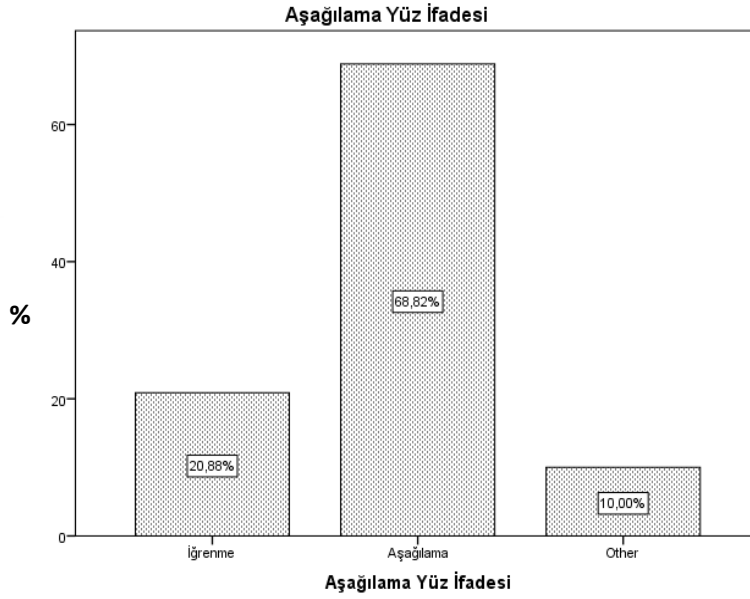
Şekil 3.10. Katılımcıların şaşırma ifadesini tanıma oranları

Katılımcıların %92 (n=313)'si üzüntü ifadesini tanımıştır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11. Katılımcıların üzüntü ifadesini tanıma oranları

Katılımcıların aşağılama ifadesini tanıma oranı %68,8(n=234) olarak saptanmıştır. Katılımcılar %20,8(n=71) aşağılama yüz ifadesi sorusuna iğrenme yüz ifadesi şeklinde cevap vermiştir (Şekil 3.12).

Şekil 3.12. Katılımcıların aşağılama ifadesini tanıma oranları

3.3. Empatik Eğilim Düzeyine Göre Verilen Yüz İfadesi Cevapları

Empatik eğilim düzeylerinin %11,2 (n=38)' inin düşük, %45,9 (n=156)' unun orta ve %42,9 (146)' unun yüksek olduğu görülmektedir (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4. Empatik Eğilim Düzeyi Dağılımı

Empatik Eğilim Düzeyi			
		N	%
	Düşük	38	11,2
	Orta	156	45,9
	Yüksek	146	42,9

Empatik eğilim düzeyine cinsiyet açısından bakıldığında ise kadınların %8,6 (n=18) 'sının düşük düzeyde, %40,5 (n=85) orta düzeyde ve %51 (107)'inin yüksek düzeyde empatik eğilimi olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerde ise %15,4 (n=20) 'ünün düşük, %54,6(n=71)'sının orta ve %30(n=39)'unun yüksek düzeyde empatik eğilimi olduğu saptanmıştır (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5. Cinsiyete Göre Empatik Eğilim Düzeyi Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Cinsiyet	Kadın	N	18	85	107	210
		% within Cinsiyet	8,6%	40,5%	51,0%	100,0%
		% within Empatik Eğilim Düzeyi	47,4%	54,5%	73,3%	61,8%
		% Toplam	5,3%	25,0%	31,5%	61,8%
	Erkek	N	20	71	39	130
		% within Cinsiyet	15,4%	54,6%	30,0%	100,0%
		% within Empatik Eğilim Düzeyi	52,6%	45,5%	26,7%	38,2%
		% Toplam	5,9%	20,9%	11,5%	38,2%
	Total	N	38	156	146	340
		% within Cinsiyet	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%
		% within Empatik Eğilim Düzeyi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden %7,1 (n=24)'i, empatik eğilimi orta olan 156 kişiden %42,9 (n=146)'u ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden %42,1 (n=143)' i ise üzüntü yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Toplamda %92,1 (n=313) üzüntü ifadesine doğru cevap

vermiştir. Üzüntü yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %63,2, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %93,6 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %97,9 ‘dur (Çizelge 3.6).

Çizelge 3.6. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Üzüntü Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Üzüntü Yüz İfadesi	Mutluluk	N	1	0	0	1
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
	Üzüntü	N	24	146	143	313
		% Toplam	7,1%	42,9%	42,1%	92,1%
	Korku	N	1	0	0	1
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
	Şaşırma	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	İğrenme	N	1	0	1	2
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,3%	0,6%
	Kızgınlık	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Aşağılama	N	5	5	1	11
		% Toplam	1,5%	1,5%	0,3%	3,2%
	Gurur	N	2	0	0	2
		% Toplam	0,6%	0,0%	0,0%	0,6%
	Hiçbir şey	N	4	3	1	8
		% Toplam	1,2%	0,9%	0,3%	2,4%
	Total	N	38	156	146	340
		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden 31’i, empatik eğilimi orta olan 156 kişiden 148’i ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden 140’ı ise şaşırma yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Şaşırma yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %81,6, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %94,9 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %95,9 ‘dur (Çizelge 3.7).

Çizelge 3.7. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Şaşırma Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Şaşırma Yüz İfadesi	Mutluluk	N	1	0	0	1
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
	Üzüntü	N	2	1	1	4
		% Toplam	0,6%	0,3%	0,3%	1,2%
	Korku	N	3	5	5	13
		% Toplam	0,9%	1,5%	1,5%	3,8%
	Şaşırma	N	31	148	140	319
		% Toplam	9,1%	43,5%	41,2%	93,8%
	Hiçbir şey	N	1	2	0	3
		% Toplam	0,3%	0,6%	0,0%	0,9%
	Total	N	38	156	146	340
		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden %5,9 (n=20)'u, empatik eğilimi orta olan 156 kişiden %37,1 (n=126)'i ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden %35,3 (n=120)'ü ise ifadesiz yüze doğru cevap vermiştir. İfadesiz yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %52,6, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %80,8 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %82,2'dir (Çizelge 3.8).

Çizelge 3.8. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine İfadesiz Yüze Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
İfadesiz Yüz	Mutluluk	N	2	1	0	3
		% Toplam	0,6%	0,3%	0,0%	0,9%
	Üzüntü	N	8	20	13	41
		% Toplam	2,4%	5,9%	3,8%	12,1%
	Korku	N	1	3	0	4
		% Toplam	0,3%	0,9%	0,0%	1,2%
	Şaşırma	N	1	1	0	2
		% Toplam	0,3%	0,3%	0,0%	0,6%
	İğrenme	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Kızgınlık	N	1	0	1	2
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,3%	0,6%
	Aşağılama	N	4	2	0	6
		% Toplam	1,2%	0,6%	0,0%	1,8%
	Gurur	N	1	2	12	15
		% Toplam	0,3%	0,6%	3,5%	4,4%
	Hiçbir şey	N	20	126	120	266
		% Toplam	5,9%	37,1%	35,3%	78,2%
	Total	N	38	156	146	340
		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden %5,9 (n=20)'u, empatik eğilimi orta olan 156 kişiden %38,2 (n=130)'si ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden %37,9 (n=129)'u ise mutluluk yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Mutluluk yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %52,6, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %83,3 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %88,4 'tür (Çizelge 3.9).

Çizelge 3.9. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Mutluluk Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Mutluluk Yüz İfadesi	Mutluluk	N	20	130	129	279
		% Toplam	5,9%	38,2%	37,9%	82,1%
	Üzüntü	N	4	6	4	14
		% Toplam	1,2%	1,8%	1,2%	4,1%
	Korku	N	3	3	6	12
		% Toplam	0,9%	0,9%	1,8%	3,5%
	İğrenme	N	4	7	2	13
		% Toplam	1,2%	2,1%	0,6%	3,8%
	Kızgınlık	N	0	0	1	1
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%
	Aşağılama	N	2	5	0	7
		% Toplam	0,6%	1,5%	0,0%	2,1%
	Gurur	N	2	1	1	4
		% Toplam	0,6%	0,3%	0,3%	1,2%
	Hiçbir şey	N	3	4	3	10
		% Toplam	0,9%	1,2%	0,9%	2,9%
		N	38	156	146	340
Total		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden %2,9 (n=10)'u, empatik eğilimi orta olan 156 kişiden %14,4 (n=49)'ü ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden 27,4 (n=93)'ü ise kızgınlık yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Kızgınlık yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %26,3, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %31,4 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %63,7 'dir (Çizelge 3.10).

Çizelge 3.10. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Kızgınlık Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Kızgınlık Yüz İfadesi	Mutluluk	N	2	3	1	6
		% Toplam	0,6%	0,9%	0,3%	1,8%
	Üzüntü	N	2	1	0	3
		% Toplam	0,6%	0,3%	0,0%	0,9%
	Korku	N	1	6	4	11
		% Toplam	0,3%	1,8%	1,2%	3,2%
	Şaşırma	N	6	27	14	47
		% Toplam	1,8%	7,9%	4,1%	13,8%
	İğrenme	N	0	1	3	4
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,9%	1,2%
	Kızgınlık	N	10	49	93	152
		% Toplam	2,9%	14,4%	27,4%	44,7%
	Aşağılama	N	5	5	1	11
		% Toplam	1,5%	1,5%	0,3%	3,2%
	Gurur	N	4	15	8	27
		% Toplam	1,2%	4,4%	2,4%	7,9%
	Hiçbir şey	N	8	49	22	79
		% Toplam	2,4%	14,4%	6,5%	23,2%
Total	N		38	156	146	340
	% Toplam		11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden hiçbiri, empatik eğilimi orta olan 156 kişiden %9,7 (n=33)'si ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden %16,2 (n=55)'si ise iğrenme yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. İğrenme yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %21,2 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %37,7 'dir (Çizelge 3.11).

Çizelge 3.11. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre İğrenme Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
İğrenme Yüz İfadesi	Mutluluk	N	0	0	2	2
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,6%	0,6%
	Üzüntü	N	0	0	1	1
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%
	Şaşırma	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	İğrenme	N	0	33	55	88
		% Toplam	0,0%	9,7%	16,2%	25,9%
	Kızgınlık	N	36	113	82	231
		% Toplam	10,6%	33,2%	24,1%	67,9%
	Aşağılama	N	1	7	5	13
		% Toplam	0,3%	2,1%	1,5%	3,8%
	Gurur	N	0	2	0	2
		% Toplam	0,0%	0,6%	0,0%	0,6%
	Hiçbir şey	N	1	0	1	2
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,3%	0,6%
Total		N	38	156	146	340
		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden %2,4 (n=8)'ü, empatik eğilimi orta olan 156 kişiden %17,4 (n=59)'ü ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden %22,4 (n=76)'ü ise gurur yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Gurur yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %21,1, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %37,8 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %52,1 'dir (Çizelge 3.12).

Çizelge 3.12. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Gurur Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Gurur Yüz İfadesi	Mutluluk	N	29	83	64	176
		% Toplam	8,5%	24,4%	18,8%	51,8%
	Üzüntü	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Şaşırma	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	İğrenme	N	0	0	1	1
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%
	Aşağılama	N	1	9	3	13
		% Toplam	0,3%	2,6%	0,9%	3,8%
	Gurur	N	8	59	76	143
		% Toplam	2,4%	17,4%	22,4%	42,6%
	Hiçbir şey	N	0	3	2	5
		% Toplam	0,0%	0,9%	0,6%	1,5%
Total		N	38	156	146	340
		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden %2,4 (n=8) ‘ü, empatik eğilim düzeyi orta olan 156 kişiden %32,1 (n=109)’i ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden %34,4 (n=117)’ü aşağılama yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Aşağılama yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %21,1, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %69,9 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %80,1 ‘dir (Çizelge 3.13).

Çizelge 3.13. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Aşağılama Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Aşağılama Yüz İfadesi	Mutluluk	N	1	0	2	3
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,6%	0,9%
	Üzüntü	N	6	4	1	11
		% Toplam	1,8%	1,2%	0,3%	3,2%
	Korku	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Şaşırma	N	1	0	0	1
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
	İğrenme	N	15	35	21	71
		% Toplam	4,4%	10,3%	6,2%	20,9%
	Kızgınlık	N	1	3	4	8
		% Toplam	0,3%	0,9%	1,2%	2,4%
	Aşağılama	N	8	109	117	234
		% Toplam	2,4%	32,1%	34,4%	68,8%
	Gurur	N	5	3	1	9
		% Toplam	1,5%	0,9%	0,3%	2,6%
	Hiçbir şey	N	1	1	0	2
		% Toplam	0,3%	0,3%	0,0%	0,6%
Total		N	38	156	146	340
		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) empatik eğilim düzeyi düşük olan 38 kişiden % 0,9 (n=1)'u, empatik eğilim düzeyi orta olan 156 kişiden %7,9(n=27)' si ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan 146 kişiden %8,2 (n=28) 'i korku yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Korku yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %7,9, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %17,3 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %19,2 'dir (Çizelge 3.14)..

Çizelge 3.14. Empatik Eğilim Ölçeği Düzeylerine Göre Korku Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Empatik Eğilim Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Korku Yüz İfadesi	Mutluluk	N	2	0	0	2
		% Toplam	0,6%	0,0%	0,0%	0,6%
	Üzüntü	N	1	7	7	15
		% Toplam	0,3%	2,1%	2,1%	4,4%
	Korku	N	3	27	28	58
		% Toplam	0,9%	7,9%	8,2%	17,1%
	Şaşırma	N	28	102	104	234
		% Toplam	8,2%	30,0%	30,6%	68,8%
	Kızgınlık	N	0	0	1	1
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%
	Aşağılama	N	1	1	0	2
		% Toplam	0,3%	0,3%	0,0%	0,6%
	Gurur	N	1	0	0	1
		% Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
	Hiçbir şey	N	2	19	6	27
		% Toplam	0,6%	5,6%	1,8%	7,9%
Total		N	38	156	146	340
		% Toplam	11,2%	45,9%	42,9%	100,0%

3.4. Saldırganlık Düzeylerine Göre Verilen Yüz İfadesi Cevapları

Saldırganlık düzeyleri Buss- Perry Agresyon Ölçeği'nde, ölçekte alınabilecek en düşük puandan ve en yüksek puanın eşit olarak 3'e ayrılmasıyla düşük, orta ve yüksek saldırganlık seviyesi elde edilmiştir. Frekans analizi ile elde edilen verilerin sonucunda katılımcıların 3,2 (n=11) 'sinin düşük saldırganlık, 84,1 (n=286) orta saldırganlık ve %12,6 (n=43) yüksek saldırganlık düzeyinde olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.15).

Çizelge 3.15. Katılımcıların Saldırganlık Düzeylerinin Dağılımı

		Frequency	Percent
	Düşük	11	3,2
	Orta	286	84,1
	Yüksek	43	12,6
	Toplam	340	100,0

Saldırganlık düzeyi ve cinsiyet dağılımına bakıldığında ise kadınların %4,3 (n=9) 'ünün düşük %86,7 (n=182)'sinin orta ve %9 (n=19)'unun yüksek düzeyde saldırganlığa sahip olduğu belirlenmiştir. Erkeklerin saldırganlık düzeylerine bakıldığında ise %1,5 (n=2) 'inin düşük, %80 (n=104)'inin orta ve %18,5 (n=24)'inin yüksek saldırganlığa sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 3.16).

Katılımcıların tümünde (n=340) saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişiden %2,9 (n=10)'unun, saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişiden %78,5(n=267)'i ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişiden %10,6 (n=36)'sı ise üzüntü yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Üzüntü yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %90,9, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %93,4 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %83,7 'dir (Çizelge 3.17).

Çizelge 3.16. Cinsiyete Göre Saldırganlık Düzeylerinin Dağılımı

		Saldırganlık Düzeyi			Total
		Düşük	Orta	Yüksek	
Cinsiyet	N	9	182	19	210
	Kadın				
	% within Cinsiyet	4,3%	86,7%	9,0%	100,0%
	% within Agresyon Düzeyi	81,8%	63,6%	44,2%	61,8%
	% Toplam	2,6%	53,5%	5,6%	61,8%
	N	2	104	24	130
	Erkek				
	% within Cinsiyet	1,5%	80,0%	18,5%	100,0%
	% within Saldırganlık Düzeyi	18,2%	36,4%	55,8%	38,2%
Total	% Toplam	0,6%	30,6%	7,1%	38,2%
	N	11	286	43	340
	% within Cinsiyet	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%
	% within Saldırganlık Düzeyi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Çizelge 3.17. Saldırganlık Düzeylerine Göre Üzüntü Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Üzüntü Yüz İfadesi	Mutluluk	N	0	0	1	1
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%
	Üzüntü	N	10	267	36	313
		% Toplam	2,9%	78,5%	10,6%	92,1%
	Korku	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Şaşırma	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	İğrenme	N	0	1	1	2
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,3%	0,6%
	Kızgınlık	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Aşağılama	N	1	7	3	11
		% Toplam	0,3%	2,1%	0,9%	3,2%
	Gurur	N	0	1	1	2
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,3%	0,6%
	Hiçbir şey	N	0	7	1	8
		% Toplam	0,0%	2,1%	0,3%	2,4%
	Total	N	11	286	43	340
		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişiden %3,2 (n=11)' si, saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişiden %80,3 (n=273)'ü ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişiden %10,3 (n=35)' ü ise şaşırma yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Şaşırma yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %100, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %95,5 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %81,4 'dir (Çizelge 3.18).

Çizelge 3.18. Saldırganlık Düzeylerine Göre Şaşırma Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Şaşırma Yüz İfadesi	Mutluluk	N	0	0	1	1
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%
	Üzüntü	N	0	2	2	4
		% Toplam	0,0%	0,6%	0,6%	1,2%
	Korku	N	0	9	4	13
		% Toplam	0,0%	2,6%	1,2%	3,8%
	Şaşırma	N	11	273	35	319
		% Toplam	3,2%	80,3%	10,3%	93,8%
	Hiçbir şey	N	0	2	1	3
		% Toplam	0,0%	0,6%	0,3%	0,9%
	Total	N	11	286	43	340
		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Toplamda 340 kişinin saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişininin %3,2 (n=11)' si , saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişininin %81,2 (n=273)'i ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişininin %12,6 (n=43)'si ise ifadesiz yüze doğru cevap vermiştir. İfadesiz yüze verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %100, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %81,2 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %48,8 'dir (Çizelge 3.19).

Çizelge 3.19. Saldırganlık Düzeylerine Göre İfadesiz Yüze Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
İfadesiz Yüz	Mutluluk	N	0	1	2	3
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,6%	0,9%
	Üzüntü	N	0	32	9	41
		% Toplam	0,0%	9,4%	2,6%	12,1%
	Korku	N	0	2	2	4
		% Toplam	0,0%	0,6%	0,6%	1,2%
	Şaşırma	N	0	0	2	2
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,6%	0,6%
	İğrenme	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Kızgınlık	N	0	1	1	2
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,3%	0,6%
	Aşağılama	N	0	2	4	6
		% Toplam	0,0%	0,6%	1,2%	1,8%
	Gurur	N	0	13	2	15
		% Toplam	0,0%	3,8%	0,6%	4,4%
	Hiçbir şey	N	11	234	21	266
		% Toplam	3,2%	68,8%	6,2%	78,2%
	Total	N	11	286	43	340
		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişiden %2,9 (n=10)'u, saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişiden %71,2 (n=242)'si ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişiden %7,9 (n=27)'u ise mutluluk yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Mutluluk yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %90,9 saldırganlık düzeyi orta olanlarda %84,6 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %62,8 'dir (Çizelge 3.20).

Katılımcıların tümünde (n=340) saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişiden %2,6 (n= 9)'sı, saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişiden %37,6 (n=128)'sı ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişiden %4,4 (n=15) ü ise kızgınlık yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Kızgınlık yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %81,8, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %43,8 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %30,9 'dur (Çizelge 3.21).

Çizelge 3.20. Saldırganlık Düzeylerine Göre Mutluluk Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Mutluluk Yüz İfadesi	Mutluluk	N	10	242	27	279
		% Toplam	2,9%	71,2%	7,9%	82,1%
	Üzüntü	N	0	9	5	14
		% Toplam	0,0%	2,6%	1,5%	4,1%
	Korku	N	0	8	4	12
		% Toplam	0,0%	2,4%	1,2%	3,5%
	İğrenme	N	1	10	2	13
		% Toplam	0,3%	2,9%	0,6%	3,8%
	Kızgınlık	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Aşağılama	N	0	6	1	7
		% Toplam	0,0%	1,8%	0,3%	2,1%
	Gurur	N	0	2	2	4
		% Toplam	0,0%	0,6%	0,6%	1,2%
	Hiçbir şey	N	0	8	2	10
		% Toplam	0,0%	2,4%	0,6%	2,9%
Total		N	11	286	43	340
		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Çizelge 3.21. Saldırganlık Düzeylerine Göre Kızgınlık Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Kızgınlık Yüz İfadesi	Mutluluk	N	0	4	2	6
		% Toplam	0,0%	1,2%	0,6%	1,8%
	Üzüntü	N	0	1	2	3
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,6%	0,9%
	Korku	N	0	10	1	11
		% Toplam	0,0%	2,9%	0,3%	3,2%
	Şaşırma	N	1	36	10	47
		% Toplam	0,3%	10,6%	2,9%	13,8%
	İğrenme	N	0	4	0	4
		% Toplam	0,0%	1,2%	0,0%	1,2%
	Kızgınlık	N	9	128	15	152
		% Toplam	2,6%	37,6%	4,4%	44,7%
	Aşağılama	N	0	9	2	11
		% Toplam	0,0%	2,6%	0,6%	3,2%
	Gurur	N	0	21	6	27
		% Toplam	0,0%	6,2%	1,8%	7,9%
	Hiçbir şey	N	1	73	5	79
		% Toplam	0,3%	21,5%	1,5%	23,2%
Total		N	11	286	43	340
		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişiden 6'sı, saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişiden 76'sı ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişiden 6'sı ise iğrenme yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. İğrenme yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %54,5, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %26,6 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %14 'dür (Çizelge 3.22).

Çizelge 3.22. Saldırganlık Düzeylerine Göre İğrenme Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
İğrenme Yüz İfadesi	Mutluluk	N	0	1	1	2
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,3%	0,6%
	Üzüntü	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Şaşırma	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	İğrenme	N	6	76	6	88
		% Toplam	1,8%	22,4%	1,8%	25,9%
	Kızgınlık	N	5	193	33	231
		% Toplam	1,5%	56,8%	9,7%	67,9%
	Aşağılama	N	0	12	1	13
		% Toplam	0,0%	3,5%	0,3%	3,8%
	Gurur	N	0	1	1	2
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,3%	0,6%
	Hiçbir şey	N	0	1	1	2
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,3%	0,6%
Total		N	11	286	43	340
		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişiden 6'sı, saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişiden 124 ü ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişiden 13'ü ise gurur yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Gurur yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %54,4, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %43,4 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %30,2 'dir (Çizelge 3.23).

Çizelge 3.23. Saldırganlık Düzeylerine Göre Gurur Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Gurur Yüz İfadesi	Mutluluk	N	5	143	28	176
		% Toplam	1,5%	42,1%	8,2%	51,8%
	Üzüntü	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Şaşırma	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	İğrenme	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Aşağılama	N	0	11	2	13
		% Toplam	0,0%	3,2%	0,6%	3,8%
	Gurur	N	6	124	13	143
		% Toplam	1,8%	36,5%	3,8%	42,1%
	Hiçbir şey	N	0	5	0	5
		% Toplam	0,0%	1,5%	0,0%	1,5%
Total		N	11	286	43	340
		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Katılımcıların tümünde (n=340) saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişiden %3,2 (n=11)' si, saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişiden %60,6 (n=206)'sı ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişiden %5 (n=17) i ise aşağılama yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Aşağılama yüz ifadesine verilen cevaplarda cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %100, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %72 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %39,5'tir (Çizelge 3.24).

Katılımcıların tümünde (n=340) saldırganlık düzeyi düşük olan 11 kişiden %1,2 (n=4)' s , saldırganlık düzeyi orta olan 286 kişiden %13,2 (n=45)'i ve saldırganlık düzeyi yüksek olan 43 kişiden %2,6 (n=9) sı ise korku yüz ifadesine doğru cevap vermiştir. Korku yüz ifadesine verilen cevapların kendi içlerinde oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %34,4, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %15,7 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %20,9 'dur (Çizelge 3.25).

Çizelge 3.24. Saldırganlık Düzeylerine Göre Aşağılama Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Aşağılama Yüz İfadesi	Mutluluk	N	0	2	1	3
		% Toplam	0,0%	0,6%	0,3%	0,9%
	Üzüntü	N	0	7	4	11
		% Toplam	0,0%	2,1%	1,2%	3,2%
	Korku	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Şaşırma	N	0	0	1	1
		% Toplam	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%
	İğrenme	N	0	56	15	71
		% Toplam	0,0%	16,5%	4,4%	20,9%
	Kızgınlık	N	0	7	1	8
		% Toplam	0,0%	2,1%	0,3%	2,4%
	Aşağılama	N	11	206	17	234
		% Toplam	3,2%	60,6%	5,0%	68,8%
	Gurur	N	0	5	4	9
		% Toplam	0,0%	1,5%	1,2%	2,6%
	Hiçbir şey	N	0	2	0	2
		% Toplam	0,0%	0,6%	0,0%	0,6%
Total		N	11	286	43	340
		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

Çizelge 3.25. Saldırganlık Düzeylerine Göre Korku Yüz İfadesine Verilen Cevapların Dağılımı

			Saldırganlık Düzeyi			Total
			Düşük	Orta	Yüksek	
Korku Yüz İfadesi	Mutluluk	N	0	1	1	2
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,3%	0,6%
	Üzüntü	N	0	13	2	15
		% Toplam	0,0%	3,8%	0,6%	4,4%
	Korku	N	4	45	9	58
		% Toplam	1,2%	13,2%	2,6%	17,1%
	Şaşırma	N	7	197	30	234
		% Toplam	2,1%	57,9%	8,8%	68,8%
	Kızgınlık	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Aşağılama	N	0	2	0	2
		% Toplam	0,0%	0,6%	0,0%	0,6%
	Gurur	N	0	1	0	1
		% Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Hiçbir şey	N	0	26	1	27
		% Toplam	0,0%	7,6%	0,3%	7,9%
		N	11	286	43	340
Total		% Toplam	3,2%	84,1%	12,6%	100,0%

4. 5. Empatik Eğilim Düzeyi ve Saldırganlık Düzeyi ile Verilen Doğru Cevapların Korelasyonu

Saldırganlık düzeylerinin verilen doğru cevapların toplam sayısı ile Pearson korelasyon katsayısı - 0,371 dir. Ters yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır (Çizelge 3.26).

Çizelge 3.26. Saldırganlık Düzeyi ve Verilen Doğru Cevapların Toplamlarının Korelasyonu

		Saldırganlık Düzeyi	Verilen Doğru Cevapların Toplamı
Saldırganlık Düzeyi	Pearson Correlation	1	-,371**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	340	340
Verilen Doğru Cevapların Toplamı	Pearson Correlation	-,371**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	340	340

**. Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2- kuyruklu).

Empatik eğilim düzeylerinin verilen doğru cevapların toplam sayısı ile korelasyon katsayısının 0,556 olduğu tespit edilmiştir. Pozitif yönlü orta düzeyde bir korelasyon vardır (Çizelge 3.27).

Çizelge 3.27. Empatik Eğilim Düzeyi ve Verilen Doğru Cevapların Toplamlarının Korelasyonu

		Verilen Doğru Cevapların Toplamı	Empatik Eğilim Düzeyi
Verilen Doğru Cevapların Toplamı	Pearson Correlation	1	,556**
	p		,000
	N	340	340
Empatik Eğilim Düzeyi	Pearson Correlation	,556**	1
	p	,000	
	N	340	340

**. Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2- kuyruklu).

Empatik eğilim düzeyi ve agresyon düzeyi arasındaki korelasyon katsayısına bakıldığında $-.242$ düşük düzeyde ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Çizelge 3.28).

Çizelge 3.28. Empatik Eğilim Seviyesi ve Agresyon Düzeyi Arasındaki Korelasyon

		Empatik Eğilim Seviyesi	Agresyon Seviyesi
Empatik Eğilim Düzeyi	Pearson Correlation	1	$-.242^{**}$
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	340	340
Agresyon Düzeyi	Pearson Correlation	$-.242^{**}$	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	340	340

****.** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2- kuyruklu).

4. TARTIŞMA

Empatik eğilim düzeyi ve saldırganlık düzeyinin yüz ifadelerini tanıyabilmedeki ilişkisi ve yüz ifadelerinin Türkiye’ de tanınmasıyla bağlantı kurularak geçerliliği aşağıda tartışılmıştır.

4. 1. Katılımcıların İletişim Becerileri, Sosyal Becerileri ve Yüz İfadelerini Tanıma Açısından Kendilerine Güvenleri

“İletişim becerileri açısından düşünüldüğünde kendinize güvenir misiniz?” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların çoğunun bu konuda kendine güvendiği ve 184’ ünün bu konudaki düşüncelerinin çok belirgin olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bilgi doğrultusunda katılımcıların kendilerini sosyal açıdan yeterli ve iletişim becerileri açısından bakıldığında kendilerini yetenekli gördükleri sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte, “Kişilerin yüz ifadelerini tanıma/anlama konusunda ne kadar beceriklisinizdir?” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların çoğunlukla yüz ifadelerini tanıma konusunda kendilerini becerikli gördükleri sonucu elde edilmiştir.

4. 2. Katılımcıların Yüz İfadelerini Tanıma Oranları

Ekman (2003) ve Tracy ve Robins (2008) referans alınarak elde edilen yüz ifadesi çizimleri katılımcılara gösterildiğinde, yüz ifadelerinin tanınmasının

artmasıyla Türkiye’ de bu ifadelerin de kullanıldığı ve geçerli olabileceği düşünülmüştür.

Gurur ifadesini tanıma oranına bakıldığında Katılımcıların %42,6 (n=143)’sı gurur ifadesini tanımıştır. Buna ek olarak katılımcıların %51,76 (n=176)’sı gurur ifadesine mutluluk olarak cevap vermiştir. Gurur ifadesine verilen cevapların çoğunluğunun mutluluğun oluşturmaması katılımcıların gurur ifadesini tanıyamadıklarını göstermektedir. Gurur ifadesinin bazı karakteristik özelliklerinin mutluluk ifadesine benzemesinden dolayı bu sonucun doğru olabileceği düşünülmektedir. Ekman (2003) gurur duygusunu keyifli duygular ve mutluluk duygusu içinde yer aldığından bahsetmiştir. Bu sebepten dolayı gurur duygusunun temel bir duygu olmadığı ancak keyifli duygular içinde sayılabileceği düşünülmektedir. Ancak %42,6 oranla gurur duygusunun katılımcılar tarafından tanınabilmesi bu duygunun mutlulukla karıştırdığı belirlenmiştir. Buna ek olarak, Tracy ve Robins (2008) tarafından yapılan çalışmada Amerikalı kişiler dışında, farklı kültüre mensup kişiler tarafından gurur ifadesinin tanınabildiğinden ve bu yüz ifadesinin de duygulara ait temel yüz ifadeleri arasında olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Gurur yüz ifadesine dair daha kesin sonuçlar elde edilebilmesi için bu konuda farklı örneklerde çalışılabilir.

İğrenme duygusuna bakıldığında katılımcıların %25,88 (n=88) iğrenme ifadesini tanımıştır. %67,9 (n=231)’u kızgınlık ifadesine iğrenme olarak cevap vermiştir. İğrenme duygusunun doğru cevaplanma yüzdesinin çok düşük olması sebebiyle bu ifadenin Türkiye’ de tanınmadığı ancak yüz ifadelerinin çizim halinde katılımcılara gösterilmesi bu sonucun çıkmasında etkili olmuştur. İğrenme ifadesinin tanınmasının düşük olması kızgınlık ifadesiyle benzerliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Literatürde (Ekman, 2003) kızgınlık ve iğrenmenin negatif duygular olduğunu ve bunların birbirleriyle yakın duygular olduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcıların %44,7(n=152)’i kızgınlık ifadesini tanımıştır. Bununla birlikte %23,2(n=79)’si ifadesiz yüzü seçmiş, %13,8(n=74)’i ise şaşırma olarak seçim yapmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun kızgınlık ifadesini tanınmasının bu ifadenin Türkiye’ de geçerli olduğunu ve tanınabildiğini göstermektedir.

Korku duygusu, üst göz kapaklarının yukarı kalkması ve ağzın açılmasıyla yüze yansıyan bir duygudur. Ekman, 2003). Buna benzer olarak şaşkınlık duygusunun da buna çok benzer yüz ifadesiyle ortaya konulduğu tespit edilmiştir. Şaşkınlık ve korku ifadeleri birbirine benzemekte olduğundan sıkça karıştırılan ifadelerdir. Bu sebepten dolayı katılımcıların korku ifadesini bilme oranı %17 (n=58) olarak tespit edilmiştir. Ancak korkuya dair yüz ifadesi olarak verilen çizim %68,2 (n=232) oranla şaşırma ifadesi olarak katılımcılar tarafından seçilmiştir. Korku ifadesinin katılımcılar tarafından % 68, 2'lik yüksek bir oranla şaşırma ifadesiyle karıştırılmıştır.

Katılımcıların mutluluk ifadesine dair çizimleri tanıma oranları %82 (n=279) olarak saptanmıştır. Mutluluk duygusunun keyifli duygular içinde yer aldığı ve temel bir duygu olarak kabul edildiği bilinmektedir (Ekman, 2003). Bununla birlikte Türkiye' de ölçüldüğünde ise mutluluğa ait yüz ifadesinin yüksek bir oranla tanınabildiği ve buna bağlı olarak Türkiye' de geçerli sayılabileceği tespit edilmiştir.

Katılımcılar tarafından ifadesiz olan yüz ifadelerini tanıma oranları ise %78,2(n=266) olarak tespit edilmiştir. %12 (n=41) üzüntü ifadesinden yana seçim yapmıştır.

Katılımcıların %93,2(n=319)'si şaşkınlık ifadesini tanımıştır. Korku ifadesinin genellikle şaşkınlık ifadesiyle karıştırılması, şaşkınlığa ait yüz ifadesinin de korku yüz ifadesiyle karıştırılacağı beklentisini arttırmaktadır. Şaşkınlık ifadesinin sonucuna bakıldığında katılımcıların çoğunun şaşkınlık ifadesini tanıdığı görülmüştür.

Üzüntü, mutluluk gibi yüz ifadelerinin kişiler tarafından kolayca tanınması beklenmektedir. Buna istinaden araştırmada çıkan sonuca göre üzüntü yüz ifadesine cevap veren kişilerin %92(n=313)'sinin üzüntü ifadesini tanıdığı saptanmıştır.

Ekman (2003) aşağılama duygusunun iğrenme duygusu ile yakın olduğu ancak aşağılamanın sadece insanlara karşı hissedildiğini söylemiştir. Bu araştırmada katılımcıların aşağılama ifadesini tanıma oranı %68,8(n=234) olarak saptanmıştır. Soruyu cevaplayan kişiler %20,8(n=71)'si aşağılama ifadesini iğrenme yüz ifadesi olarak cevaplamıştır. Ekman' ın bahsettiği üzere, aşağılama duygusunun

özelliklerinin iğrenme duygusuna benzemesi dolayısıyla katılımcıların bir bölümünün iğrenme şikkını cevapladığı görülmektedir.

Sonuç olarak kaynaklarda temel olarak kabul edilen bazı duygulara ait yüz ifadelerinin (Ekman 2003; Tracy ve Robins, 2008) katılımcılar tarafından tamamının tanınmadığı tespit edilmiştir. Çoğunluğun sağlandığı duygulara ait yüz ifadelerinin örneğin; şaşkınlık, üzüntü, mutluluk, aşağılama ve ifadesiz yüz ifadelerinin tanınma oranlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, korku, iğrenme, gurur ve kızgınlık ifadelerinin tanınma oranlarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu verilerin sonucunda ise kişilerin her bir ifadeyi aynı oranda tanıyamadığı görülmüştür.

4. 3. Empatik Eğilim Düzeyi ve Yüz İfadelerini Tanıma

Katılımcıların demografik bilgilerinden elde edilen sonuçlara göre hepsi üniversite mezunudur. Empatik eğilim açısından bakıldığında ise eğitim düzeyleri yüksek bireylerin empati kurma becerilerinin yüksek olduğu bilinmektedir (Wilson ve Musick, 1997). Bu araştırmada çıkan sonuçlara göre empatik eğilim düzeylerinin %11,2 (n=38)'inin düşük, %45,9 (n=156)'unun orta ve %42,9 (146)'unun yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen empatik eğilim düzeyleri sonucunda katılımcıların çoğunluğunun orta ve yüksek empatik eğilime sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Cinsiyet açısından bakıldığında kadınların empatik eğilim düzeyinin erkeklerden yüksek olduğu bilinmektedir (Walker & Richardson, 1998). Empatik eğilim düzeyi cinsiyet açısından karşılaştırıldığında ise kadınların %8,6 (n=18) 'sının düşük düzeyde, %40,5 (n=85)'i orta düzeyde ve %51 (107)'inin yüksek düzeyde empatik eğilimi olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerde ise %15,4 (n=20) ünün düşük, %54,6(n=71)'sının orta ve %30(n=39)'unun yüksek düzeyde empatik eğilimi olduğu saptanmıştır. Elde edilen bu bilgilerle, kadınların %91,5inin orta ve yüksek empatik eğilime sahip olduğu, erkeklerin ise %84,6'sının orta ve yüksek empatik eğilime

sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Kadınların empatik eğiliminin erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Empati kişilerarası iletişim için anahtar rol oynamaktadır. Empatik davranış diğer kişilerin duygu durumunu anlamada kolaylık yaratmaktadır (Ickes, 1993). Empati kurma becerisinin artmasıyla kişinin karşısındaki bireyin duygularını ve yüz ifadelerini anlayabilme becerisinin arttığı söylenmektedir (Sonnby- Borgstrom ve ark., 2003). Bu araştırmada ise bu bilgiden yola çıkılarak empatik eğilim düzeyi yükseldikçe yüz ifadelerinin de bilinme oranının yükselmesi beklenebilir.

Üzüntü yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %63,2, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %93,6 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %97,9'dur. Empatik eğilimin artmasıyla üzüntü ifadesine verilen doğru cevap sayısının arttığı görülmektedir.

Şaşırma yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %95,9 'dur. Şaşırma yüz ifadesine bakıldığında ise orta ve yüksekempatiye sahip kişiler arasında doğru cevabı bilme açısından çok büyük bir fark olmamakla birlikte, empatinin arttıkça doğru cevabı bilme oranının attığı gözlemlenmiştir.

İfadesiz yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %82,2'dir. İfdesiz yüze verilen cevaplarda ise empatik eğilimin yükselmesiyle doğruluk oranının arttığı saptanmıştır.

Mutluluk yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %52,6, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %83,3 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %88,4'tür. Empatik eğilim düzeyinin artmasıyla mutluluk yüz ifadesine verilen doğru cevapların yükseldiği görülmektedir.

Kızgınlık yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda %63,7 olduğu saptanmıştır.

İğrenme yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %21,2 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %37,7'dir. Düşük empatik eğilime sahip olan kişilerin iğrenme yüz ifadesine doğru cevap veremediği görülmektedir. Bununla birlikte, doğru bilme oranı düşük olmasına rağmen kişilerinempatisinin yükseldikçe iğrenme yüz ifadesine verdiği cevapların doğruluğu artmıştır. İğrenme yüz ifadesine verilen doğru cevapların düşük olmasının sebebinin ise kızgınlık yüz ifadesi ile ayırt edilememesinden dolayı olduğu düşünülmektedir.

Gurur yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %21,1, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %37,8 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %52,1 'dir. Mutluluk, üzüntü gibi duyguların tanınma oranının yüksekliğinin yanı sıra gurur yüz ifadesinin tanınma oranının düşük olduğu ilgi çekmektedir. Gurur yüz ifadesinin bazı özellikleri (hafif gülümseme, keyifli bir duygu olması) mutluluk yüz ifadesiyle karıştırılmasına sebebiyet vermiştir. Gurur yüz ifadesinde alınan sonuçlara göre bu yüz ifadesi sorulduğunda cevaplayan katılımcıların %51,8 'i mutluluk şıkkını ancak %42' si gurur şıkkını işaretlemiştir. Bu sebepten dolayı da gurur yüz ifadesinin bilinme oranının azaldığı görülmektedir. Ancak her ne kadar bilinme oranı azalsa da, empatik eğilimin arttıkça gurur yüz ifadesine verilen doğru cevapların da arttığı görülmektedir.

Aşağılama yüz ifadesine verilen cevaplarda, empatik eğilim düzeyi yükseldikçe cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranlarının ise yükseldiği görülmektedir.

Korku yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise empatik eğilim düzeyi düşük olanlarda %7,9, empatik eğilim düzeyi orta olanlarda %17,3 ve empatik eğilim düzeyi yüksek olanlarda ise %19,2'dir. Diğer yüz ifadeleri gibi korku yüz ifadesine bakıldığında empatik

eğilimin artmasıyla korku yüz ifadesine verilen doğru cevapların da arttığı gözlemlenmiştir. Ancak verilen bu doğru cevapların diğer duygulara göre çok düşük olması ilgi çekmektedir. Korku yüz ifadesinin şaşırma yüz ifadesiyle karıştırılmış olunabileceği, korku yüz ifadesi sonuçlarına bakıldığında %68 oranla şaşırma ve %17 oranla korku cevabının alınmasından dolayı düşünülmektedir.

Sonuç olarak empatik eğilim düzeyinin artmasıyla yüz ifadelerinin doğru bilinmesi buna bağlı olarak da tanınmasının oranı artmıştır.

4. 4. Saldırganlık Düzeyi ve Yüz İfadelerini Tanıma

Empati ile saldırganlık ilişkisi incelendiğinde empatik eğilimin yüksek olduğu bireylerde saldırganlık davranışının daha az görüldüğü belirtilmektedir (Marcus ve Kramer, 2001). Elde edilen verilerin sonucunda katılımcıların 3,2 (n=11)'sinin düşük saldırganlık , 84,1 (n=286) orta saldırganlık ve %12,6 (n=43) yüksek saldırganlık düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı grubun saldırganlık düzeyinin orta derece olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırmaya katılan grubun empatik eğilim düzeylerinin orta ve yüksek derecede çıkması bununla birlikte saldırganlık düzeylerinin ise orta düzeyde olması saldırganlık ve empati arasında negatif yönlü bir ilişki olabileceğini göstermektedir.

Kadınlar ve erkekler arasında yapılan araştırmalar sonucunda erkeklerin saldırganlık düzeylerinin kadınlardan daha fazla olduğu ortaya konulmaktadır (Walker & Richardson, 1998). Koç (2014), kadınlar ve erkekler arasındaki saldırganlık düzeylerinin farklarına baktığında, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bu araştırmada çıkan sonuçlara bakıldığında aradaki farkın çok büyük olmamasıyla birlikte, erkeklerin kadınlara göre daha yüksek saldırganlık düzeyleri olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak elde edilen bu veriler sonucunda orta derecede saldırganlık düzeyindeki erkeklerin

kadınlarla neredeyse eşit olduğu ancak yüksek saldırganlık düzeyindeki erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu saptanmıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda saldırganlık ve empatinin arasında ters yönlü bir ilişki bulunması ve bunun dolayısıyla karşısındaki kişinin yüz ifadelerini anlayabilme becerisinin azalması beklenmektedir. Walz ve Benson (1996)'ın yaptığı bir çalışmada saldırganlık yüksek olan kişilerin yüz ifadelerini tanımaları istenmiştir. Saldırganlık düzeyi yüksek bireylerin kontrol grubunda olanlardan daha fazla yanlış olduğu ve duyguları daha çok negatif yönde anlamlandırdıkları ortaya çıkmıştır.

Üzüntü yüz ifadesine cevap veren kişi sayısı ile doğru bilen kişi sayısı olarak oranlandığında doğru bilme oranının saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %90,9, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %93,4 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %83,7 olduğu ortaya çıkmaktadır. Elde edilen bu veriler sonucunda saldırganlık düzeyi arttıkça üzüntü yüz ifadesine doğru cevap verme oranı da azalmaktadır.

Şaşırma yüz ifadesine cevap veren kişi sayısı ile doğru bilen kişi sayısı olarak oranlandığında doğru bilme oranının saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %100, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %95,5 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %81,4 'dir. Şaşırma yüz ifadesinin tanıma oranının katılımcıların saldırganlık düzeylerinin artmasıyla azaldığı ortaya konulmuştur.

İfadesiz yüz ifadesine cevap veren sayısı ile doğru bilen kişi sayısı olarak oranlandığında doğru bilme oranının saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %100, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %81,8 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %48,8'dir. Saldırganlığın artmasıyla ifadesiz yüze verilen cevapların doğruluğunun azaldığı görülmektedir.

Leppänen ve arkadaşları (2003) yaptığı araştırmada, katılımcıların mutluluk yüz ifadesini kızgınlık yüz ifadesine oranla daha hızlı ve kolayca tespit edebildiğini belirtmektedirler. Mutluluk ifadesine cevap veren kişi sayısı ile doğru bilen kişi sayısı olarak oranlandığında doğru bilme oranının saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %90,9, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %84,6 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %62,8 'dir. Saldırganlık düzeyinin azalmasıyla kişilerin mutluluk yüz ifadesinin tanıma oranının arttığı görülmektedir.

Genellikle kızgınlık ifadesinin iğrenme ifadesiyle karıştırıldığı araştırmacılar tarafından belirtilmektedir (Ekman, 2003). Kızgınlık yüz ifadesine cevap veren kişi sayısı ile doğru bilen kişi sayısı olarak oranlandığında doğru bilme oranının saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %81,8 , saldırganlık düzeyi orta olanlarda %43,8 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %30,9 ‘dur. Kızgınlık ifadesi sorulduğunda iğrenme ifadesi ile karıştırılması sonucunda kızgınlık yüz ifadesine verilen doğru cevapların azaldığı gözlemlenmiştir. Ancak kızgınlık ifadesine verilen doğru cevaplara kendi aralarında bakıldığında ise saldırganlık düzeyinin artmasıyla bilinen doğru cevap sayısının düştüğü görülmektedir.

Sato ve arkadaşlarının (2009) yaptığı bir çalışmada, suç işleyen çocukların iğrenme yüz ifadesini korku yüz ifadesi olarak tanımladığı saptanmıştır. İğrenme yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %54,5, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %26,6 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %14 ‘dür. Bu çalışmada elde edilen veriler sonucunda saldırganlığın arttıkça iğrenme ifadesini tanımanın azaldığı görülmektedir.

Gurur yüz ifadesinin özellikleri sebebiyle mutluluk yüz ifadesine benzemesi, hatta Ekman (2003) ‘ın gurur duygusunun keyifli duygular içinde yer alıyor olması, gurur yüz ifadesinin mutluluk yüz ifadesiyle karıştırılmasına sebebiyet verdiğini düşündürmektedir. Gurur yüz ifadesine verilen cevaplarda, cevaplayan kişi sayılarının doğru bilen kişi sayısına göre oranları ise saldırganlık düzeyi düşük olanlarda %54,4, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %43,4 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %30,2 ‘dir. Gurur ifadesine verilen doğru cevaplara bakıldığında ise saldırganlığın azalmasıyla doğru cevap sayısında artış belirmiştir.

Ekman (2003), iğrenme duygusunun aşağılama duygusuyla ilişkili ancak bu duyguların birbirlerinden ayrı duygular olduğunu savunmuştur. Aşağılamanın sadece insanlar için hissedilen bir duygu olduğunu, cansız varlıklar ve hayvanlar için hissedilemeyeceğini belirtmiştir. Ancak yine de aşağılama duygusuna ait yüz ifadesi ve iğrenme duygusuna ait yüz ifadesinin özelliklerinin birbirlerine benzediği gözlemlenmiştir. Aşağılama yüz ifadesine cevap veren kişi sayısı ile doğru bilen kişi sayısı olarak oranlandığında doğru bilme oranının saldırganlık düzeyi düşük

olanlarda %100, saldırganlık düzeyi orta olanlarda %72 ve saldırganlık düzeyi yüksek olanlarda ise %39,5 'tir. Aşağılama yüz ifadesinin saldırganlık düzeyi düşük katılımcılar tarafından doğru cevaplandığı ve bu oranın orta ve yüksek düzeylerde düştüğü görülmektedir.

Walz ve Benson (1996) saldırganlığı yüksek olan kişilerin korku ifadesine verilen cevapların şaşırma ifadesiyle karıştırıldığından bahsetmiştir. Korku ifadesine cevap veren kişi sayısı ile doğru bilen kişi sayısı olarak oranlandığında doğru bilme oranının saldırganlık düzeyine göre belirli bir şekilde arttığı ya da azaldığı görülmemiştir. Elde edilen veriler sonucunda düşük ve yüksek saldırganlığa sahip bireylerin orta derecede saldırganlığa sahip bireylerden daha çok doğru yanıt verdiği görülmektedir. Bu sebepten dolayı saldırganlık ve korku yüz ifadesini bilme arasında bir ilişki kurulamamaktadır.

Sonuç olarak, saldırganlık düzeyinin artmasıyla katılımcıların korku yüz ifadesi hariç tüm yüz ifadelerine doğru cevap verme oranının azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, empatik eğilim ve saldırganlık arasındaki ters yönlü ilişki sebebiyle, saldırganlık düzeyi yüksek olan bireylerde yüz ifadesini tanıyabilme becerisinin azaldığı görülmektedir.

4. 5. Yüz İfadelerine Verilen Doğru Cevap Sayısı Toplamı ile Empatik Eğilim Düzeyi Arasındaki İlişki

Hissettiğimiz duygulara bağlı gösterdiğimiz yüz ifadelerimiz ya da beden hareketlerimiz başka bir kişide gerçekleştiğinde bu duyguların varlığını o kişiler için de anlamlandırmış olmakta olduğumuzdan bahsedilmiştir (Ünal, 1972). Bu fikirden yola çıkılarak bireylerin empati düzeyinin artmasıyla yüz ifadelerine verdikleri cevapların doğruluğunun artması beklenmektedir. Nitekim Pearson korelasyon yöntemiyle bu ilişki ölçüldüğünde ise empatik eğilim düzeyinin verilen doğru cevapların toplam sayısı ile korelasyon katsayısının 0,556 olduğu tespit edilmiştir. Empatik eğilim düzeyi ve yüz ifadelerine verilen doğru cevapların arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir korelasyon olduğu saptanmıştır.

4. 6. Yüz İfadelerine Verilen Doğru Cevap Sayısı Toplamı ile Saldırganlık Düzeyi Arasındaki İlişki

Yapılan araştırmalar sonucunda empati becerisi yüksek olan kişilerin aldıkları saldırganlık puanlarının empatik becerisi yüksek olan kişilere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Empatik beceri ile yüz ifadelerini anlayabilme arasındaki ilişkiden yola çıkılarak saldırganlık düzeyi yüksek bireylerde yüz ifadelerini tanıma becerisinin düşük olması beklenmektedir. Bu araştırmada elde edilen sonuç ise saldırganlık eviyesinin verilen doğru cevapların toplam sayısı ile Pearson korelasyon katsayısı - 0,371 dir. Ters yönlü orta düzeyde bir ilişki olduğu yönündedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’ de yapılan araştırmalarda kaynaklarda bulunan temel duygu ifadelerine ait yüz ifadelerinin tanınmasıyla ve geçerliliğine dair geniş çaplı bir çalışma bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışmanın sonucunda kaynaklarda bulunan temel duygulara ait sözsüz iletişim bulgularının (yüz ifadeleri ve beden duruşu) Türkiye’ de büyümüş kişiler tarafından büyük bir bölümünün tanınabildiğini ve buna bağlı olarak geçerli olduğu saptanmıştır. Yüz ifadelerine ve beden duruşuna ait çizimlerin gerçek bir insan yüzüne göre duyguları yansıtmakta yetersiz kaldığı ve bu sebepten dolayı da katılımcıların performansını olumsuz yönde etkilediği ve çalışmadan daha net sonuçlar alınabilmesini engellediği düşünülmektedir. Ancak kaynaklarda bulunan yüz ifadeleri ve gurur duygusuna beden duruşunun katılımcıların büyük bir kısmı tarafından tanınmış olması, literatürde bulunan bu bulguların Türkiye’ de uygulanabileceği, ileride yapılacak olan araştırmalarla polis, jandarma, kolluk kuvvetleri gibi birimlere yardım etmek suretiyle adli bilimlere katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Adli bir olayla ilgili herhangi bir soruşturmada yüz ifadelerine dair eğitimi olan çalışanlar, bu kişilerin hissettikleri duyguları yüz ifadelerine bakarak yorumlayıp kişinin söylediği doğru veya yalan bilgileri tespit edilebileceği düşünülmüştür. Bu sebepten dolayı da bu araştırmanın Türkiye’deki yüz ifadelerinin evrensel olup olmadığı, literatürde bulunan yüz ifadelerinin geçerli olup olmadığı hakkında katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Kişilerin saldırganlık ve empatik eğilim düzeylerine bakıldığında grubun empatik eğilim düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yüz ifadelerinin çoğunlukla tanınmış olmasının bununla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Pearson korelasyonu yöntemiyle empatik eğilim ve yüz ifadesi ilişkisine bakıldığında, empatik eğilim düzeyinin artmasıyla yüz ifadelerinin tanınma oranının arttığı görülmüştür. Ancak aynı yöntem kullanılarak saldırganlık ve yüz ifadelerinin tanınma oranına bakıldığında aralarında negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Elde edilen bu bilgilerin sonucunda empatik eğilimi yüksek kişilerin

yüz ifadelerinin tanımada daha başarılı olduğu ancak saldırganlığı yüksek olan kişilerin yüz ifadelerini tanımada daha az başarılı olduğu saptanmıştır. Adli bilimler alanı açısından bakıldığında ise bu sonucun kişinin saldırganlığın yüksekliğine bağlı olarak karşısındaki bireyin yüz ifadelerini doğru olarak yorumlayamayacağı ve bu sebepten dolayı kişilerin iletişim açısından karmaşık yaşayabileceğı düşünölmektedir. Sonuç olarak ise saldırganlık düzeyi yüksek bireylerin bu karmaşıklık dolasıyla kişilerle duygusal çatışmalar yaşayabilmesi ve bunların sonucunda şiddete yönelme olası durumlar arasında görölebilmektedir.

İleride yapılacak olan yüz ifadeleriyle ilgili araştırmalarda gerçek insan yüzlerine ait fotoğraflar kullanılabilmesi, her yaş grubundan katılımcı bulunması halinde daha kesin ve net sonuçlar alınabileceğı ve yüz ifadeleriyle ilgili alınan bu sonuçların adli bilimler alanında kullanılmasının artacağı düşünölmektedir. Ayrıca farklı meslek grupları aralarında, empatik eğilim düzeyi ve yüz ifadelerinin tanınması arasındaki ilişki araştırılmadır. Özellikle adli alanlarda çalışan kişilerin yüz ifadelerini tanıyabilmesi ve bu ifadeleri yorumlayabilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu sebepten dolayı, adli alanlarda çalışan kişiler üzerinde yapılacak bu tür araştırmalar kaynakların çoğaltılması ve uygulamaya dair olumlu sonuçlar doğuracaktır. Buna ek olarak empati ve saldırganlık değişkenlerinin yerine adli bilimlerle ilgili olan pek çok değişken ile yüz ifadelerinin ilişkisinin çalışmasının bu alana büyük katkısı olacaktır.

ÖZET

Bu çalışmada kaynaklarda bulunan ve sözsüz iletişim aracı olarak kullanılan insan yüzünde oluşan evrensel duygu ifadelerinin ülkemizde ölçülerek sanık ve mağdurlarla yapılan adli psikolojik değerlendirmeler için veri tabanı oluşturmak amaçlanmaktadır. Temel olarak 7 adet duygu ifadesi bulunduğu savunulmaktadır. Bunlar mutluluk, üzüntü, korku, kızgınlık, şaşkınlık, iğrenme ve küçümseme olarak belirtilmiştir. Bu bulgulara ek olarak gururun da temel duygu ifadelerinden biri olduğu belirtilmektedir. Bu duygu ifadelerinin evrensel olduğu ve buna kanıt olarak kültürlerarası yapılmış olan çalışmalar sunulmaktadır. Ancak ülkemizde yapılan çalışmalar 10 kişiyle sınırlı kalmış olup yeterli sayıya ulaşamamıştır.

Bu araştırmada kaynaklarda bulunan yüz ifadelerinin geçerliliği, araştırmaya katılan 340 kişiye temel duygu ifadelerinin çizimleri gösterilerek ve bu temel duygulara ait yüz ifadelerinin tanınmasına bağlı olarak Türkiye’deki geçerliliği tartışılmıştır. Öte yandan saldırganlık ve empatinin temel duygu ifadelerinin tanınmasında etkili olabileceği düşünülmüş ve kişilerin saldırganlık ve empatik eğiliminin yüz ifadelerinin tanınmasıyla ilişkisi Empatik Eğilim Ölçeği (Dökmen, 1988) ve Buss- Perry Agresyon Ölçeği (Madran, 2012) kullanılarak ölçülmüştür.

Araştırmanın sonucuna göre kaynaklarda bulunan yüz ifadelerinin iğrenme, gurur ve korkuya ait yüz ifadelerinin tanınma yüzdesinin düşük olduğu ve temel duygulara ait yüz ifadelerinin tanınmasının empatik eğilim arttıkça yükseldiği ancak saldırganlık arttıkça düştüğü saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: yüz ifadeleri, empati, saldırganlık, sözsüz iletişim

SUMMARY

Face is the most researched topic in nonverbal communication literature. Facial expressions are widely used to express basic emotions. It is found that 7 facial expressions are the basic emotions. These basic emotions known as happiness, sadness, fear, anger, surprise, disgust and contempt. Additionally, they argue that pride is the basic emotional expression for human face too (Tracy ve Robins, 2008). There are number of studies that these facial expressions are universal. However, in Turkey population there are not enough data for universal basic emotional expressions.

In this study, validity of basic facial expressions measured in Turkey population with survey format which conveys sketches of basic facial expressions. On the other side, relationship with recognizing facial expressions and aggression and empathy levels of persons measured with Empathic Tendency Scale (Dökmen, 1988) and Buss- Perry Aggression Questionnaire (Madran, 2012).

As a result of this study, in Turkey population, there is low percentage of recognition of disgust, pride and fear. Although, it is found that there is a positive relationship between empathic tendency and recognition of facial expressions and negative relationship between aggression and recognition of facial expressions.

Keywords: facial expressions, empathy, aggression, nonverbal communication

KAYNAKLAR

- ABAY, E. ve TUĞLU, C. (2000). Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojisi. Klinik Psikiyatri. **3**: 21-26.
- AICHHORN, A. (1935). Wayward Youth: A Psychoanalytic Study of Delinquent Children, Illustrated by Actual Case Histories. Meridian Boks: New York.
- AKBABA, S. ve ALTUN, S. (2004). Information technology classrooms and elementary school principals' roles: Turkish experience. Education and Information Technologies, **9**: 255-270.
- ALLENDE, K. L. (2004). Relationships violence: women perpetrators. La Verne University: California.
- ALVER, J., ALVER, L., MACKEVİCİUS J., PAUPA, V. ve BAİLEY, D. (1998). Baltic States. In: European AcNing Guide. Harcourt Brace Professional Publishing.
- and cross-cultural research. Psychological Bulletin, **115**: 288- 299.
- ARISTOTLE. (1913). Physiognomonica. In: *The works of Aristotle*. Ed: W. D. ROSS, T. LOVEDAY ve E.S. FORSTER, Oxford, England: Clarendon, p. : 805- 813.
- ARKONAÇ, O. (1999). Psikiyatri Sözlüğü. Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, p.: 188.
- ARNOLD, M. B. (1960). Emotion and Personality. New York: Columbia University Press.
- ARONSON, E., WILSON, T. D., ve AKERT, R. M. (2005). Social Psychology. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 5th edition.
- ASHER, P. ve NOWAK, L. (1998). Quisqualate- and kainate-activated channels in mouse central neurones in culture. J. Physiol, **399**:227-245
- BALKAYA, F. (2001). Öfke: Temel boyutları nedenleri ve sonuçları. Türk Psikoloji Yazıları, **4** : 21-45.
- BANDURA, A. (1973). Agression: A social learning analysis. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- BANDURA, A. (1977). Social learning theory. In: *International encyclopedia of psychiatry, psychology, psychoanalysis, and neurology*. Ed: B. B. WOLMAN ve L. R. POMROY. New York: Van Nostrand Reinhold, vol.: 10.
- BANDURA, A. (1983). Temporal dynamics and decomposition of reciprocal determinism. Psychological Review, **90**: 166-170.
- BARON, R. (1977). Human Aggression. New York: Plenum.
- BARON, Robert, A. ve DONN BYRNE. Social Psychology. USA: Allyn & Bacon, 2000, 9th edition.
- BATSON, C. D. (1998). Is there genuine altruism? In: *Altruism, society, health care: Acta Universitatis Upsaliensis studies in bioethics and research ethics 3*. . Ed: A. Nordgren ve C. G. Westrin. Uppsala: Uppsala University Press, p.: 21-36.
- BEKKERS, R. ve DE GRAAF N. D. (2006). Education and Prosocial Behavior. Working Paper Department of Sociology. Utrecht University: Netherlands.
- BEKKERS, R. ve DE GRAAF, N.D. (2005). Field of Education and ProsocialBehavior. Marktdag Sociologie: Brussels.
- BERKOWITZ, L. (1993). Pain and aggression: some findings and implications. Motiv. Emot., **17**: 277-93.
- BIRDWHISTELL, R. (1970). Kinesics and context. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

- BİLGEN, N. (1995). Sosyal Psikolojiye Giriş. İzmir: İzmir Kitaplığı Yayınları.
- BOXER, P. VE TİSAK, M.S. (2005). Children's beliefs about the continuity of aggression. *Aggressive Behavior*, **32**: 172-188.
- BRECKLER, S. J. (1993). Empirical validation of affect, behavior and cognition as distinct components.
- BUCK, R. (1985). Prime theory: An integrated view of motivation and emotion. *Psychological Review*, **92**: 389-413.
- BUCK, R. (1993). What is this thing called subjective experience? Reflections on the neuropsychology of qualia. Special Section: Neuropsychological perspectives on components of emotional processing. *Neuropsychology*, **7**: 490-499.
- BUSHMAN, B. J. ve ANDERSON, C. A. (2001). Methodology in the study of aggression: integrating experimental and nonexperimental findings. *Human aggression: Theories, Research and Implications or Social Policy*. p: 24 -47.
- BUSS, A. H. (1961). The psychology of aggression. New York: Wiley
- BUSS, A. H. ve PERRY, M. P. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, **63**: 452-459.
- CALHOUN, C. (1984). Cognitive emotions. In: *What is an emotion?: Classic readings in philosophical psychology*. Ed: C. CALHOUN & R. SOLOMON. Oxford University Press. New York, p: 327-342.
- CAMRAS, L. A. (1992). Expressive development and basic emotions. *Cognition and Emotion*, **6**: 269-284.
- CANNON, W.B. (1927). The James- Lange theory of emotion: A critical examination and an alternative theory. *American Journal of Psychology*, **39**: 106-12
- Carlo, G., ve Randall, B. A. (2001). Are all prosocial behaviors equal? A socioecological developmental conception of prosocial behavior. In: *Advances in Psychology Research*. Ed: F. Columbus Huntington, New York: Nova Science Publishers, p.: 151-170
- CHEVALIER- SKOLNIKOFF, S. (1973). Facial expression of emotion in nonhuman primates. In: *Darwin and Facial Expression*. Ed: P. EKMAN. New York: Academic Press, p.: 91- 168.
- CLORE, G. L. ve PARROTT, W. G. (1991). Moods and their vicissitudes: Thoughts and feelings as information. In: *Emotion and Social Judgements*. International Series in Experimental Social Psychology. Ed: J. P. FORGAS. (Ed.). Oxford: Pergamon Press, p.: 107-123.
- COLLINS, A. M. ve LOFTUS, E. F. (1975). A spreading activation of semantic processing. *Psychological Review*, **82**: 407-428.
- CÜCELOĞLU, D. (1991). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi.
- CÜCELOĞLU, D. (1994). İyi Düşün Doğru Karar Ver. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- DARWIN, C. (1872). The expression of emotions in man and animals. Ed: P. EKMAN. London: HarperCollins, 3th edition.
- DAVIS, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, **10**: 85.
- DE WAAL, F. B. M. (2005). Our Inner Ape. New York: Riverhead
- DEMİRHAN, M. (2002) Kendini Açma Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.
- DESCARTES, R. (1989) The Passions of the Soul. Ed: S. VOSS. Indianapolis:Hackett Publishing Company.

- DITTMAN, A.T. (1972). Developmental factors in conversational behavior. *Journal of Communication*, **22**: 404-23.
- DODGE, K. A. ve COİE, J. D. (1987). Social-information-processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *J Pers Soc Psychol*, **53**: 1146-58.
- DOLLARD, J., DOOB, L.W., MİLLER, N. E., MOWRER, O.H. ve SEARS, R.Q., (1939). Frustration and Agression. Yale Universty Press: USA.
- DOLLARD, JOHN, NEAL E. MİLLER, LEONARD W. DOOB, O. H. MOWRER ve ROBERT R. SEARS (1988). Frustration and Aggression. Florence, KY: Routledge.
- DÖKMEN, Ü. (1996). İletişim Çatışmaları ve Empati. Sistem Yayınları: İstanbul, p.: 136-138.
- DÖKMEN, Ü. (2004) İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- DÖKMEN, Ü. ve DÖKMEN, Z.Y. (1998). Kendi cinsiyetine ve diğer cinsiyete ilişkin algının cinsiyete ve cinsiyet rollerine göre karşılaştırılması. *Psikoloji, Psikiyatri ve Psikofarmakoloji Dergisi*, **6**: 276-284.
- DUCHENNE de BOULOGNE, G. B. (1862). The mechanism of human facial expression . New York: Cambridge University Press.
- EFRON, D. (1968). Gesture and environment. King's Crown: New York.
- EISENBERG, N. ve Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. In: *Handbook of child psychology, Vol. J: Social, emotional, and personality development (5th edition)*. Ed: W. Damon ve N. Eisenberg. New York: John Wiley, p.: 701-778.
- EISENBERG, N. ve Miller, P. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, **p.:** 91-119
- EISENBERG, N. (1986). Altmistic emotion, cognition and behavior. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- EİSENBERG, N. ve LENNON, R.(1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychol. Bull.*, **94**: 100-131.
- EKMAN , P., LEVENSON, R. W. ve FRIESEN, W. V. (1983). Autonomic nervous system activity distinguishes between emotions. *Science*, **221**: 1208-1210.
- EKMAN, P. (1977). Biological and cultural contributions to body and facial movement. In: *Anthropology of the Body*. Ed: J. Blacking. London: Academic Press, **p.:** 34-84.
- EKMAN, P. (1979). About brows: emotional and conversational signals. In: *Human ethology*. Ed: M. Von Cranach, K. Foppa, W. Lepenies, ve D. Ploog. Cambridge University Press: Cambrigde, p.: 169-248.
- EKMAN, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, **6**: 169- 200.
- EKMAN, P. (1994). Moods, Emotions, and Traits. In: *The Nature of Emotion: Fundamental Questions*. Ed: Ekman, P. & Davidson, R. New York: Oxford University Press, p.: 56-58.
- EKMAN, P. (1997). Expression or communication about emotion. In: *Uniting psychology and iology: intergrative perspectives on human development*. Ed: N. Segal, G.E. Weisfeld, ve C.C. Weisfeld. APA: Washington, DC, **p.:** 315-318.
- EKMAN, P. (1999). Emotional and Conversational Nonverbal Signals. In: *Gesture, Speech, and Sign*. Ed: Messing, L. S. ve Campbell, R. New York: Oxford University Press, **p**: 45-55.
- EKMAN, P. (2003). Emotions revealed. Yalan söylediğimi nasıl anladın. Çev: Erdem İlgi Akter
- EKMAN, P. ve FREISEN, W. V. (1975). Unmasking the Face: A Guide to Recognizing Emotions from Facial Clues. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- EKMAN, P. ve FREISEN, W.V. (1969). The repertoire of nonverbal behavior: categories, origins, usage, and coding. *Semiotica*, **1**: 49- 98.
- EKMAN, P. ve FREISEN, W.V. (1969). The repertoire or nonverbal behavior: categories , origins, usage, and coding. *Semiotica*, **1**: 49-98.

- EKMAN, P. ve FRIESEN, W. V. (1969). The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage, and Coding. *Semiotica*, **1**: 49-98.
- EKMAN, P., FREISEN, W. V., O'SULLIVAN, M. ve SCHERER, K. (1980). Relative importance of face, body, and speech in judgements of personality and affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, **38**: 270-7.
- EKMAN, P., ROPER, G., ve HAGER, J. C. (1980). Deliberate facial movement and voice pitch in deceptive interaction. *Semiotica*, **16**: 23-27.
- ELLESWORTH, P.C. (1991). Some implications of cognitive appraisal theories of emotion. In: *International Review of Studies on Emotion*. Ed:K. Strongman. New York: Wiley, p.: 143-161.
- ELLİS, A. (1977). Psychotherapy and the value of a human being. In: *Handbook of Rational-Emotive Therapy*. Ed: A. Ellis and R. Grieger. Springer. New York, p.: 99-112.
- ELLSWORTH, P.C. (1991). Some implications of cognitive appraisal theories of emotion. In: *International review of studies on emotion*. Ed: K. Strongman. New York: Wiley, p.: 143-161.
- ERKUŞ, A. (1994). Psikoloji terimleri sözlüğü. Doruk Yayınları. Ankara.
- FERRİS, C., & GRİSSO, T. (1996). Understanding aggressive behavior in children. New York: New York Academy of Sciences.
- FESHBACH, N.D. ve ROE, K. (1968) Empathy in six and seven year olds. *Child Development*, **39**: 133-145.
- FESHBACH, S. (1970). Aggression. In: *Carmichael's manual of child psychology*. Ed: P. H. Mussen. New York: Wiley.
- FORGAS, J.P. (1995). Mood and judgment: the affect infusion model (AIM). *Psychological Bulletin*, **117**: 39-66.
- FRANZOİ, S. L. (2003). Social Psychology (3th Edition). USA : The McGraw-Hill Companies Inc.
- FREEDMAN, J.L., SEARS, D.O. & CARLSMİTH, J.M. (2003). Social psychology. Çev: Dönmez, A. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- FREUD, A. (1965). Normality and Pathology in Childhood. New York: International Universities Press.
- FREUD, S. (1905). Three Essays on the Theory of Sexuality. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume VII (1901-1905): A Case of Hysteria, Three Essays on Sexuality and Other Works, Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis*. London, p.: 123-246.
- FREUD, S. (1994). Psikanalize Yeni Giriş Dersleri II. Çev.: S. Budak. Öteki Yayınevi. Ankara
- FRIJDA, N.H. (1986) The Emotions. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- GEÇTAN, E. (1989). Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar. İstanbul: Evrim Matbaacılık.
- GEEN, R. G. (2001). Human Aggression (2th edition). Open University Press: Buckingham.
- GLADUE B. A., (1994). Measures for clinical practice. *Asourcebook: Vol. 2 Adults (4th edition)*. Ed: Fischer, J., & Corcoran, K. (Ed) New York: Oxford University Press.
- GOLDIE, C. M. (1991). Implicit renewal theory and tails of solutions of random equations. *Ann. Appl. Probab.*, **1**: 126- 166
- GOLEMAN, D. (1995). Duygusal Zeka: Neden IQ' dan daha önemlidir?. İstanbul: Varlık Yayınları.
- GRAY, J. R. (2001). Emotional modulation of cognitive control: Approach-withdrawal statesdouble-dissociate spatial from verbal two-back task performance. *Journal ofExperimental Psychology: General*, **130**: 436-452.
- HATFIELD, E., CACIOPPO, J., & RAPSON, R. L. (1994). Emotional contagion. New York: Cambridge University Press.
- ICKES, W. (1993). Empathic accuracy. *Journal of Personality*, **61**: 587- 610.
- IZARD, C.E. (1994). Innate and universal facial expressions: Evidence from developmental

- JAMES, W. (1884). What is an emotion? *Mind*, **9**: 188-205.
- JOHNSON- LAIRD, P. N. & OATLEY, K. (1992). Basic emotions: a cognitive science approach to function, folk theory and empirical study. *Cognition and Emotion*, **6**: 201-223.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. (10. Basım). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- KAPLAN, B. ve AKSEL, E. Ş. (2013). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, **1**: 21-49.
- KESEN, N. F., DENİZ, M. E. & DURMUŞOĞLU, N. (2007). Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **17**: 110- 112.
- KOÇ, B. (2014). Kişilerarası ilişki tarzlarının saldırganlık ile ilişkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, **3**: 160-182.
- KOHN, A. (1990). *The brighter side of human nature: Altruism and empathy in everyday life*. New York: Basic Books, Inc.
- KONRAD, S., & HENDL, C. (2001). *Duygularla güçlenmek*. Çev. M. Taştan. İstanbul: Hayat Yayınları.
- KÖKNEL, Ö. 1996. *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- LAZARUS, R. S. (1991). *Emotion and Adaptation*. New York: Oxford University Press, p.: 191-192.
- LEPPÄNEN, J., TENHUNEN, M., ve HİETANEN, J. (2003). Faster choice-reaction times to positive
- LEVENSON, R. W., CARSTENSEN, L. L., FRIESEN, W. V. & EKMAN, P. (1991). Emotion, physiology, and expression in old age. *Psychology and Aging*, **6**: 28-35.
- LEVENSON, R. W., EKMAN, P. & FRIESEN, W. V. (1990). Voluntary facial expression generates emotion-specific nervous system activity. *Psychophysiology*, **27**: 363-384.
- LEVY, R. I. (1984). The emotion in comparative perspective. In: *Approaches to emotions*. Ed:K. R. Scherer ve P. Ekman. Hillsdale, NJ: Erlbaum, p.: 397-412.
- LİPPS, T. (1907). Das wissen von fremden ichen. *Psychologische Untersuchung*, **1**: 694-722.
- LORENZ, K. Z. (1966) *On Aggression*. New York: Harcourt Brace and World.
- LUTZ, C. Ve ABU- LUGHOD, L. (1990). *Language and the politics of emotion*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- MARCUS R.F., KRAMER C. (2001). Reactive and proactive aggression: attachment and social competence predictors. *The Journal of Genetic psychology*, **162**: 260-275.
- MEAD, M. (1975). Review of P. Ekman: Darwin and facial expressions. *Journal of Communication*, **25**: 209-213.
- MEHRABIAN, A. VE EPSTEIN, N. (1972). A measure of emotional empathy. *Journal of personality*, **40**: 525-543.
- MELTZOFF, A. N. Ve MOORE, M.K. (1977). Imitation of facial and manual gestures bu human neonates. *Science*, **198**: 75-78.
- MESQUITA, B., FRIJDA, N.H., ve SCHERER, K.R. (1997). Culture and emotion. In: *Handbook of Cross-Cultural Psychology: Vol. 2, Basic Processes and Developmental Psychology*. Ed: J.E. Berry, P.B. Dase ve T.S. Sarawathi. Boston: Allyn ve Bacon, p.: 255- 297.
- MONTAGU, A. (1973). *Man and Aggression*, Oxford University Press.
- MOORE, R. C. (1990). A formal theory of knowledge and action. In: *Readings in Planning*. Ed: Allen, J. F., Hendler, J., and Tate, A.Morgan Kaufmann Publishers: San Mateo, CA, p.: 480-519.

- ORTONY, A., ve TURNER, T. (1990). What' s basic about basic emotions? *Psychological Review*, **97**: 315-331.
- ÖHMAN, A. (1986). Face the beast and fear the face: animal and social fears as prototypes for evolutionary analyses of emotion. *Psychophysiology*, **23**: 123-145.
- ÖZBEK, A. ve LEUTZ, G. (2003). Psikodrama: Grup psikoterapisinde sahnesel etkileşim. (2.Basım). Ed: Okyayuz Ü.H.
- PANKSEPP, J. (1989). The neurobiology of emotions: Of animal brains and human feelings. In: *Handbook of Social Psychophysiology*. Ed: A. Manstead ve H. Wagner. Chichester, England: Wiley, p.: 5- 26.
- PANKSEPP, J. (2011). The basic emotional circuits of mammalian brains: Do animals have affective lives?. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, **35**: 1791–1804.
- PAPEZ, J. W. (1937). A proposed mechanism of emotion. *Archives of Neurological Psychiatry*, **38**: 725- 743.
- PAVLOV, I. (1927). Conditioned reflexes: An investigation of the physiological activity of the cerebral cortex. London: Oxford University Press.
- PLUTCHIK, R. (1980). Emotion: A Psychobioevolutionary Synthesis. New York: Harper ve Row.
- PRESTON, S. D. ve DE WAAL, F. B. M. (2002) The communication of emotions and the possibility of empathy in animals. In: *Altruistic love: Science, philosophy, and religion in dialogue*. Ed: S. Post, L. G. Underwood, J. P. Schloss ve W. B. Hurlburt. Oxford University Press.
- REDICAN, W. K. (1982). An evolutionary perspective on human facial displays. In: *Emotion in the Human Face*. Ed: P. EKMAN. Elmsford, Ny: Pergamon Press, p.: 212-80..
- RİCHENDOLLER, N. R., ve Weaver, J. B. (1994). Exploring the links between personality and empathic response style. *Journal of Personality and Individual Differences*, **17**: 303–311.
- ROBERTS, W. ve STRAYER, J. (2004). Empathy and observed anger and aggression in five-year-olds. *Social Development*, **13**: 1-13.
- ROGERS, C.R. (1983). Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir. Çev. F. Akkoyun. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, **16**: 103-124.
- ROGERS, R. W. (1975). A protection motivation theory of fear appeals and attitude change. *Journal of Psychology*, **91**: 93- 114.
- ROZİN, P., ve FALLON, A. E. (1987). A perspective on disgust. *Psychological Review*, **94**: 23–41.
- ROZİN, P., MİLLMAN, L. ve NEMEROFF, C. (1986). Operation of the laws of sympatethic magic in disgust and other domains. *Journal of Personality and Social Psychology*. **4**: 703- 712.
- RUSSEL, J. A. (1994). Is There Universal Recognition of Emotion From Facial Expression? A Review of the Cross-Cultural Studies. *Psychological Bulletin*, **115**: 102-141
- SATO, W., UONO, S., MATSUURA, N. ve TOİCHİ, M. (2009). Misrecognition of facial expressions in delinquents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, **3**: 27.
- Schachter, S., Christenfeld, N., Ravina, B., ve Bilous, F. (1991). Speech disfluency and the structure of knowledge. *Journal of Personality and Social Psychology*, **60**: 362-367.
- SCHEFFLEN, A.E. (1965). Quasi- courtship behavior in psychotherapy. *Psychiatry*, **28**: 245-57.
- SCHERER, K. R. (2000). Psychological models of emotion. In: *The neuropsychology of emotion*. Ed: J. Borod (Ed.). Oxford/New York: Oxford University Press, p.: 137–162.
- SCHERER, K.R. (1993) Neuroscience projections to current debates in emotion psychology. *Cognition and Emotion*, **7**: 1-41.
- SCHİAMBERG, L. B. (1988). Child and Adolescent Development. New York: Macmillan Publishing Company.

- SCHLOSBERG, H.A. (1952). The description of facial expressions in terms of two dimensions. *Journal of Experimental Psychology*, **44**: 229-237.
- SHAVER, P., SCHWARTZ, J., KIRSON, D. Ve O'CONNOR, C. (1987). Emotion knowledge: Further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, **52**: 1061-1086.
- SKINNER, B. F. (1957). *Verbal behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- SLAUB, E. (1978). *Positive Social Behavior and Morality: Social and Personality Influences*. New York: Academic Press.
- SONNY- BORGSTROM, M., JONSSON, P., ve SVENSSON, O. (2003). Emotional empathy as related to mimicry reactions at different levels of information processing. *Journal of Nonverbal Behavior*. **27**: 3-23.
- STEIN, N. L. & TRABASSO, T. (1992). The organization of emotional experience: creating links among emotion, thinking and intentional action. *Cognition and Emotion*, **6**: 225-244.
- STEMMLER, O. (1989). The autonomic differentiation of emotions revisited: convergent and discriminant validation. *Psychophysiology*, **26**: 617-632.
- STIFF, J.B., DILLARD, J.P., SOMERA, L., KIM, H. & SLEIGHT, C. (1988). Empathy, communication, and prosocial behavior. *Communication Monographs*, **55**: 198-213.
- SVENSSON, J. (2003). Aid, growth and democracy. *Economics and Politics*. **11**: 275- 297. Than to negative facial expressions. *Journal of Psychophysiology*. **17**: 113-123.
- THORNDIKE, E.L. (1901). The mental life of the monkeys. *Psychol. Rev. Monogr. Szlpl.*, **15**: 57.
- TOMKINS, S.S. (1962). *Affect, imagery, conciousness. The positive affects*. New York: Springer.
- TRACY, J. L. ve ROBINS, W. R. (2008). The nonverbal expression of pride: Evidence for cross- cultural recognition. *Journal of Personality and Social Psychology*. **94**: 516- 530.
- TWENGE, J.M., BAUMEISTER, R.F., DEWALL, N.C., CIAROCCHO, N.J., BARTELS, M.J. (2007). Social exclusion decreases prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, **92**: 56-66.
- ÜNAL, C. (1972). İnsanları anlama kabiliyeti. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. **5**: 71- 93.
- WALKER, S. ve RICHARDSON, D.R. (1998). Aggression strategies among older adults: Delivered but not seen. *Aggression and Violent Behavior*, **3**: 287-294.
- WALZ, N. C. and BENSON, B. A. (1996). Labeling and discrimination of facial expressions by aggressive and nonaggressive men with mental retardation. *American Journal of Mental Retardation*, **101**: 282-291.
- WEAVER, J. B., III, & KIRTLEY, M. D. (1995). Listening styles and empathy. *The Southern Communication Journal*, **60**: 131-140
- WILSON, J. Ve MUSICK, M. (1977). Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, **62**: 694-713.
- WILSON, O. (1975). *Sociobiology, The New Synthesis*. Harvard University Press, Cambridge.
- WISEMAN, T. (1996). A concept analysis of empathy. *Journal of Advanced Nursing*, **23**: 1162-1167.
- WUNDT, W. (1905). *Fundamentals of Physiological Psychology*. Leipzig: Engelmann.
- ZILLMAN, D., (1991). Television viewing and psychological arousal. In: *Responding to the screen: Reception and reaction process*. Ed: J. Bryant ve D. Zillman. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, p.: 103-133.

EK 1 - BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Ankara Üniversitesi Adli Bilimler Enstitüsü Adli Psikoloji bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Melike CEYLAN tarafından yürütülen tez çalışması kapsamında bir araştırma gerçekleştirilmektedir. Araştırmanın amacı 18 yaş üstündeki değişik yaş gruplarındaki bireylerin sözsüz iletişim araçlarının (yüz ifadeleri) incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda katılımcılara anket şeklinde sözsüz iletişim araçları hakkında sorular sorulacaktır. Bununla birlikte, bu araştırma için sağlıklı 18 yaş üstü bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırma kapsamında uygulamalar yüksek lisans öğrenimi görmekte olan araştırmacı tarafından gerçekleştirilecektir. Uygulamanın başında katılımcı hakkında bilgi toplamak, katılımcıyı daha yakından tanımak ve incelenen konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşmak amacıyla katılımcıdan standart bir demografik bilgi formunu doldurması istenecektir. Bunu takiben katılımcının bilgisayar/sınıf ortamında anket doldurması istenecektir.

Verilen cevapların doğru ya da yanlış olmasının bir önemi yoktur. Verilen cevaplar kullanılarak elde edilen istatistikî analiz sonuçları, katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutularak bilimsel nitelikli bir çalışmada kullanılacaktır. Bu anketten toplanan verilen bu amacın dışında kullanılmayacak ve başkaları ile paylaşılmayacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayalıdır, katılımcılar çalışmanın herhangi bir aşamasında onaylarını çekme hakkına sahiptir.

Katılımcının Beyanı

Yüksek Lisans Öğrencisi Melike CEYLAN tarafından Prof. Dr. İ. Hamit HANCI danışmanlığında Ankara Üniversitesi Adli Bilimler Enstitüsü Adli Psikoloji Bölümü tarafından yürütülen ve katılımcısı olmam teklif edilen araştırma ile ilgili bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilendirmenin ardından bu araştırma faaliyetine katılımcı olarak davet edildim. Eğer bu araştırma faaliyetine katılırsam bana ait bilgilerin gizliliğine büyük bir özen ve saygıyla yaklaşılacağına inanıyorum.

Toplanan her türlü verinin eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Bu araştırma süresince yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir ödeme yapılmayacaktır. Ayrıca herhangi bir tazminat talebim olmayacaktır.

Burada yazılan şartları kabul ediyorsanız lütfen ankete başlayınız.

İletişim için: melikeceylanpsy@gmail.com

(Bu çalışmada kullanılan çizimler, Ekman, P. (2003) ve Tracy, J., L. ve Robins, R. W. (2008) araştırmaları sonucu bulunan duygu ifadeleri referans alınarak çizilmiştir.

EK 2- DEMOGRAFİK BİLGİ TOPLAMA FORMU

Tarihi :.../.../.....

Kişisel Bilgiler:

Cinsiyeti: () Kadın () Erkek

Yaşı:.....

Medeni Hali: () Evli () Bekar () Dul () Boşanmış

Eğitim: () İlkokul (0-5 yıl) () Ortaokul (6-8 yıl) () Lise (9-11 yıl) () Üniversite (11+)

Doğduğunuz il:

Büyüdüğünüz il:

Belirli bir sağlık sorununuz var mı ? : () Evetse, nedir:

() Hayır

Gözlük veya lens kullanıyor musunuz ? () Evet () Hayır

Psikolojik, psikiyatrik veya nörolojik tanı aldınız mı ? () Evetse nedir:

() Hayır

➤ **Kendinizi sosyal bir insan olarak tanımlayabilir misiniz?**

1 Kesinlikle Doğru

2 Kısmen Doğru

3 Şüpheli

4 Kısmen Yanlış

5 Kesinlikle Yanlış

➤ **İletişim becerileri açısından düşünüldüğünde kendinize güvenir misiniz?**

1 Kesinlikle Doğru

2 Kısmen Doğru

3 Şüpheli

4 Kısmen Yanlış

5 Kesinlikle Yanlış

➤ **Kişilerin yüz ifadelerini tanıma/anlama konusunda ne kadar beceriklisinizdir?**

1 Kesinlikle Doğru

2 Kısmen Doğru

3 Şüpheli

4 Kısmen Yanlış

5 Kesinlikle Yanlış

➤ **Karşınızdaki kişiyle iletişim kurarken kişinin duygularını anlayabilmek için en çok neye dikkat edersiniz? (Yazınız)**

EK 3- DUYGU İFADELERİ TANIMA ANKETİ

1. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

2. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

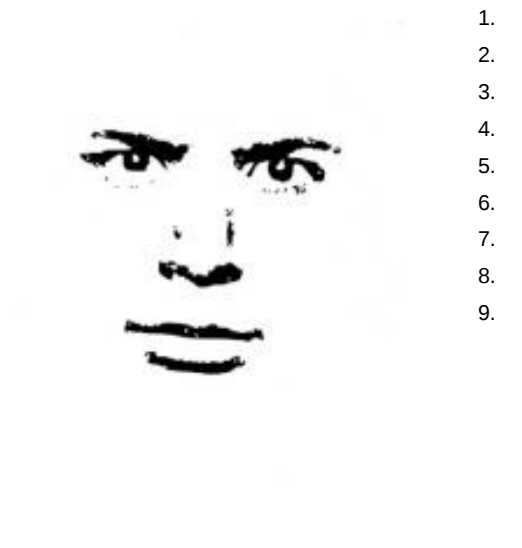
1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

3. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

4. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

5. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

6. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

7. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

8. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

9. Aşağıda gösterilen çizim size hangi duygu ifadesini anımsatmaktadır? (Bir seçenek işaretleyiniz.)

1. Mutluluk
2. Üzüntü
3. Korku
4. Şaşırma
5. İğrenme
6. Kızgınlık
7. Aşağılama
8. Gurur
9. Hiçbir şey

EK 4- EMPATİK EĞİLİM ÖLÇEĞİ

Aşağıda 20 cümle bulunmaktadır. Bir cümledeki ifadeyi kendinize “Tamamen Uygun” bulacağınızı düşünürseniz 5’e, “Oldukça Uygun” bulacağınızı düşünürseniz 4’e, “Oldukça Aykırı” bulacağınızı düşünürseniz 2’ye, “Tamamen Aykırı” bulacağınızı düşünürseniz 1’e, eğer bir cümleye ilişkin olarak Kararsızlık belirtecekseniz 3’e çarpı koyunuz.

1. Çok sayıda dostum var..... (1) (2) (3) (4) (5)
2. Film seyredirken bazen gözlerim yaşarır..... (1) (2) (3) (4) (5)
3. Sıklıkla kendimi yalnız hissederim..... (1) (2) (3) (4) (5)
4. Bana dertlerini anlatanlar yanımdan ferahlanmış ayrılırlar..... (1) (2) (3) (4) (5)
5. Başkalarının problemleri beni kendi problemlerim kadar ilgilendirir. (1) (2) (3) (4) (5)
6. Duygularımı başkalarına iletmede güçlük çekerim..... (1) (2) (3) (4) (5)
7. İnsanların film seyredirken ağlamaları tuhafıma gider..... (1) (2) (3) (4) (5)
8. Birisiyle tartışırken bazen, dikkatim onun söylediklerinden çok vereceğim cevap üzerine yoğunlaşır. (1) (2) (3) (4) (5)
9. Çevrede çok sevilen bir insanım..... (1) (2) (3) (4) (5)
10. Televizyondaki filmler mutlu sona ulaşınca rahatlanırım..... (1) (2) (3) (4) (5)
11. Düşüncelerimi başkalarına iletmede güçlük çektiğim olur..... (1) (2) (3) (4) (5)
12. İnsanların çoğu bencildir..... (1) (2) (3) (4) (5)
13. Sinirli bir insanım..... (1) (2) (3) (4) (5)
14. Genellikle insanlara güvenirim..... (1) (2) (3) (4) (5)
15. İnsanlar beni tam olarak anlayamıyorlar..... (1) (2) (3) (4) (5)
16. Girişken bir insanım..... (1) (2) (3) (4) (5)
17. Bir yakınıma derdimi anlatmak beni rahatlatır..... (1) (2) (3) (4) (5)
18. Genellikle hayatımdan memnunum..... (1) (2) (3) (4) (5)
19. Yakınlarıma bana sık sık derdini anlatırlar..... (1) (2) (3) (4) (5)
20. Genellikle keyfim yerindedir..... (1) (2) (3) (4) (5)

EK 5- BUSS- PERRY AGRESYON ÖLÇEĞİ

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler					
2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim					
3. Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında "acaba benden ne istiyor" diye düşünürüm					
4. Arkadaşlarımla görüşlerime katılmadıkları zaman bunu onlara açıkça söylerim					
5. Öfkeden deliye döndüğümde bir şeyler kırıp dökerim					
6. İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam					
7. Zaman zaman bazı olaylara/kişilere yönelik kızgınlığım uzun süre bitmek bilmez					
8. Bazen başkalarına vurma dürtümü kontrol edemiyorum					
9. Sakin yapılı biriymişimdir					
10. Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheliyle yaklaşırım					
11. Daha önce, tanıdığım insanları tehdit ettiğim oldu					
12. Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim					
13. Birisi bana sataşırse kolaylıkla onu itip tartaclaayabilirim					
14. İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim					
15. Zaman zaman kıskançlık beni yiyip bitirir					
16. Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum					
17. Bazen hayatın bana adaletsiz davrandığını düşünürüm					
18. Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim					
19. Yapmak istediğim birşey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım					
20. Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılırım.					
21. İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim					
22. Birisi bana vurursa ben de karşılık veririm					
23. Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum					
24. Diğer insanların her zaman çok iyi fırsatlar yakaladıklarını düşünüyorum					
25. Birisi beni iterse onunla kavgaya tutuşurum					
26. Arkadaşlarımla arkamdan konuştuklarını biliyorum					
27. Arkadaşlarımla münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler					
28. Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm.					
29. Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim.					

EK 6- ETİK KURUL KARARI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 15/01/2015

Toplantı Sayısı : 1

Karar Sayısı : 9

9- Üniversitemiz Adli Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden **Melike Ceylan**'ın "Literatürde Bulunan Sözsüz İletişim Bulgularının Türkiye'deki Geçerliliği ve Empati/Agresyon ile İlişkisi" başlıklı tezi ile ilgili 05/12/2014 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda, Üniversitemiz Adli Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden **Melike Ceylan**'ın "Literatürde Bulunan Sözsüz İletişim Bulgularının Türkiye'deki Geçerliliği" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
20/01/2015

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

I- Bireysel Bilgiler

Adı: Melike

Soyadı: Ceylan

Doğum yeri ve tarihi: İstanbul- 01.07.1991

Uyruğu: T.C.

Medeni durumu: Bekar

Askerlik durumu: -

İletişim adresi ve telefonu: -

II- Eğitimi (tarih sırasına göre en son eğitime göre)

Ankara Üniversitesi Adli Bilimler Anabilimdalı Tezli Adli Psikoloji Yüksek Lisansı

Yeditepe Üniversitesi – Psikoloji Bölümü

Özel Beykent Anadolu Lisesi – Türkçe Matematik Bölümü

Ataköy Cumhuriyet Lisesi- Türkçe Matematik Bölümü

Cihangir Koleji- İlkokul- Ortaokul

Yabancı dili: İngilizce

III- Ünvanları (tarih sırasına göre eskiden yeniye doğru): Psikolog

IV- Mesleki Deneyimi: -

V- Üye Olduğu Bilimsel Kuruluşlar: -

VI- Bilimsel İlgi Alanları: Psikoloji

Yayınları: (ulusal ya da uluslararası makale, bildiri, poster,

kitap ya da kitap bölümü vb.): -

VII- Bilimsel Etkinlikleri:-

Aldığı burslar: -

Ödüller: -

Projeleri: -

Verdiği konferans ya da seminerler: -

Katıldığı paneller (panelist olarak): -

VIII- Diğer Bilgiler

Eğitim programı haricinde aldığı kurslar ve

katıldığı eğitim seminerleri: -

Organizasyonunda katkıda bulunduğu bilimsel toplantılar:

Adli Psikoloji Günleri

II. Adli Psikoloji Sempozyumu

Diğer üyelikleri:

Adli Bilimciler Derneği

